

www.kitabxana.net

Milli Virtual-Elektron
Kitabxana

“Mir Cəlal”

Ədəbi-elmi almanax - N 1

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

www.kitabxana.net

Milli Virtual-Elektron Kitabxana

**Yeni Yazarlar və Sənətçilər İctimai Birliyinin
rəqəmsal nəşrlər seriyası**

“Mir Cəlal”

Ədəbi-elmi almanax
3 cildə. I cild

Filoloji və ədəbiyyatşünaslıq materialları

YYSİB – kitabxana.net - Bakı-2020

www.kitabxana.net və YYSİB-nin
müştərək nəşri

1

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Tərtibçi və redaktor, layihə rəhbəri:

Aydın Xan Əbilov,
Prezident təqaüddçüsü, yazıçı-
kulturoloq, YYSİB sədri

Bu elektron nəşr Azərbaycan Respublikasının Gənclər Fondunun maliyyə yardımı ilə Yeni Yazarlar və Sənətçilər İctimai Birliyi tərəfindən həyata keçirilən “Bizi innovativ-kreativ birləşdirən kitab: Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti" adlı layihə çərçivəsində hazırlanmışdır.

© Yeni Yazarlar və Sənətçilər İctimai Birliyi, 2020

Mir Cəlal Paşayevin yaradıcılığı haqqında tanınmışların fikirlərindən...

...Bizim ədəbiyyatımızın xalqımıza etdiyi ən böyük xidmət ondan ibarətdir ki, şairlərimiz, yazıçılarımız öz əsərləri ilə Azərbaycanımızda, xalqımızda, millətimizdə daim milli hissiyyatları oyatmağa çalışmışlar. Milli özünüdərk, milli oyanış, dirçəliş prosesi xalqımıza birinci növbədə ədəbiyyatımızdan keçir. Bəzi əsərlər var ki, onlar açıq-açıqına xalqımıza milli dirçəliş, oyanış hissiyyatlarını çatdırıbdır: Bəxtiyar Vahabzadənin, Xəlil Rzanın və başqalarının əsərləri. Amma digər əsərlər isə dolayısı ilə, ayrı-ayrı fikirlərlə millətimize vətəni sevmək, vətənə sadıq olmaq, Azərbaycanı sevmək, azərbaycanlı olmaq hissiyyatlarını yaradıbdır.

Bu, bizim şairlərimizin, yazıçılarımızın əsərlərinin hamısından keçibdir. Klassik adlandırdığımız

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Səməd Vurğunun, Rəsul Rzanın, Süleyman Rüstəmin, Məmməd Rahimin, Osman Sarıvəllinin, Süleyman Rəhimovun, Mehdi Hüseynin, Əbülhəsənin, Əli Vəliyevin, Mir Cəlalin, İlyas Əfəndiyevin, Mirvarid Dilbazinin də əsərlərindən yan keçməyibdir...

Heydər Əliyev,
Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri

XX əsir milli ədəbi-bədii fikir tarixinin görkəmli nümayəndəsi, yazıçı Mir Cəlal Paşayevin Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafı və onun məzmunca zənginləşməsində mühüm rol oynamışdır. Xalq yaradıcılığı ilə klassik bədii irsin qabaqcıl ənənələrinin vəhdətini yeni formada yaşadan və ədəbiyyata həyat gətirmiş yazıçı kimi tanınan Mir Cəlal Paşayev eyni zamanda görkəmli tədqiqatçı alim olmuşdur.

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
www.kitabxana.net və YYSİB-nin
müştərək nəşri

Onun əsərləri bütöv bir dövrün mənzərəsini yaradır. O, böyük pedaqoq kimi Azərbaycan cəmiyyəti üçün minlərlə açıq fikirli tələbə yetişdirmişdir.

Mehriban Əliyeva,
*Azərbaycan Respublikasının
Birinci vitse-prezidenti,
Heydər Əliyev Fondunun prezidenti,
UNESCO və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri*

Mir Cəlal müəllim XX əsr Azərbaycan nəsrinin yükünü çiyinlərində daşıyan görkəmli yazıçılarımızdan biridir.

Mir Cəlal təbiət etibarilə necə sadə idisə, danışığı da eimi və bədii təhkiyyəsi də eləcə idi və əsas

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

məsələ burasındadır ki, onun həm şəxsiyyətində, həm də yaradıcılığındakı o sadəlik qətiyyəni primitivlik yox, müdrikliyin nəticəsi idi.

Elçin,
Xalq yazıçısı,

Müasir Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli təməlçilərindən olan Mir Cəlalin zəngin irsi məhz böyük həqiqətlərin sonsuz səmimiyyətlə bədii təcəssümünə əsaslanır. Təxminən əlli illik bədii yaradıcılığında Mir Cəlal öz oxucuları ilə həmişə səmimi və obyektiv söhbət aparmışdır; həyat materialını hər cür “kosmetik əməliyyatlardan” uzaq, bütün həqiqətləri ilə, gözəllik və faciələri ilə, gülməli və ağlamalı tərəfləri ilə canlandırmağı bacarmışdır. Buna görə də sovet dövründə yazılmış əsərləri bu gün də eyni maraq və məhəbbətlə qarşılanır, köhnəlmir və yaqın ki, heç vaxt da köhnəlməyəcək. Onların hər biri yazıldığı zamanın siyasi-ictimai və psixoloji-mənəvi səciyyəviliklərini dəqiqliklə, müfəssəlliklə təcəssüm

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

etdirdiyindən, öz tarixinin bədii abidəsi, yadigarı kimi əbədiyaşardır.

Mir Cəlal deyəndə, hər şeydən əvvəl, gözəl romanlar və hekayələr müəllifi olan ədib təsəvvürümüzdə canlanmış olur. Çünki o, xalqımızın bədii yaddaşında ictimai tariximizin, xalq taleyinin mühüm problemlərini təhlil edən, həyat və tarix haqqında xalqı ilə ürəkdən, səmimi dədləşə bilən, onunla sevinc və dərd şəriki olan ustad sənətkar kimi silinməz izlər buraxmışdır. “Dirilən adam”, “Bir gəncin manifesti”, “Açıq kitab”, “Yaşlıdlarım”, “Təzə şəhər”, “Yolumuz hayanadır” kimi romanları, 292 hekayəsi və başqa janrlarda yazılmış bir çox əsəri həqiqi sənətkarın öz xalqı ilə əsl hesab-halının, dədləşməsinin bədii nümunələridir!

Nərgiz Paşayeva,
Akademik

Mir Cəlalin yaradıcılığının şahidi olmaq, əksər əsərlərinin ilk oxucusu olmaq taleyin mənə bəxş etdiyi xoşbəxtlik idi.

Hafiz Paşayev,
Professor

Mir Cəlal yaradıcılığının ən üstün cəhətlərindən biri də onun təmiz, şaqraq və büllur dili idi. Onun dili, xalq danışığı tərzinə uyğun, son dərəcə canlı, təbii ifadələrlə zəngin və bədii dildir.

Bəxtiyar Vahabzadə,
Xalq şairi

Mir Cəlal üçün ədəbiyyat hava və su idi. Həmişə, hər yerdə, bütün söhbətlərində ədəbiyyatdan, sənətdən, bunların elmi təhlilindən uzağa getməzdi. Nizami, Füzuli, Mirzə Cəlil, Sabir, Cavid, Səməd

Vurğun kimi sənətkarlar haqqında danışmaqdan usanmaz, doymaq bilməzdi. Ədəbiyyat tarixi yazılanların tarixi deyil, oxunanların tarixidir, deyərdi. Və öz sözləri ilə desək, “kiflənmiş ədəbiyyatı” üzə çıxarıb mübaliğəli şəkildə tərif edənləri sevməzdi. Ədəbiyyatda ən çox qiymətləndirdiyi həqiqət, müasirlik, xəlqilik, sadəlik və yığcamlıq kimi məziyyətlər, aydın dil və üslub idi. Bədii əsərlərindən ən çox istədiyini övladları qədər sevdiyi “Bir gəncin manifesti” romanından tez-tez söhbət açsa da, bunu da yazıçılığını gözə soxmaq üçün eləmir, roman janrında yığcamlığa əməl etmək baxımından nümunə göstərirdi... Bir də vaxtilə “Dirilən adam” romanının haqsız tənqid olunduğunu yada salardı. Başqa heç bir əsərindən söhbət salmaz, yazıçı olduğunu, nə kimi əsərlər yazdığını dilinə belə gətirməzdi. Füzuli, Mirzə Cəlil, Sabir yaradıcılığından bəhs edən elmi əsərləri üzərində cilalama işini ardıcıl davam etdirərdi. “Azərbaycanda ədəbi məktəblər” adlı doktorluq işini kitab halında görmək ən böyük arzularından idi.

Ədəbiyyatdan canlı həyat qədər zövq alan, şeir və sənətdən danışmaqdan əsla doymaq bilməyən, bədii əsərlərin, klassik irsin nəşri və ardıcıl təbliğini bir an belə unutmayan həssas, tələbkar, qayğıkeş bir vətəndaş olan Mir Cəlal gənc ədəbiyyatşünaslara ədəbiyyatımızın və dilimizin qeyrətini çəkməyi həmişə tövsiyə edərdi.

Firidun Hüseynov,
Professor

Mir Cəlalin qəhrəmanları olduqca təbii, inandırıcı, koloritli bir şəkildə danışırırlar... Mir Cəlal peyzajı da canlı və təbii verir. peyzaj əsərdəki hadisələrlə o dərəcədə bağlıdır ki, o, əsərin ayrıl-maz, üzvi bir parçasına çevrilir.

Məmməd Arif,
Akademik

Mir Cəlal sakit və təmkinli bir yazıçıdır; o boş və artıq gurultudan, təbiiliyi poza biləcək bir cizgi belə işlətməkdən çəkinən yazıçıdır.

Məmməd Cəfər,
Akademik

Mir Cəlalin “Bir gəncin manifesti” əsəri otuzuncu illərdə yaranan Azərbaycan romanının ən yüksək mərhələsi idi.

Mehdi Hüseyn,
Xalq yazıçısı

Mir Cəlal müəllim həqiqətən peyğəmbər təbiətli insan idi. Xeyirxahlıq onun canında, qanındaydı. Mir

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Cəlal müəllim insanpərvər idi.İstedadlı adamların qədrini bilirdi.

Nəriman Həsənzadə,
Xalq şairi

Mir Cəlal müəllim bir insan kimi çox sakit,işıqlı,müdrək simaya malik idi.Onun üzündə,gözlərinin dərinliyində daim işıqlı,munis,nurlu bir təbəssüm olardı.

Şamil Salmanov,
Professor

“Mir Cəlal sənətkardır, yaradıcıdır. Onun romanının hər bir sözü öz tərcümeyi-halının bir hissəsi kimi görünür. Canlı və səmimi həyəcanı dərhal oxucuya təsir edir. Kitabı oxuyub ördükdən sonra adama elə gəlir ki, özünün dünənki həyatını, həyəcan və

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

sevinclərini sənə nağıl edən bir adamla bir neçə saat maraqlı söhbət etmişən”. Bu sitatdır. Sizin yaradıcılığınızda dərin səmimiyyətdən bəhs edən onlarca tənqidçi və ədəbiyyatşünasdan tək birinin qeydi.

Mir Cəlalin əsərlərində əvvəldən axıra qədər kəndə bağlı olan ağsaçlı ata-anaların, xala və dayıların surətləri əsas yer tutur. Yazıçı öz taleyini onların taleyindən ayırmır, öz qəlbində onların ürəyinin, onların ürəyində öz ürəyinin döyüntüsünü hiss edir.

İsa Hüseynov,
Əməkdar incəsənət xadimi

Mir Cəlalin insanlara, iş yoldaşlarına, ümumən onunla az və ya çox dərəcədə əlaqədar olan adamlara aydın, açıq münasibəti var idi. Adamlara şəxsi keyfiyyətinə, savadına, intizamına tapşırılan işi

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

yerinə yetirmək qabiliyyətinə görə münasibət bəsləyirdi.

Yusif Seyidov,
Professor

Şerdən, sənətdən danışanda, həmişə ədəbiyyatın bəzi problemlərinə də toxunar, nəzəri məsələləri çox sadə bir tərzdə izah edərdi. Çox vaxt bizə bu fikri aşılmağı çalışardı ki, ədəbiyyata təsadüfi gəlib çıxanlar gec-tez səhfini anlayıb uzaqlaşacaq və sevdiyi sahəni özü axtarıb tapacaqdır.

Əmirxan Xəlilov,
Professor

Mir Cəlalin “Füzuli sənətkarlığı” monoqrafiyası Füzuli ədəbi irsini öyrənmək, mənimsəmək və dərk etmək üçün elmi açardır.

Qara Namazov,
Professor

Mir Cəlal görkəmli ALİM idi. Alim sözünü böyük hərflərlə nəzərə çarpdırmağımın və ondan əvvəl görkəmli təyini işlətməyimin səbəbi var. Mir Cəlal yazıçı olmasaydı belə, biz ondan elmdə müəyyən iz buraxan görkəmli bir alim kimi söz açardıq.

Vaqif Yusifli,
Filologiya elmləri doktoru

Professor Mir Cəlal Paşayev geniş yaradıcılıq fəaliyyətinə malik olan bir şəxsiyyət idi: O, görkəmli yazıçı, tanınmış nəzəriyyəçi filoloq alim, nümunəvi müəllim kimi xatirələrdə əbədi yaşayır. Mir Cəlal müəllim nəzəri filoloq olmaqla yanaşı, çox gözəl müəllim kimi tanınırdı. O, təkəcə bilik vermir, eyni zamanda hərəkətləri, adamlara münasibəti ilə tərbiyə edirdi

Professor Mir Cəlal müəllimin mülayimliyi, humanizmi onun ciddiyyətinə, obyektivliyinə qətiyyən mane olmurdu. O, bu mülayimliyi ilə yanaşı, olduqca prinsipial və obyektiv bir şəxsiyyət idi.

Şəmistan Mikayılov,
Professor

“Məktəblərdə, mütləq “İnsanlıq” bir predmet kimi təlim olunmalıdır. İnsanlıq və insanlıq fəlsəfəsi bu yazıçıdan ötrühəyat idealına çevrilmişdi. İnsanlıq və insanlıq fəlsəfəsi onun əsərlərində həmişə qırmızı bir xətlə keçirdi.

Qılman İlkin,
Xalq yazıçısı

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Oxucunun etimadını, xalqın hörmətini qazanmaq o qədər də asan iş deyil. Xalq işində yüksək məsuliyyət hissi, düzlük, doğruluq, çöreyi halal, əməyə bağlılıq, sənətin mücahidi ola bilmək, böyüyə hörmət, kiçiyəmərhəmət, ailəyə sədaqətli olmaq kimi yüksək insani keyfiyyətlərlə zəngin olan gənc qələm sahibi Mir Cəlal, illər keçdikcə sözlünə, nəsihətinə ehtiyac duyulan ağsaqqala çevrildi.

Mirvarid Dilbazi,
Xalq şairi

Alim Mir Cəlal Paşayevin elmi əsərlərinin dili, üslubu öz qələm yoldaşlarının heç birinin dilinə, üslubuna oxşamır. Onun əsərlərində nə publisistika var, nə də qəliblənmiş elmi termini tədqiqat dili. O, elmi əsərlərini yazıçı Mir Cəlalın qələmindəki yığcamlıq və şirinliklə, amma dərin axıcı eli mühakimə tutumu olan dillə yazardı. Bu yazı indi də təkraredilməz nümunədir.

Pənah Xəlilov,
Filologiya elmləri doktoru, professor

Mir Cəlal müəllim hər şeydən əvvəl çox orijinal və qüdrətli bir pedaqoq idi. O, təbiəti, davranışı və əməlləri ilə tələblərinə ibrətli, təsirli örnək idi. Aspirant olanda da, müəllim kimi bir yerdə işləyəndə də hər bir fikrimizi, hərəkətimizi yerindəcə “redaktə” etməyi unutmazdı. Həyata, yaradıcılığa böyük amallarla, müqəddəs ideyalarla baxardı və tələbələrə də bunu təlqin edərdi.

Təhsin Mütəllimov,
Filologiya üzrə elmlər doktoru,
Əməkdar Elm Xadimi

Mir Cəlal müəllim dünyasını çox tez dəyişdi. Ancaq o bir ömürdəneçə ömür yaşadı: gözəl bir alim, qüdrətli sənətkar və ən başlıcası, ləyaqətli və heç zaman unudulmayan bir insan ömrü...

Balaş Azəroğlu,
Xalq şairi

Bəli, mən onun çoxsaylı əsərlərini, bədii və elmi araşdırmalarını oxuduqca, onun manifestini görəəm. Hörmətli müəllimlərim və dostlarım, professorlar Teymur Əhmədovun, Qara Namazovun, Vaqif Vəliyevin, mərhum Firidun Hüseyinovun xatirələri mənim ürəyimdəki müəllim heykəlini, sadə insan obrazını daha da nurlandırıb. Bu nurlu obraz – Mir Cəlal müəllimdir. Dodağından təbəssüm düşməyən hörmətli Mir Cəlal müəllim. Onun yazdıqları və bizə dedikləri isə mənalı bir ömrün manifestidir.

İsmayıl Vəliyev,
Filologiya elmləri doktoru, professor

Elmi ədəbiyyata bələd olduqca, Mir Cəlal müəllimin bir alim kimi dərin zəkasına, analitik təfəkkürünə, erudisyasına, zəhmətkeş-liyinə heyran olurdum. O, təkəcə istedadlı müəllim, yazıçı deyilmiş, həm də mütəfəkkir ədəbiyyatşünas-alim imiş. Bunu mən

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

onun ədəbi məktəblər haqqında yazdığı monumental tədqiqat əsərini, Məhəmməd Füzuli irsi, Cəlil Məmmədquluzadə realizmi, Nəriman Nərimanovun bədii yaradıcılığı və s. elmi araşdırmalarını oxuduqca, sanki kəşf etdim.

Teymur Əhmədov,
Filologiya elmləri doktoru, professor

Biz – o uzaq illərin tələbələri hərdən görüşüb, bir yerə yığışanda istər-istəməz müəllimlərimizdən söz salır, hörmət və ehtiramla onları xatırlayırıq. Bu sırada Mir Cəlal müəllimin ayrıca yeri, istək mərtəbəsi var. O, öz adını bizim hər birimizin qəlbinə nurlu hərflərlə nəqş edib. Unudulmaz müəllimimizin, gözəl sənətkarlarımızın işıqlı obrazı xəyallarımızdan gələcək illərə boylanır. Fikrimizdə isə hamımızın eyni vurğu ilə dilə gətirdiyimiz sözlər qanadlanır: “Ürəyinə ürək çatmazdı, bir işıq idi Mir Cəlal müəllim!”

Nahid Hacızadə,
Respublika Xatirə Kitabı Redaksiyasının
baş redaktoru, yazıçı

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Mir Cəlal ədəbi və ictimai fəaliyyəti əvvəldən üç istiqamətdə inkişaf etmişdir: yazıçılıq, pedaqoji və elmi! O, istedadlı nasir, gözəl pedaqoq və dərin məlumatlı alim kimi bu sahələrin üçünü də birləşdirmiş və paralel inkişaf etdirmişdir.

Qulu Xəlilov,
professor

Mir Cəlal obrazlı təfəkkür sahibiydi və bunun o obrazlı təfəkkürünün daxilində həm sadəlik, həm də müdriklik vəhdət halındaydı.

Elçin,
Xalq yazıçısı, professor

Mir Cəlal müəllim Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının yaradıcılarından və ən kamil tədqiqatçılarındanır. Mir Cəlal müəllimin Füzuli haqqında yazdığı məqalələri, xüsusilə “Füzulinin poetikası” adlı məşhur monoqrafiyası bütünlükdə füzulişünaslıq elminin zirvəsidir və bu gün də zirvəsi olaraq qalır.

Xalid Əlimirzəyev,
Professor

...Mir Cəlal əli qələm tutan gündən ömrünün sonuna qədər həm bədii ədəbiyyat, həm də ədəbiyyatşünaslıq sahəsində eyni həvəs və coşqunluqla, eyni ardıcılıq və uğurla, yorğunluq bilmədən çalışmış, zəngin və məhsuldar yaradıcılıq yolu keçərək yüzdən artıq kitab çap etdirmişdir. Ədibin arxivində hələ nə qədər əlyazmaları, çap üzü görməmiş əsərlər yatır...

Firudin Hüseynov,
Professor

Bəli, Mir Cəlal qüdrətli qələmi ilə yanaşı, bizim Azərbaycan Dövlət Universitetində hikmətli mühazirələr oxuyan, yüz-yüz, min-min tələbənin müəllimi, mürəbbisi olmuşdur, öz pak, müqəddəs əxlaqı ilə onlara elm qazanmaqda ardıcılığı təlim etmişdir, onlara mütəmadi çalışmaq hisslərini aşılamişdır.

Süleyman Rəhimov,
Xalq yazıçısı

Mir Cəlal müəllim başdan-ayağa nurdan tökülmüş ideal mənəviyyətli, qeyri-adi şəxsiyyət idi. O, milli kökə, klassik demokratik ənənəyə möhkəm bağlı yazıçı idi... Ondan Mirzə Cəlilin, Üzeyir Hacıbəylinin ətri gəlirdi.

Famil Mehdi,
Şair, ədəbiyyatşünas

Mir Cəlal müəllim deyərdi: “Səməd Vurğun Azərbaycan poeziyasına canlı Azərbaycan gətirib, Azərbaycan bir obraz kimi Səməd Vurğun poeziyası ilə ətə-qana dolub”.

Vaqif Vəliyev,
Professor

...Firidun Hüseynovun xatirələri mənim ürəyimdəki müəllim heykəlini, sadə insan obrazını daha da nurlandırır. Bu nurlu obraz Mir Cəlal müəllimdir. Dodağından təbəssüm düşməyən hörmətli Mir Cəlal müəllim. Onun yazdıqları və bizə dedikləri mənalı bir ömrün manifestidir.

İsmayıl Vəliyev,
Professor

Mir Cəlal Firudin bəy Köçərlidən sonra Azərbaycan ədəbiyyatı tarixini yazanlardan biri, professional Azərbaycan ədəbiyyatı nəzəriyyəsinin ilk yaradıcısıdır. O, ədəbiyyat nəzəriyyəsinin əsaslarının və mühüm mərhələlərinin elmi izahını və təsnifatını verən ədəbiyyatşünas alimdir.

Nərgiz Paşayeva,
Professor

Mir Cəlal müəllim öz ədəbiyyatımızın dəryasından dünya okeanına sıçrayıb düşür, ikisində də sərbəst üzür. Bütöv bir ömür tələb edən geniş mütaliənin elmi-nəzəri cövhərini də görmək və qiymətləndirmək Mir Cəlal müəllimin hünəridir, həm də qətiyyətli elmi-nəzəri hünərdir. Mən bacardığım səviyyədə onlardan öyrəndim, amma bunu üzə vurmurdum.

Pənah Xəlilov,
Professor

Alim kimi Mir Cəlal Mirzə Cəlil irsinin sirlərini açmağa çalışırdısa, yazıçı kimi onun bədii əsərlərini davam etdirməyə səy göstərirdi. Bu cəhətdən onun Mirzə Cəlil üslubunda yazdığı hekayələri xüsusi dəyəərə malikdir.

Anar,
Xalq yazıçısı

Öz yetirmələrinə yüksək vətəndaşlıq ideyalarını aşılayan, gözəl insan, qayğıkeş müəllim olan Mir Cəlal Paşayevin tələbələri hazırda respublikamızın müxtəlif elm, maarif və mədəniyyət ocaqlarında çalışır, onun layiqli varisləri kimi tanınırlar.

Dildar Vəkilova,
Filologiya elmləri namizədi

Müəllimlik, el arası deyimlə ifadə etsək, onun boynuna biçilmişdir. Mir Cəlal təkəcə auditoriyaya girib dərs aparması ilə deyil, bütün varlığı ilə müəllim idi, oturuşu-duruşu ilə, gəlişi-gedişi ilə, danışığı-gülüşü ilə, bütün hərəkətləri ilə müəllim idi. Yazıçılığında da müəllim idi, alimliyində də müəllim idi. Onun bədii əsərlərini diqqətlə oxuyan hər kəs deyə bilər ki, burada müəllim əli işləyibdir, burada müəllim nəfəsi var, elmi əsərlərini oxuyan da deyər ki, burada müəllim düşüncəsi, müəllim kəlamı, müəllim təlimi var.

Yusif Seyidov,
Professor

Azərbaycanı yaradıcılığında yaşadan alim- yazıçı: Mir Cəlal Paşayev

XX əsr Azərbaycan humanitar-intellektual düşüncəsinin görkəmli nümayəndəsi Mir Cəlal Əli oğlu Paşayev 1908-ci il aprelin 26-da Cənubi Azərbaycanın Ərdəbil vilayətində yoxsul kəndli ailəsində dünyaya göz açıb. Kiçik yaşlarında atası Gəncəyə köçdüyündən uşaqlığını burada keçirib. Mir Cəlal 10 yaşında olanda, 1918-ci ildə atası vəfat etmiş, o, böyük qardaşının himayəsində yaşayıb.

O, 1918–1919-cu illərdə xeyriyyə cəmiyyətinin köməyi ilə ibtidai təhsil alıb və Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra Gəncə darülmüəlliminə daxil olub. Tələbə təşkilatının, sonra isə şəhər tələbə həmkarlar təşkilatının sədri seçilib.

Yazıçı kimi 1928-ci ildə ədəbiyyata gələn Mir Cəlal, elə həmin ildə də ilk tədqiqat əsərini yazıb. Sözün gücünə güvənib, onun böyüklüyünə baş əyən sənətkarın könüllərə yanğı salmış “Bir gəncin manifesti” əsəri, zəmanənin güzgüsü olan

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

hekayələri klassik bədii nümunələr kimi ədəbiyyat tariximizin səhifələrində müəllifinə əbədiyaşarlıq qazandırmışdır. Yuxusuz gecələrinin, gərgin zəhmətinin bəhrəsi olan “Füzuli sənətkarlığı”, “XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı”, “Azərbaycanda ədəbi məktəblər (1905-1917)”, “Ədəbiyyatşünaslığın əsasları” adlı fundamental əsərləri ədəbiyyatşünaslıq elminin qızıl nüsxələrindəndir.

Ali təhsilimizin beşiyi sayılan Bakı Dövlət Universitetinin sevimli müəllimi, nüfuzlu professoru kimi xatirələrdə daim yaşayacaq Mir Cəlal Paşayev həqiqət, düzlük, səmimiyyət aşiqi, ailəsini, övladlarını sevən, qoruyan şəxsiyyət olub. Onun bu kəlamı indi də dillər əzbəridir: “Həyatımda yaratdığım ən böyük əsər ailəmdir”.

XX əsrin 20-30-cu illərində ədəbi aləmdə əvvəlcə şeir, sonra isə oçerk və hekayələri ilə görünən Mir Cəlal, az sonra istedadlı və orijinal yaradıcılıq üslubu olan yazıçı kimi tanınıb. Əlli illik yaradıcılıq fəaliyyəti dövründə o, görkəmli nasir kimi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində öz layiqli və şərəfli yerini tutub. Qəti əminliklə demək olar ki, tək-cə “Bir gəncin manifesti” əsərinə görə Mir Cəlal klassik sənətkarlar sırasında dayanmaq haqqını qazanıb. Bu əsər çapdan çıxanda onun heç 30 yaşı yox idi.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

1928-ci ildə mətbuatda ilk şeirləri (“Dənizin cinayəti”, “Ananın vəsiyyəti”, “Müxbir”) çap olunub. Lakin o, bundan sonra, daha doğrusu, 1930–cu ildən etibarən hekayələr yazıb. O dövrün “Şərq qadını”, “Gənc işçi”, “İnqilab və mədəniyyət”, “Ədəbiyyat qəzeti” kimi nüfuzlu nəşrlərində “Doktor Cinayətov”, “İfşa”, “Mərkəz adamı”, “Naxələf”, “Bostan oğrusu”, “Qüdrət nümayişi”, “İstifadə”, “Dəzğah qızı”, “Heyrət” ... hekayələrini çap etdirib. 1932-ci ildə “Sağlam yollarda”, 1935-ci ildə “Boy” adlı ilk oçerklər və novellalar kitabları çap olunub.

Mir Cəlalin ilk irihəcmli əsəri - “Dirilən adam” romanı 1935-ci ildə ayrıca kitab kimi nəşr olunmuşdur. Hələ yarım əsr bundan əvvəl akademik Məmməd Arif yazıb: “Mir Cəlal “Dirilən adam”la diqqətli bir realist yazıçı olduğunu göstərib”.

İlk dəfə 1937-39-cu illərdə hissə-hissə “Revolysiya və kultura” jurnalında nəşr olunan “Bir gəncin manifesti” əsəri isə yazıçının həyatında böyük bir dönüş yaradıb, ədəbi zirvəyə aparan yoluna cığır açıb və müəllifə böyük oxucu auditoriyası qazandırıb. 1940-cı ildə “Uşaqgəncnəşr”də kitab halında kütləvi tirajla buraxılan bu əsər oxucu tələbatına görə sonraki

illərdə də dəfələrlə çap edilib. “Bir gəncin manifesti” bu gün də qəlbləri rıqqətə gətirir. Doqquz dəfə müxtəlif illərdə ayrıca kitab halında nəşr olunmuş “Bir gəncin manifesti” Azərbaycanın hüdudlarından çox-çox uzaqlarda da sevilir.

Mir Cəlalin “Dirilən adam”, “Bir gəncin manifesti”, “Yolumuz hayandır” romanlarında keçmiş, “Açıq kitab”, “Yaşlıdlarım”, “Təzə şəhər” romanlarında isə müasir həyat lövhələrinin bədii təsviri ustalıqla qələmə alınıb. Yazıçının “İnsanlığ fəlsəfəsi” (1961) kitabında toplanmış hekayələri böyük tərbiyəvi-əxlaqi əhəmiyyətə malikdir. “İnsanlığ fəlsəfəsi”, “Subaylıq fəlsəfəsi”, “Təzə toyun nəzakət qaydaları”, “Vicdan mühakiməsi”, “Vicdan əzabı”, “Hesab dostları”, “Təsadüf, ya zərurət”, “Qocaların uşaq söhbəti” və digər hekayələrində isə real həyat lövhələri, fəlsəfi düşüncələr əks olunub.

Mir Cəlalin bədii yaradıcılıq nümunələri dəfələrlə nəşr olunub. “Seçilmiş əsərləri” (2 cildə, 1956-57), “Seçilmiş əsərləri” (4 cildə, 1967-68), “Seçilmiş əsərləri” (2 cildə, 1986-87), hekayə və povestlərdən ibarət “Şəfəqdən qalxanlar” (1972), “Dağlar dilə gəldi” (1978), “Ləyaqət”, hekayələrdən ibarət “Bostan oğrusu” (1937), “Gözün aydın” (1939), “Vətən” (1944), “Həyat hekayələri” (1945),

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

“Sadə hekayələr” (1955), “Xatirə hekayələri” (1962), “Gülbəsləyən qız” (1965), “Silah qardaşları” (1974) və s. bu qəbildəndir. Ümumiyyətlə, indiyədək yazığının 70-dən çox kitabı nəşr olunub.

XX əsrin ədəbi-elmi fikrinin korifeylərindən sayılan Mir Cəlal Paşayev çağdaş Azərbaycan tarixində ədəbiyyatşünas-nəzəriyyəçi alim kimi də müstəsna və özünəməxsus yer tutub. Filologiya təhsili alan tələbələrin I kursda istifadə etdikləri “Ədəbiyyatşünaslığın əsasları” dərsliyi sonralar da mütəxəssislərin stolüstü kitabı olub. Mir Cəlal müəllim 1936–cı ildən ömrünün sonunadək dərs dediyi Bakı Dövlət Universitetinin auditoriyalarında bu fəndən mühazirələr oxuyub.

Elmi fəaliyyətini davam etdirən gənc Mir Cəlal Paşayev 1940-cı ildə “Füzulinin poetik xüsusiyyətləri” əsərinə görə filologiya elmləri namizədi, 1947-ci ildə isə “Azərbaycanda ədəbi məktəblər” əsərinə görə filologiya elmləri doktoru alimlik dərəcələrini alıb. Füzuli poeziyasının qüdrətinə heyran olan, ümumiyyətlə, klassik ədəbiyyata qəlbən bağlı Mir Cəlal Paşayev 1958-ci ildə bu mövzuya yenidən müraciət edərək və əvvəlki əsərini təkmilləşdirərək “Füzuli sənətkarlığı” adlı monoqrafiyasını nəşr etdirib. Professor Qara

Namazov deyir ki, Mir Cəlalin “Füzuli sənətkarlığı” monoqrafiyası Füzuli ədəbi irsini öyrənmək, mənimsəmək və dərk etmək üçün elmi açardır. Əsər 1994-cü ildə təkrar nəşr olunub.

“Azərbaycanda ədəbi məktəblər (1905-1917)” əsərində isə Mir Cəlal Paşayev XX əsrin əvvəllərində inqilabi-demokratik meyillərlə əlaqədar baş verən ictimai-siyasi hadisələr kontekstində Azərbaycanda realizm, romantizm ədəbi məktəbləri, maarifçi-didaktik yazıçılar və xırda məişət dramları haqqında müfəssəl tədqiqatlar aparmış, əhatəli elmi nəticələr əldə edib.

Mir Cəlal Paşayevin tanınmış tədqiqatçı Firudin Hüseynovla birgə yazdığı “XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı” əsəri 40 ilə yaxındır ki, ali məktəblərin dərsləri vəsaitidir. Bu dərslərdə XX əsrin böyük ədəbi şəxsiyyətləri, onların yaradıcılığı, ədəbi mühitə gətirdiyi yeniliklər haqqında əhatəli elmi fikirlər əks olunub. Mir Cəlal Paşayev böyük şəxsiyyətlərin həyat və yaradıcılıqlarını, dövrün ictimai-siyasi, ədəbi-mədəni mühitini öyrənməklə, tədqiq etməklə özü də uca zirvələrə qalxıb, şəxsiyyət kimi müdrikləşib.

Əməkdar Elm Xadimi Mir Cəlal Paşayev XX əsr ədəbiyyatı, ədəbiyyatşünaslıq tarixində elə bir iz

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

açmışdır ki, bu, XXI əsrin də ədəbi-elmi zirvəsində görünəcək. Müdriklik, saflıq, vicdan, ləyaqət tarix boyu mənəviyyat zirvəsində dayandığı kimi.

1978-ci il sentyabrın 28-də əbədiyyətə qovuşan, böyük şəxsiyyət kimi tarixləşmiş, gözəl müəllim, görkəmli yazıçı, istedadlı ədəbiyyatşünas Mir Cəlal Paşayevin xatirəsi daim qəlblərdə yaşayacaq, ədəbiyyatımızın, ədəbiyyatşünaslığımızın əbədi mövzusu olacaq.

Bu gün təkcə Azərbaycanda deyil, onun sərhədlərindən kənar da bu böyük ədibin həyat və yaradıcılığı geniş şəkildə öyrənilir və əsərləri çap olunaraq maraqla oxunur.

“YUNESKO-nun 2008-2009-cu illərdə görkəmli şəxsiyyətlərin və əlamətdar hadisələrin qeyd edilməsi proqramına Azərbaycanla bağlı daxil olmuş yubileylərin keçirilməsi haqqında” Azərbaycan Prezidentinin 2008-ci il 31 yanvar tarixli Sərəncamına əsasən, yazıçı Mir Cəlal Paşayevin yubiley mərasimi təntənə ilə qeyd edilib. Parisdə, YUNESKO-nun iqamətgahında XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, alim, pedaqoq Mir Cəlal Paşayevin 100 illiyinə həsr olunmuş mərasim keçirilib.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında, elmində müstəsna xidmətlər göstərən Mir Cəlal Paşayevin 100 illiyinin YUNESKO səviyyəsində qeyd olunması, ilk növbədə, Azərbaycan elminə, mədəniyyətinə və ədəbiyyatına dünya miqyasında verilən önəmin və dəyərin təzahürüdür. 2008-2009-cu illərdə YUNESKO-nun dünya miqyaslı hadisələrin və şəxsiyyətlərin yubileylərinin qeyd olunması ilə bağlı qərarına Mir Cəlal Paşayevin də adının daxil edilməsi, həm də Azərbaycan-YUNESKO əməkdaşlığının inkişafının bariz nümunəsidir.

İllər ötdükcə Mir Cəlal Paşayevin təkəcə elmi irsi tədqiq edilmir, onun həm də xeyirxahlığı, böyük və əlçatmaz müəllimliyi, bəşəri insanlığı heyranlıqla qarşılanır və əsl örnək kimi sevilə-sevilə qəlblərdə özünə ucalıq, əlçatmazlıq heykəli qurur. Bu zirvədəki yerini heç vaxt itirməyəcək və onun mərhəmət sevgisi dünya durduqca yaşayacaq.

Mir Cəlal: ədəbiyyata, elmə həsr olunan ömür

Mir Cəlal XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı, mədəniyyəti və elmi tarixində şöhrət tapmış parlaq şəxsiyyətlərdən biridir. O, yetmiş illik ömrünün tam yarım əsrini çətin, lakin mənalı və şərəfli bədii, elmi və pedaqoji yaradıcılıq işinə həsr etmişdir. Böyük uğurlarla nəticələnən bu çox şaxəli sahələrin hər üçü yanaşı inkişafda bir-birini tamamlayıb zənginləşdirmiş və dolğunlaşdırmışdır. Mir Cəlalin elmi məntiqi bədii ilhamına, həyata sənətkar baxışına, estetik duyğu-düşüncələr sisteminə uyğun gəlirdi, bilik potensialı, zəka və təfəkkür işığı sənətini də təbii məcraya yönəltməyə kömək edirdi. Alim-müəllim Mir Cəlalı düşündürən bir çox mətləblər, müəyyən elmi-pedaqoji fikirlər bədii yaradıcılığında da qoyulub, əsasən həyati surətlər və obrazlı vasitələrlə həll olunurdu.

O, milli şifahi ədəbiyyatın, klassik və müasir bədii nəsrin ən yaxşı ənənələri əsasında yetişib, mahir hekayə ustası və romançı kimi yüksəlmişdir.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Müəllifin adamlarımızı mərhələ-mərhələ inkişafda əks etdirən, güldürə-güldürə düşündürüb fəaliyyətə çəkən onlarca hekayə və novellası, ədəbiyyatımızın qızıl fonduna düşmüş bir çox romanı, ciddi monoqrafik tədqiqatları, dərin elmi-nəzəri mülahizələri, gərəkli dərs vəsaitləri, aktual problemlərə dair maraqlı məqalə, çıxış, oçerk və publisist yazıları geniş istifadə olunan faydalı və etibarlı mənbələrdir.

Mir Cəlal (Cəlal Əli oğlu Paşayev) 1908-ci il aprelin 26-da Cənubi Azərbaycanın Əndəbil kəndində anadan olmuşdur. Lakin sonralar Gəncə şəhərinə gəlmiş, ibtidai təhsilini burada almış, uşaqlıq və ilk gənclik illərini burada keçirmişdir. 1924-1928-ci illərdə Gəncə Darülmüəllimində oxumuş, qurtaranda Gədəbəy yeddiillik məktəbinə müəllim göndərilmişdir. 1929-1930-cu illərdə I sayılı Gəncə şəhər məktəbində direktor vəzifəsində çalışmışdır. 1930-1931-ci illərdə Kazan Pedaqoji İnstitutunun dil-ədəbiyyat fakültəsində oxumuş, 1932-ci ildə Bakıya qayıdaraq Azərbaycan Dövlət Elmi Tədqiqat İnstitutunun aspiranturasında təhsilini davam etdirmiş, "Kommunist" və "Gənc işçi" qəzetlərində işləmişdir. 1933-cü ildə SSRİ EA Zaqafqaziya filialı Azərbaycan şöbəsinin ictimai

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

elmlər bölməsinə elmi işçi götürülmüş, 1936-1941-ci illərdə Pedaqoji İnstitutda və Dövlət Universitetində müəllimlik etmişdir. 1940-cı ildə "Füzulinin poetik xüsusiyyətləri" tədqiqatına görə filologiya elmləri namizədi, 1947-ci ildə isə "Azərbaycanda ədəbi məktəblər (1905-1917)" əsərinə görə filologiya elmləri doktoru adına layiq görülmüşdür. Yazıçılıq, alimlik, müəllimlik sənətini yanaşı - əlaqəli davam etdirərək uzun müddət respublika Elmlər Akademiyası Nizami adına Ədəbiyyat və Dil İnstitutunda şöbə müdiri, 1961-cı ildən ömrünün sonuna kimi Azərbaycan Dövlət Universitetində kafedra müdiri və müəllim işləmişdir. O, Füzuli irsinin sovet dövründə ilk gözəl tədqiqatçılarından biri, XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli mütəxəssisi, müasir ədəbi proseslə ciddi maraqlanan nüfuzlu alim, respublikanın əməkdar elm xadimi, milli kadrların hazırlanması, gənc nəslin yetişməsi və təlim-tərbiyəsi sahəsində böyük əməyi olan istedadlı pedaqoq idi. Xalqına qeyrət və vicdanla xidmətlər göstərmiş Mir Cəlal 1978-ci il sentyabrın 28-də vəfat etmişdir.

Ədəbiyyata 20-ci illərin axırlarında şeirlə gələn Mir Cəlalin bədii istedadı nəsr növündə parlamışdır.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

İlk hekayə və oçerkləri 1930-cu ildə çap olunmuşdur. Dövrün ruhuna uyğun olaraq "Sağlam yollarda" (1932) adlandırdığı ilk oçerklər kitabında o, müasir həyat və insanlarla bağlı müşahidələrini canlı dillə qələmə alırdı. Lakin Mir Cəlalin ədəbi fəaliyyəti üçün hekayə və roman janrları əsas olmuşdur. O, hər şeydən əvvəl, mahir hekayə ustasıdır. Sovet dövrü Azərbaycan ədəbiyyatında hekayə janrının inkişafında böyük xidmətlər göstərmişdir. İnsanda sağlam duyğular, xoş arzu-ümidlər oyadan, gerçəkliyə baxışa həqiqət işığı, tənqidi ruh və ayıqlıq hissi gətirən, haqsızlığa, nöqsan, eybəcərlik və mənfiliyə qarşı mübarizə keyfiyyəti aşılaman bədii gülüş ədibin yaradıcılığında mühüm tərkib hissə, əsas estetik əlamət və məziyyətlərdəndir.

30-cu illərdə ədəbiyyata "Mirzə", "Həkim Cinayətov", "Mərkəz adamı", "Kağızlar aləmi", "Təzə toyun nəzakət qaydaları", "Bostan oğrusu", "Kələntərovlar ailəsi", "Anket Anketov" tipli dəyərli hekayələr gətirmiş Mir Cəlal tənqid oxunu hədəfə qarşı cəsarətlə yönəldə bilirdi. Özünəməxsus realist qələmlə savadsız mirzələri, başgirliyə mütəəllimləri, cinayətkar həkimləri, "mərkəz adamı" Əntərzadələri, arvad alıb boşamaqla varlanan

Balaxanları, mənəviyyatca pozulub "murdar cənazə"yə çevrilən Səadət xanımları, "nəzakət" pərdəsi altında çirkin simalarını gizlədənləri, bürokrat Anket Anketovları vəziyyət və şərait konkretliyində rüsvay edib, oxucuya tanıdırdı.

Mənfi ehtirasların təsiri ilə biri digərindən qisas almağa can atan qardaşlar da, "dəm-dəsgah hərəsi" və əsiri ər-arvadlar da müəllifin diqqətindən yayınmırdı. Onun gülüşə böyük əhəmiyyət verdiyi, komik duyğu və incə idrak qabiliyyəti ilk hekayəsindən ("Müəllim", "Qızıl Gəncə", 1930, N°3) başlayaraq getdikcə güclənmişdir. "Kağızlar aləmi" və "Anket Anketov"da bürokratik iş üsulu və düşüncə tərzini tənqid-ifşa obyektini seçilmişdi.

Rəisi olduğu trestdə adamları şəxsi ləyaqətinə, bacarığına, xarakterinə görə yox, "liçni delo"sunə görə növlərə ayıran, canlı insanlara "iş qovluqlarının səyyar kölgələri" kimi baxan, hər kəsin tərcümeyi-halında "əmma" tapıb onu özündən asılı etmək istəyən Anket Anketov bürokrat tipini kimi ümumiləşdirilmişdir.

Diqqəti zahiri effektə yox, daxili mənaya, səciyyəvi əlamətə yönəltmək, obrazı konkret əməlləri, duyğu-düşüncələri, fərdi və ümumi

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

cizgiləri ilə canlandırmaq Mir Cəlal sənətini dəyərləndirən keyfiyyətlərdəndir.

Müəllifin əlvan mövzulu hekayələrində həyat bir rəngli deyil, müxtəlif sahələri, əxlaqi-tərbiyəvi motivləri, ailə-məişət məsələləri, adi əhvalatları, dərin mətləbləri, aktual və gərəkli hadisələri ilə tədqiq olunurdu.

Yumoristik və satirik əsərlərində lirika olduğu kimi, lirik əsərlərində də çox vaxt mənalı gülüş, tənqidi ruh vardı. "Qonaqpərust", "Dost görüşü", "Vicdan əzabı" və "Müalicə"dən ibarət "Həkim hekayələri" (1938-1939) silsiləsində yazıçı yalnız mənəviyyatca yox, fiziki cəhətdən də sağlam adamlar yetişdirməyi vacib sayır, bədii əyaniliklə zərərli vermiş, yanlış etiqad və əxlaqi naqislik hallarına qarşı çıxırdı. O, bəzən sərt, kəskin, bəzən mülayim-yumşaq, ayıldıcı-saflaşdırıcı gülüşə arxalanırdısa, bəzən də lirik-psixoloji motiv və məqamlara üstünlük verirdi.

Mir Cəlal ədəbiyyata "yenişələn insan" surətləri də gətirdi. Əməkçi insanın, xüsusən Azərbaycan qadınının taleyi, fikri-mənəvi təkamülü ədibi ciddi düşündürən problem idi. Bu baxımdan "Dəzğah qızı", "Gözün aydın", "Badamın ləzzəti", "Nənənin hünəri" forma və məzmun xüsusiyyətləri, bədii

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

detalları, müqayisə və təsvirləri ilə cazibəli hekayələrdi. Amma onlar əsasən sovet ideologiyası, sosialist varlığının tələb və vəzifələri mövqeyindən qələmə alınmışdı. Qadının yenilik axtarışları, hüququ uğrunda mübarizə cəhdləri, şəxsi-ictimai təşəbbüskarlığı sosial mühit və amillərin təsiri, yeni əlaqə və münasibətlərin nəticəsi kimi ümumiləşdirilmişdi.

1941-1945-ci illər müharibəsi dövründə Mir Cəlal daha da fəallaşdı, "Yollar", "Anaların üsyanı", "Vətən yaraları", "Şərbət", "Mərcan nənə", "Havalı adam", "Silah qardaşları" kimi çoxlu hekayələr yazdı. Bunların bəzində səfərbərlik ruhu və cəbhəyə yollanmaq əzmi əks etdirilirdisə, digər qismində faşizmə qarşı mübarizəyə qalxan döyüşçü surəti yaratmaq niyyəti əsasdı. Söz yox ki, Mir Cəlal da bütün ölkəni Vətən kimi qəbul edir, onun müxtəlif milli tərkibli ordusuna ümidlər bəsləyirdi. Ona görə əsgərin həm fiziki, həm də mənəvi qüdrəti, onu mübarizəyə çəkən amillər araşdırılırdı. "Vətən yaraları" o zaman böyük rəğbətlə qarşılandı, döyüşçülərin, "oxucuların əlindən düşməyən bir əsər" oldu.

Mir Cəlal hərbi-vətənpərvərlik mövzusunda yazdığı kimi, arxa cəbhə adamlarından, onların iş,

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

arzu və qayğılarından, sevinc və kədərindən də həssaslıqla danışırdı. Ədəbi-estetik qayəsinə uyğun olaraq o, hekayələrində konkret lövhə də çəkir, ümumi təsvirə də keçir, odlu publisistikaya, həzin lirikaya, bədii gülüşə də müraciət edirdi. Həyatla ölümün təzadından təsirli səhnələr də yaradırdı. "Anaların üsyanı"nda coşqun publisistika ilə təsirli lirika uyuşub birləşirsə, "Xəbər-ətərsiz"də həm konkret hissi, həm də ümumi publisist təqdim əsasdırsa, "Odlu mahnılar" lirik-romantik süjeti, həzin ahəngi, incə ruhu ilə səciyyəvidirsə, "Çəkmə", "Ər və arvad" mənalı yumor və satira xüsusiyyətləri ilə seçilirdi...

Müharibədən sonrakı illərdə Mir Cəlal həyatın müxtəlif sahələrinə müraciət edir, seçdiyi mövzu-mətləbi aydın estetik baxışla işləyib bədii şəkə salmağa can atırdı. "Od içindən çıxanlar" (1945) silsilə hekayələrində gözləri ilə dəhşətlər görmüş insanlar haqqında söhbət açır, onların fədakarlığını, arzu və məqsədlərini işıqlandırırđı. Digər bir sıra hekayələrində isə müharibə siyasətini pisləmək, xalqları zülmə, əsarətə, haqsızlığa qarşı, sülh və azadlıq uğrunda mübarizəyə çağırış ideyası əsasdır.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Bu əsərlər içərisində "Badam ağacları" xüsusi seçilir və nəsrimizin qiymətli nümunəsi kimi diqqəti cəlb edir. Real fakt, mənalı təfərrüat və canlı xarakter vasitəsilə, möhkəm süjetdə təbii əks olunmuş hadisə və vəziyyət əsasında müstəmləkə siyasətinin mahiyyəti açılırdı. Ədibin realist üslubunu, təsvir-təcəssüm üsulunu əlvanlaşdıran bir keyfiyyət burada da gözlənilirdi.

Həyat faktının, ictimai hadisənin, mənəvi-psixoloji ovqatın inikası, ideya-bədii məzmunun tələbi ilə əlaqədar hekayədə incə lirika da, kəskin satira da var; bəzən ayrılıqda, bəzən də qovuşuq halında.

Tərbiyə problemi, müəllim-şagird-tələbə münasibətləri Mir Cəlalin yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Ağıllı, namuslu, mərd övlad, həqiqi vətəndaş böyütmək haqqında düşünən, zəhmət çəkən, yollar axtaran ata-anaları, baba-nənələri, müəllim-tərbiyəçiləri sənətkar məharətlə təsvir edir, çox vaxt onların yadda qalan maraqlı surətlərini yaradırdı. Tərbiyə məsələlərində çalışırdı ki, quru nəsihətçiliyə uymasın, həyati müşahidələrə, həssas müəllim-yazıçı duyğu və düşüncələrinə əsaslansın. Diqqətə layiq uğuru da o zaman qazanırdı ki, qabaqcıl mövqedən qələmə aldığı əsərində fikirlə hissini, eqlə emosianın, bədii təfəkkürlə elmi mülahizənin,

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

yazıçılıqla müəllimlik məharətinin vəhdətinə nail olurdu. Ümumiyyətlə, tərbiyə-əxlaq probleminə dair elə mövzular seçib, elə hadisə və surətlər qələmə alırdı ki, onlar oxucunu düşündürüb, mənəviyyatca saflaşdırır, düzgün istiqamətləndirir, məhəbbət və nifrət duyğuları ilə zənginləşdirirdi.

"Əsgər oğlu", "Ulduz", "Plovdan sonra", "Elçilər qayıtdı", "Nazik mətləb", "Naxış", "Vicdan mühakiməsi", "Müdafie vəkili" və s. belə hekayələr idi.

İnsan həyatı və təbiətini gözəl görmək Mir Cəlalın ictimai-estetik ideallarının özəyini təşkil edir, mənfiyyə qarşı mübarizə zərurətini də şərtləndirirdi. "Səyyah xanım", "Xarici naxoşluq", "Dil və əməl", "Heykəl uçulanda", "Rola girib", "O yana baxan", "Məhəbbət, yaxud qəlp pul", "Hesab dostları", "Neçə cür salam var", "Möhür və məhəbbət" hekayələrində, adlarından da göründüyü kimi, müəllifi daha çox həyatın neqativ halları, mənfiyyət və eybəcərliyin müxtəlif təzahürləri narahat edir.

Müsbət ideal belə məqamlarda əsasən tənqidi münasibət vasitəsilə verilir.

Yazıçının məsələyə konkret baxışı, satira və yumora müraciəti obyektin dərk, məzmun və

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

mahiyyəti ilə üzvi şəkildə bağlanırdı. Bir çox hallarda qarşılaşdırma üsulundan, bədii təzad və ziddiyyətlərdən məharətlə istifadə edilirdi.

Mir Cəlalin müxtəlif səciyyəli çoxlu hekayələri içərisində realizmi səthi olanları da var. Amma ədib çox zaman çalışırdı ki, dərinə nüfuz etsin, ziddiyyətləri araşdıranda dolaşlıq və dumanlı təsvirlərə uymasın, təmiz, sadə və aydın dildə yazsın. Sənətin, yeri gələndə işarə və simvollarla danışmaq səlahiyyətini də unutmurdu.

Mir Cəlal uzunçuluğu, sözçülüüyü xoşlamır, yığcam, konkret və təbii yazırdı. Bu, onun üslub xüsusiyyəti idi. Bütün bunları başqalarına da tövsiyə edir, imkan düşdükcə öyrədir, müzakirə və redaktə zamanı köməyini əsirgəmirdi. Təsadüfi deyil ki, akademik Məmməd Arif yazıçı Mir Cəlalin əsərlərindən aldığı xoş, güclü, unudulmaz təəssüratın başlıca səbəbini, hər şeydən əvvəl, onun üslubundakı səmimiyyət, sadəlik və təbiiliklə bağlayır, bu cəhəti ən yaxşı yazıçılara xas keyfiyyət kimi yüksək qiymətləndirirdi.

Bu da təsadüfi deyil ki, Mir Cəlal hekayələrindən birində kiçik məclis üzvləri arasında mühüm həyat probleminə dair başlanmış mübahisə və müzakirələri qocaman müəllimin dili ilə

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

yekunlaşdırır, ürəkdə olanları cəsaretlə, açıq-aydın deyə bilməyi dünyada ən böyük xoşbəxtlik sayır, son dərəcə aktual səslənən düşündürücü, geniş mənəli nəticəyə gəlirdi: "Məncə, bütün ölkələr, xalqlar, dövlətlər, başçılar öz vətəndaşlarına bu böyük və çox nadir neməti bəxş etsələr, dünyada zülm, kədər yox olar, ədalət bərpa olar, yer üzü işıqlanar, cənnətə dönər, insanlar "yüngülləşər", gözəlləşər, mələyə dönər!

Yoxsa bu olmayınca əsl tərəqqi, kamil mədəniyyət, həqiqi sərbəstlik boş söhbətdir. Bu olmayınca beyinlərdən şiş, ürəklərdən yara, ciyərlərdən vərəm, zehinlərdən tüstü-duman, qəblərdən kinküdurət tamam kəsilməyəcək!" ("Xoşbəxtlik barəsində", 1964).

Qocaman müəllim əslində Mir Cəlalın özü idi. O, həmişə xalqını azad, xoşbəxt, mədəni, savadlı, intellektual səviyyəli və xoş güzəranlı görmək istəmiş, bu nəcib, ali arzu-ümidlə də fəaliyyət göstərmiş, yazıb yaratmış, əlindən gələni əsirgəməmişdir. Təbii ki, ömrünün axırınadək ardıcıl məşğul olub, bir sıra klassik nümunələrini yaratdığı hekayələri zəngin irsində mühüm yer tutur, dəyərini, aktuallığını və müasirliyini qoruyub saxlayır. Mir Cəlal həm də istedadlı romançı idi;

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

qələmindən "Dirilən adam" (1934-1935), "Bir gəncin manifesti" (1939), "Açıq kitab" (1941), "Yaşadılarım" (1946-1952), "Təzə şəhər" (1948-1950), "Yolumuz hayanadır" (1952-1957) kimi romanlar çıxmışdır.

Azərbaycan romanının inkişafında, məzmun və formaca zənginləşməsində onun da xidmətləri az olmamışdır. Romanlarından üçünün mövzusu keçmiş, üçününkü isə müasir həyatdan alınmışdır. Maraqlı süjet qurmaq, hadisələri və obrazları təbii məcrada qələmə almaq, mətləbi yığcam, konkret və lakonik formada ifadə etmək bacarığı bu əsərlərin hər birində özünü göstərir. Müşahidə dəqiqliyi və dərinliyi, həyat hadisələrinə yaxından bələdliyi, insan psixologiyasını yaxşı duyması və bilməsi ədibin sənətini səciyyələndirən xüsusiyyətlərdəndi.

1941-ci ildə tamamlanan, lakin müharibə başladığı üçün 1944-cü ildə ("Vətən uğrunda", №2, 3, 4-5) çap olunan "Açıq kitab" müəllifin nisbətən az öyrənilmiş, müasir mövzulu ilk romanıdır. Əsərin süjeti bilavasitə ziyalı mühiti, məktəb həyatı ilə bağlansa da, o sahə ilə məhdudlaşmır, 30-cu illərin mürəkkəb hadisələrindən də bəhs olunur. Dövrün bir sıra nöqsan və mənfilikləri cəsarətlə açıqlanır,

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

"gəldiyevçiliyin" ictimai xarakteri dürüst müəyyənləşdirilirdi.

O zaman haqqında müxtəlif mülahizələr söylənən roman həm yüksək qiymətləndirildi, həm də kəskin tənqid olundu. Bəziləri onu "həqiqətin üzünə dik baxan əsər", Mir Cəlali "ədəbiyyata həyat gətirən yazıçı" adlandırır, bəziləri də "Açıq kitab"a başqa cür yanaşır, müəllifi həyat həqiqətini təhrif etməkdə, varlığı birtərəfli qələmə almaqda, mütərəqqi realist ənənələrdən uzaqlaşmaqda, zəif və sönük əsər yazmaqda günahlandırır.

İllər keçdi. "Açıq kitab" həqiqəti əsasən inandırıcı və düzgün canlandırıdığı üçün yaşadı, ədəbiyyatımızın tarixinə qüvvətli realist əsər kimi daxil oldu. Çünki doğrudan da "Mir Cəlal həmin əsərində həyata və həqiqətə sadıq yazıçı, insan psixologiyasını dərinlən bilən, onu təsvir və təmkinlə əks etdirən, müasir varlığı dərin məhəbbətlə sevən sənətkar kimi çıxış etmişdi" (Qulu Xəlilov). Burada həyat həqiqəti məharətlə qələmə alınmış, varlıq tam halında konkret yaradıcılıq məqsədi baxımından işıqlandırılmışdı.

"Açıq kitab" satirik roman olsa da, lirik və dramatik məqamları da az deyil. Mir Cəlal həyatı əks etdirdiyi, həyatın təzadlarını açdığı, insan

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

münasibətlərinin konkret vəziyyət və şərait daxilindəki xarakterini, gözəllik və çirkinliyin mahiyyətini göstərdiyi üçün həmin cəhətlər çox vaxt əlaqəli şəkildə real təzahürünü və bədii təcəssümünü tapmışdır.

Bir çox mənfi xüsusiyyətlər, neqativ hallar, xoşbəxtliyi başqasının bədbəxtliyi üzərində qurmaq ehtirası Kərim Gəldiyevin simasında məharətlə tənqid və nifrət hədəfinə çevrilmişdir. Obrazın... “əzməsən əziləcəksən, ayaqlamasan ayaqlanacaqsan... Güzəran, mənəsb cəhənnəmin təkində də olsa enməyi bacar!” kimi “həyat fəlsəfəsi” var ki, onun hər şeyə - varlığa, ailəyə, qadına, dosta, yoldaşa, işə münasibəti də ordan qidalanır.

Özünə rahat güzəran yaratmaq üçün heç nədən çəkinməyən tipin fəaliyyətinin əsas istiqamət və mahiyyətini yalan danışmaq, böhtan atmaq, hədə-qorxu gəlmək, tor qurmaq, satqınlıq və xəyanət etmək kimi xüsusiyyətlər təşkil edir. Romanda Gəldiyevin düşdüyü mühit də, ona havadar çıxanlar da real boyalarla verilir. Əvvəllər törətdiyi cinayətlərin üstü açılacağını görüb, “oxumaq” niyyəti ilə o, rayondan şəhərə qaçmış, instituta girmişdir. İndi əməllərini başqa şəraitdə, təzə

"dostlar" və tanışlar əhatəsində davam və inkişaf etdirir. Gəldiyev "müasir" bürüncəkli rəzil, təhlükəli və zərərli varlıqdır. Şəhərdə də qala bilməyib yenidən "əkilməyə" çalışan, meşədə quru qarağac kötüyü üstündə əyləşib xəyala dalan Gəldiyev daxilində bir səs eşidir: "Bir də göyərsəydim". Bu, mənalı işarə və ciddi xəbərdarlıqdı. Bu o deməkdir ki, gəldiyevlər hələ ölməmişlər, "münbit" zəminə düşən kimi imkan tapıb təzədən "cücərə" bilirlər. Belələrinə qarşı ayıq-sayıq olmaq lazımdır. Bu, oxucuya hazır təqdim edilmiş mülahizə deyil, hadisə və vəziyyətlərin inkişaf məntiqindən təbii yolla çıxarılan, sənətkar qələmi ilə əsaslandırılan bir həqiqətdir.

Mir Cəlalin yaradıcılığında başlıca tədqiq və inikas obyektı, hər şeydən əvvəl, insandır, onun mənəvi dünyası, fikri-hissi həyatı, mübarizə və fəaliyyətidir. İnandırıcı surətlər, xarakterlər yaratmaq tələbi sənətkar Mir Cəlalı da daim ciddi düşündürmüş və əksər hallarda o, məqsədinə nail olmuşdur. Müəllifin realist qələmlə canlandırıdığı surətlər bir-birinə oxşamır, hərəsinin öz daxili aləmi həyata öz baxışı, öz təfəkkür tərzı, orijinal xarakteri, bu xarakteri fərdiləşdirən və, ümumiləşdirən keyfiyyətləri var.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

İstər müsbətin təsdiqində, ona yol açılmasında, istərsə də mənfinin inkarında, onun aradan qaldırılmasında müəllif qabaqcıl mövqedən çıxış etməyə, düzgün prinsiplərə arxalanmağa çalışmışdır.

Mir Cəlal əsərlərində süjet inkişafını ləngidən təfərrüatlardan qaçmağa cəhd edir, hadisə və mətləbin məğzini təşkil edənləri ön plana çəkir, fikri bədii məqsədəuyğun, bəzən ciddi, bəzən də yumoristik tərzdə oxucuya çatdırmağa diqqət yetirirdi. İstəyirdi ki, yaratdığı obrazların fəaliyyəti, şəxsi-ictimai taleyi, həyat yolu, daxili aləmi, fərdi psixologiyası açılsın; onlar münasib bədii cizgi və vasitələrlə səciyyələnsin. Ədibin əlvan, zəngin sənət qalereyasında yaddaqalan surətlər az deyil. Bəbir bəy, Qədir, Qumru ("Dirilən adam"), Mərdan, Bahar, Sona, Hacı İbrahim Xəlil ("Bir gəncin manifesti"), Vahid, Sadıq kişi, Kərim Gəldiyev, Rübabə ("Açıq kitab"), Kərimzadə, Səlim, Nəriman ("Yaşlıdlarım"), Yunis ("Təzə şəhər"), Sabir, Əntiqə, Bəndalı ("Yolumuz hayandır") və başqaları həmin yolla yaradılmışdır.

Mir Cəlalin əsas hekayə və romanları həyati problemlər qaldıran, mənəvi-əxlaqi və ictimai-sosial məsələlər əks etdirən oxunaqlı, məzmunlu,

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

tərbiyəvi əsərlərdir. Xalqımızın inkişaf yolunun və mübarizə tarixinin bir çox mənalı və ibrətli səhnələri burada öz əksini tapmışdır.

Şifahi xalq ədəbiyyatı və klassik bədii irsin bir çox qabaqcıl, realist ənənələrinin Mir Cəlal yaradıcılığında yeni məzmun və formada yaşaması, inkişaf etməsi təsadüfi deyil. Çünki Mir Cəlal irsdən faydalanarkən məsələyə heç vaxt formal yanaşmamış, zahiri təsire qapılmamış, həqiqi sənətə məxsus yol tutmuş, orijinal yazıçı kimi hərəkət etmişdir. Orijinallıq küll halında özünü həmin əsərlərin ideya-bədii keyfiyyətlərində, hadisələrə sağlam müəllif baxışında, obyektiv qiymət və təsvirlərdə göstərmişdir.

Xalq yaradıcılığı ilə canlı və qırılmaz əlaqə ədəbi əsərin yaşamaq hüququnu təmin edən mühüm şərtlərdəndir. Ona görə də hər bir dövrün söz ustaları məqsədlərinə müvafiq tərzdə, müxtəlif ölçü-şəkildə həmin zəngin xəzinədən istifadə edib gözəl əsərlər yaratmağa çalışmışlar. Folklordan istifadənin vasitə və yolları isə müxtəlifdir. Yazıçı folklordan mövzu, süjet, motiv də götürə bilər, əsərində məsəl, atalar sözü, bayatı və sair nümunələr də işlədə bilər. Lakin bu nümunələrin işlədilməsi hələ öz-özlüyündə hünər sayılmamalıdır.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Söz sənət və sənətkar haqqında getdiyi üçün məsələ şifahi ədəbiyyatdan alınmış nümunələrin sayında, müxtəlifliyində, bolluğunda deyil, onlardan harada, necə, nə məqsədlə istifadə etməkdə, hadisənin mahiyyətini açmaq üçün onları tutarlı bədii vasitəyə çevirməkdə, mətləbin üzərinə işıq salıb ümumiləşdirici nəticə çıxarmaq və yekun vurmaqda onlara əsaslanmağı bacarmaqdadır. Əlaqə-faydalanma özünü yalnız ayrı-ayrı folklor "ünsürləri"nin, nümunələrinin, vasitələrinin işlədilməsində, onlardan bəzən olduğu kimi, bəzən də dəyişdirilmiş şəkildə istifadə edilməsində deyil, sözün geniş mənasında, yaradıcılığın ümumi ruh və mahiyyətində göstərməlidir. Əsas məsələ şifahi xalq ədəbiyyatının, eləcə də klassik ədəbiyyatın incəliklərinə, zənginliklərinə, mənə gözəlliklərinə, dərinədən bələd olub, onu bədii yaradıcılığın inkişaf, öyrənmə və faydalanma mənbələrindən birinə çevirə bilməkdir. Həmin qaynaqlardan qidalanıb milli zəmin üzərində "bərəkətli" ədəbi məhsul yetirməkdir. Ədəbi mirasa yaxşı bələd olmaq və ondan yaradıcı bəhrələnmək sənətkarın mənəvi dünyasını, bədii təxəyyül və fərdi üslubunu zənginləşdirir, əsərinə milli-ictimai keyfiyyətlər gətirir, canlılıq, kolorit və xəlqilik ruhu aşılایır.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Mir Cəlal da ədəbi mirasdan həmin sağlam və düzgün yaradıcılıq prinsipi, ədəbi-estetik meyar əsasında istifadə etməyə, zəngin xəzinə ilə əlaqəsini qüvvətləndirməyə çalışmışdır. Məna zənginliyi, fikir dolğunluğu və ifadə gözəlliyi ilə seçilən atalar sözü və məsəllər yazıçıya həm də sözə qənaət etməyi, aydın, yığcam, səlis və obrazlı yazmağı öyrədir.

Ümumiyyətlə, folklordan, xüsusən, onun bu "aforistik təfəkkür" növündən Mir Cəlal da çox şey öyrənib faydalanmışdır. Bir çox atalar sözü və məsəllər ədibin bəzi əsərlərinin bir növ ideya özəyini təşkil edir. Məsələn, "Oğul" hekayəsində "Kölgədə bitən ağacın kölgəsi olmaz" kəlamı epiqraf kimi götürülüb, hər kəsin öz zəhməti, qabiliyyəti sayəsində ucalması, hörmət və şöhrət qazanması, xalq və cəmiyyət üçün faydalı olması fikri əks

etdirilir. "Yalan ayaq tutar, yeriməz" aforizmi "Yalan yeriməz" hekayəsinin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur. "İbrətli sözlər" silsiləsindən "Pul tapmışdım" hekayəsinin əsasında "Haram pul ev dağıdar", "Xatalı adam"da isə "Çağırılan yerə ar eləmə, çağırılmayan yeri dar eləmə" hikməti dayanır və s.

Qeyd edək ki, sənətkarın folklordan faydalanma imkanları, vasitə və üsulları geniş, müxtəlif olduğundan bu, xüsusi tədqiqata möhtac bir məsələdir.

Yaradıcılığının digər aparıcı qolunu elmi və tənqidi fəaliyyəti təşkil edir. O, bu sahədə də heç kəsə bənzəməyən üslubu ilə seçilmiş, özünəlayiq önəmli yer və mövqe tutmuşdur. Klassik irsin, xüsusən Füzuli sənəti və sənətkarlığının araşdırılması, habelə XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı və ədəbi məktəblərinin öyrənilməsi ədibi xüsusi maraqlandırır. "Füzulinin poetik xüsusiyyətləri" (1940) yığcam əsəri ilə o, böyük şairin sənətkarlıq hünərini təhlil etmək, dil-üslub vasitələrini aydınlaşdırmaq vəzifəsini qarşısına qoydu, Azərbaycan filologiyasında yüksək qiymətləndirilmiş "ilk mühüm addım" atdı. "Füzuli sənətkarlığı" (1958) kitabı isə alimin iyirmi illik tədqiqatının yekunu, gərgin əməyinin və səmərəli axtarışlarının nəticəsi idi.

Söz yox ki, alim zəngin ədəbiyyatımızın müxtəlif dövrləri, mühüm hadisələri, maraqlı simaları haqqında az yazmamışdır. Amma o, daha çox XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli mütəxəssisi sayılırdı. Çünki həmin dövrün ədəbi-

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

mədəni həyatını bütövlükdə tənqid etmək, ədəbi-ictimai prosesin vacib məsələlərini, ayrı-ayrı yazıçıların yaradıcılıq xüsusiyyətlərini araşdırıb öyrənmək sahəsində çox səmərəli işləmişdir.

Onun bu baxımdan səciyyəvi və əhəmiyyətli olan "Azərbaycanda ədəbi məktəblər"i yeni ədəbiyyatşünaslar nəslinin yetişməsində də az rol oynamamışdır.

Mir Cəlal eyni zamanda müasir ədəbi-nəzəri, elmi-tənqidi fikrimizin inkişafına ürəkdən can yandıran güclü qələm və ağıllı tefəkkür sahibi idi. O, Azərbaycan ədəbiyyatının 70-ci illərədək keçdiyi yola, sənətkarlıq, realizm və xəlqilik axtarışlarına, ədəbi prosesin mənzərəsinə, janrların vəziyyət və imkanlarına dair məzmunlu çıxışlar edir, məqalələr yazır, tədqiqat işləri aparırdı.

Zəngin ədəbi-mədəni irsinin bir hissəsi - 1939-1970-ci illərə aid bəzi məqalələri "Klassiklər və müasirlər" (1973) kitabında toplanmışdır. Kitab müəllifin axtarış həvəsi, elmi tefəkkürü, tədqiq-təhlil qabiliyyəti haqqında aydın və canlı təsəvvür oyadır. Mir Cəlal S.Vurğun, M.S.Ordubadi, Mirzə Cəlil, Ə.Haqverdiyev, S.Rüstəm, Ə.Məmmədyanlı, Ə.Cəmil, İ.Əfəndiyev və başqaları haqqında

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

yazdığı məqalələrdə yeni söz demiş, sənətkarlıq sirləri kəşf etmiş, dəyərli mülahizələr söyləmişdir.

F.M.Dostoyevskinin məşhur bir kəlamı var: "Biz hamımız Qoqolun "Şinel'indən çıxmışıq". Mir Cəlal da müasir nasirlərimizi nəzərdə tutaraq, "Biz hamımız Mirzə Cəlilin "Poçt qutusu"ndan çıxmışıq" deyirdi. Bu, bir aforizm kimi səslənir və ədib onu tez-tez təkrar etməyi xoşlayırdı. O, Mirzə Cəlili özünə ustad sayır, yaradıcılığını hamıdan yaxşı duyur, sevir, tədqiq edir və yüksək qiymətləndirirdi. Həqiqət naminə onu da qeyd edək ki, bir çox yazıçılarımız Mir Cəlalin sərrast qələmi, xeyirxah və obyektiv təhlili nəticəsində daha da populyarlaşmış, hətta bəzi başabəla tənqidçilərdən müdafiə oluna bilmişlər.

Onun bəzən kiçik bir replikası, tutarlı bir müqayisəsi, obrazlı bir cümləsi tədqiq obyektinin mühüm bir cəhətini, yaradıcılıq xüsusiyyətini dürüst müəyyənləşdirməyə kömək edirdi: Filan yazıçı həyatdan, filan isə kitabdan gəlmişdir; Əhməd Cəmil az yazır, fəqət saz yazır; Ə.Məmmədخانlı özünün məharətli qələmi ilə bəzən az ağılabatan vəqiflərə belə oxucunu inandıra bilir və s. və i.a.

Mir Cəlalin mühüm bir xidməti də ədəbiyyat tarixi və dərslərlərinin yaradılması ilə bağlıdır. O,

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

"Müxtəsər Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi"nin (2-ci cild), "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi"nin (2-ci cild), "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı" və "Ədəbiyyatşünaslığın əsasları" kitablarının əsas müəlliflərindən, yaradıcı və təşkilatçılarından biridir. Rus ədəbiyyatının böyük simaları haqqında da alimin dəyərli fikirləri vardır.

Təvazökarlığı gözləməyən, elmi etikadan kənara çıxaraq lovğalanan tələbələrə Mir Cəlal ibrətli və faydalı tövsiyələr də edirdi: - Bəzi cavanlar bir əsər yazmağa, bir tədqiqat aparmağa başlayan kimi sinəsini irəli vərərək deyir: - Bu elm sahəsi məndən başlanır, onun ilk təməlini mən qoyuram.

Bu, çox pis xasiyyətdir. Qardaş, birdəfəlik bilin ki, heç nə sizdən, nə də məndən başlanır. Ədəbiyyatşünaslığın hansı sahəsini götürsəniz, görərsiniz ki, bizdən əvvəl yaşamış kişiler hər şeyi demişlər, tədqiq etmişlər, bizimki olsa-olsa ümməna bir damla əlavədir. Məsələn, elə Aristoteli xatırlayın. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi sahəsində onun dediklərinə bir neçə əsrlər ərzində bəşəriyyət çoxmu əlavə etmişdir? Əlbəttə, yox!

Mir Cəlal zəngin irs qoyub getdi. Elə bir irs ki, öyrənməli, nümunə götürməli, davam və inkişaf etdirməli cəhətləri çoxdur. Elə bir irs ki, onda dərin

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

realizm gücünə malik sosial kəsərli bədii nümunələr, klassik və müasir mənəvi sərvətlərə, ədəbiyyat tarixi və nəzəriyyəsinə dair maraqlı tədqiqlər, məqalələr, fikirlər mövcuddur. Bütün bunlar təsdiq edir ki, Mir Cəlal zəngin miraslı yaradıcı şəxsiyyət kimi milli ədəbiyyatımız, elm və mədəniyyətimiz tarixində yaşamağa layiqdir. O, ad və şöhrət ardınca qaçmadı. Xalqına xidmət idealına arxalanaraq təbiətinə uyğun sadəlik və təmkinlə işlədi, yazıb yaratdı və xatirələrdə əbədiləşdi.

Yaqub İsmayılov

Onun şəxsiyyəti də bir məktəb idi

"O təkəcə ədəbi yaradıcılığı ilə deyil, həm də xeyirxah əməlləri, insanpərvərliyi ilə dərin rəğbət və məhəbbət qazanmışdı. O, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində pedaqoq, alim və ədib kimi ən yüksək zirvəni fəth etmişdi". Görkəmli pedaqoq, alim, istedadlı yazıçı Mir Cəlal Paşayevi tanıyanlar onun haqqında bu sözləri səmimi qəlbədən söyləyir, heç bir təfərrüata varmırlar. Tələbələri "Mir Cəlal müəllimin şəxsiyyəti özlüyündə bir məktəb idi. O, özü də bilmədən ətrafındakı gənclərə bir cəsəret verirdi. Mülayim xasiyyəti vardı, lakin prinsipial idi, mövqeyindən dönməzdi, yersiz güzəştə getməzdi. Bütün bu keyfiyyətləri ilə o, həm yazıçı kimi, həm də şəxsi nümunəsində insanların formalaşmasına müsbət təsir göstərirdi"- deyə sevimli müəllimlərini xatırlayırlar.

Görkəmli yazıçı təkəcə ədəbiyyat adamı kimi oxucularının deyil, tanıdığı insanların da xatirəsində əbədiləşməklə ölməzlik qazanıb.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Sentyabrın 28-i böyük pedaqoq və alimin xatirə günüdür. Onunla bağlı yaddaşlarda yer alan xatirələr Mir Cəlal Paşayevin nə qədər gözəl və səmimi, qayğıkeş insan olduğunu bir daha yada salır.

**Azərbaycan ədəbiyyatına
füzulişünaslığı gətirən alim**

Mir Cəlal Paşayev Cənubi Azərbaycanın Ərdəbil şəhərində doğulub. Kiçik yaşlarında atası dolanışq dalınca Gəncəyə köçdüyündən? Mir Cəlal da uşaqlığını bu şəhərdə keçirib. 1918-ci ildə atasının vəfat etməsi üzündən o, böyük qardaşının himayəsində yaşayıb. Mir Cəlal 1918-1919-cu illərdə Xeyriyyə Cəmiyyətinin köməyi ilə ibtidai təhsil alıb və Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra Gəncə Darülmüəlliminə daxil olub. Əvvəlcə tələbə təşkilatının, sonra isə şəhər tələbə həmkarlar təşkilatının sədri seçilib. Mir Cəlal Paşayevin XX əsr Azərbaycan elminin, ədəbiyyatının, təhsilinin inkişafındakı xidmətləri əvəzsizdir. O, Kazan Şərq Pedaqoji İnstitutunun ədəbiyyat şöbəsində, Azərbaycan Dövlət Elmi-Tədqiqat İnstitutunun aspiranturasında təhsilini

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

davam etdirməklə yanaşı, müəllimlik edib və xalqının övladlarına ölkəmizin tarixini, mədəniyyətini, ədəbiyyatını öyrədib. Mir Cəlal həm gözəl hekayə ustası, sanballı romanlar, povestlər müəllifi kimi tanınır, həm ədəbiyyatımızın yaradıcılarından biri, həm də gözəl ədəbiyyatşünas alim kimi qiymətləndirilir. Yazıçı əli qələm tutan gündən ömrünün sonuna qədər həm bədii ədəbiyyat, həm də ədəbiyyatşünaslıq sahəsində eyni həvəs və coşqunluqla, eyni ardıcılıq və uğurla, yorğunluq bilmədən çalışaraq yüzdən artıq kitab çap etdirib. Görkəmli nasirin yaradıcılığının mövzu rəngarəngliyi, üslub xüsusiyyətləri, bütünlükdə orijinallığı ilə Azərbaycan yazıçıları içərisində özünəməxsus yer tutur. Mir Cəlal ədəbiyyatımızda gözəl hekayələr ustası, rəngarəng mövzulara həsr olunmuş romanlar yaradıcısı, ədəbiyyatımızın klassik və müasir dövrünü, müxtəlif problemlərini işıqlandıran onlarla dəyərli tədqiqat əsərinin müəllifi kimi əbədiləşib.

Mir Cəlal 1928-ci ildə ilk qələm təcrübəsi ilə ədəbiyyat aləmində özünü sınaıyıb. Sonralar hamımızın yaddaşına iz salan "Bir gəncin manifesti" əsəri, həyati əhəmiyyətli hekayələri klassik bədii nümunələr kimi müəllifinə ədəbiyyat

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

tariximizdə əbədiyaşarlıq qazandırılıb. Görkəmli tədqiqatçının yuxusuz gecələrinin, gərgin zəhmətinin bəhrəsi olan «Füzuli sənətkarlığı», "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı", «Azərbaycanda ədəbi məktəblər (1905-1917)", "Ədəbiyyatşünaslığın əsasları" adlı fundamental əsərləri ədəbiyyatşünaslıq elminə sanballı töhfələrdir. Azərbaycan ədəbiyyatına füzulişünaslığı gətirən məhz Mir Cəlal Paşayev olub. Ərəb, fars və rus dillərini mükəmməl bilən bu görkəmli şəxsiyyətin Azərbaycanın ictimai fikir tarixində özünəməxsus yeri var.

Ötən əsrin 20-30-cu illərində ədəbi aləmdə əvvəlcə şeir, sonra isə oçerk və hekayələri ilə yer alan Mir Cəlal, az sonra orijinal yaradıcılıq üslubu olan yazıçı kimi tanınıb. Yaradıcılığı dövründə isə görkəmli nasir kimi Azərbaycan ədəbiyyatında öz layiqli yerini tutub.

1928-ci ildə Mir Cəlalin mətbuatda ilk şeirləri - "Dənizin cinayəti", "Ananın vəsiyyəti", "Müxbir" və s. çap olunub. Daha sonra o, hekayə yaradıcılığına yer ayırıb. Yaradıcılığında 300-dən artıq hekayə var. O dövrün "Şərq qadını", "Gənc işçi", "İnqilab və mədəniyyət", "Ədəbiyyat qəzeti" kimi nüfuzlu nəşrlərində "Doktor Cinayətov", "İfşa", "Mərkəz

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

adamı”, “Naxələf”, “Bostan oğrusu”, “Qüdrət nümayişi”, “İstifadə”, “Heyrət”... hekayələrini çap etdirib. Yazıçının 1932-ci ildə «Sağlam yollarda», 1935-ci ildə “Boy” adlı ilk oçerklər və novellalar kitabları çap olunub.

Mir Cəlalin ilk irihəcmli əsəri – “Dirilən adam” romanı 1935-ci ildə ayrıca kitab kimi nəşr edilib. Ümumilikdə isə görkəmli ədibin nəşr olunmuş altı romanı – “Dirilən adam”, “Bir gəncin manifesti”, “Yolumuz hayandır” romanlarında keçmiş, “Açıq kitab”, “Yaşlıdlarım”, “Təzə şəhər” romanlarında müasir həyat lövhələrinin bədii təsviri ustalıqla qələmə alınıb.

“Bir gəncin manifesti” əsəri çapdan çıxanda Mir Cəlalin heç 30 yaşı yox idi. İlk dəfə 1937-39-cu illərdə hissə-hissə “Revolyusiya və kultura” jurnalında nəşr olunan əsər yazıçının həyatında böyük bir dönüş yaradıb və müəllifə geniş oxucu auditoriyası qazandırıb. 1940-cı ildə “Uşaqgəncnəşr”də kitab halında kütləvi tirajla buraxılan bu əsər oxucu tələbatına görə sonrakı illərdə də dəfələrlə təkrar nəşr edilib. Doqquz dəfə müxtəlif illərdə ayrıca kitab halında nəşr olunmuş “Bir gəncin manifesti” Azərbaycanın hüdudlarından çox-çox uzaqlarda da sevilib. İndiyədək yazıçının

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

70-dən çox kitabı nəşr olunub. Akademik Məmməd Cəfər bu böyük sənətkarın şəxsiyyətini və yaradıcılığını yüksək qiymətləndirərək yazırdı: «Mir Cəlal sakit və təmkinli bir yazıçıdır: o, boş və artıq gurultudan, təbiiliyi poza biləcək bir cizgi belə işlətməkdən çəkinən yazıçıdır».

Cild-cild əsərlər yazmasına baxmayaraq, Mir Cəlalın "Şah əsəriniz hansıdır"- deyərək soruşanda o da iftixarla "həyatımda yaratdığım ən böyük əsər - ailəmdir" - deyərmiş. Yazıçının ailəsinin "şah əsər" statusu qazanmasında ona ən böyük dayaq işə həyat yoldaşı Püstə xanım olub. Onlar övladlarına yüksək təhsil və tərbiyə veriblər. Övladları da valideynlərinin adını həmişə doğruldublar.

Əzəmətli pedaqoq

Xalq yazıçısı Elçin "Mir Cəlal müəllim auditoriyaya girəndə əzəmətli bir pedaqoq təsiri bağışlayırdı" - deyərək xatırlayır: "Ona görə ki, onun mənəvi dünyası əzəmətli idi, onun yaradıcılığı, daxilindəki xeyirxahlıq əzəmətli idi. Xoşbəxt yazıçı idi, ona görə ki, sovet sistemində deyil, ədəbiyyata xidmət edirdi. Bugünkü oxucuların - müstəqil Azərbaycan vətəndaşlarının psixologiyası və tələbləri fərqli olsa

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

da, Mir Cəlalin əsərləri indi də sevilə-sevilə oxunur. O, həm də xoşbəxt ədəbiyyatşünas alim idi. Ədəbiyyatşünaslığın sovet ideologiyasının tərkib hissəsi olmasına baxmayaraq, Mir Cəlal yenə də sistemə deyil, Azərbaycan ədəbiyyatının tarixinə xidmət edirdi. O, həm də xoşbəxt pedaqoq idi. Çünki pedaqoji fəaliyyətini komsomol və partiya ideologiyasına deyil, Azərbaycan xalqı üçün gərəkli oğullar yetişdirməyə həsr etmişdi. Mir Cəlal həm də xoşbəxt bir atadır; onun sovet dövründə yetişdirdiyi övladları bu gün müstəqil Azərbaycana layiqincə xidmət edirlər”.

“Onun dərslərini səbirsizliklə gözləyirdik”

Mir Cəlal Paşayevin pedaqoji fəaliyyəti onun ömrünün ən yaddaqalan və mənalı illərini təşkil edir. Bakı Dövlət Universitetinin nüfuzlu professoru tələbələrinin və həmkarlarının yaddaşında xeyirxah və qayğıkeş müəllim kimi qalıb. O, universitetdə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi kafedrasının müdiri idi. Bütün tələbələrinə böyük qayğı, nəvazişlə yanaşardı. Həyat yollarında da tələbələrin yaxın məsləkdaşına çevrilmişdi. Hamı onu çox sevirdi, tələbələri onun mühazirələrinə olduqca həvəslə

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

gəlirdi. Onun qapısı hamının üzünə açıq idi. Mir Cəlal istedadlı tələbələrini öz övladları qədər istəyirdi. Onların qayğısını öz qayğısı bilirdi.

Mir Cəlalin tələbəsi olmuş Xeyrulla Əliyevin, müəllimi ilə bağlı xatirələri də maraqlıdır: “İndi qəribə görünsə də, o dövrdə ali məktəblərdə dərsə davamiyyət jurnalları rus dilində yazılırdı. Bu səbəbdən də “Əliyev” familiyası “Aliyev” olurdu. Sanki buna etiraz əlaməti olaraq Mir Cəlal müəllim də, Məmmədhüseyn Təhmasib də, Abbas Zamanov da auditoriyada heç kimin adını həmin jurnaldan oxumaz, tələbələrdən kimin gəlmədiyini qrup nümayəndəsindən soruşardılar. Mir Cəlal müəllim elə sadə danışırdı ki, mən onun mühazirəsini yazmağa ehtiyac duymurdum, eyni zamanda, elə fikirlər söyləyirdi ki, onları yazmaya bilmirdim. Mir Cəlal müəllimin fikrincə, hər yazıçıdan jurnalist olmaz, yaxşı jurnalist isə yazıçı ola bilər. O, tələbələri yaradıcılığa ruhlandırırdı. Biz onun dərslərini səbirsizliklə gözləyirdik”.

UNESCO-nun 2008-2009-cu illərdə görkəmli şəxsiyyətlərin və əlamətdar hadisələrin qeyd edilməsi proqramına Azərbaycanla bağlı daxil olmuş yubileylərin keçirilməsi haqqında” Azərbaycan Prezidentinin 2008-ci il 31 yanvar

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

tarixli Sərəncamına əsasən, yazıçı Mir Cəlal Paşayevin yubiley mərasimi təntənə ilə qeyd edildi. Parisdə, UNESCO-nun iqamətgahında XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, alim, pedaqoq Mir Cəlal Paşayevin 100 illiyinə həsr olunmuş mərasim keçirildi. Bu, həm də Azərbaycan elminə, mədəniyyətinə və ədəbiyyatına dünya miqyasında verilən dəyərin təzahürüdür.

İllər ötdükcə Mir Cəlal Paşayevin təkəcə elmi irsi tədqiq edilmir, onun həm də xeyirxahlığı, böyük və əlçatmaz müəllimliyi, bəşəriliyi heyranlıqla qarşılanır və sevilə-sevilə qəlblərdə özünə abidə ucaldır. Ədibin bu zirvədəki yeri daim qalacaq...

Təranə Məhərrəmov

Böyük sənət manifestli

*Çağlar həyat eşqi, elm, ədəb-irfan yollu,
Vətən-Xalq hallı bir pir İnsan...*

Əl qoyduğu, baş qoşduğu hər sahədə ayrıca bir cah-cəlal idi - Mir Cəlal...

Ədiblikdə bədii-həyati situasiyalar ustadı, alimlikdə məna-məntiq nümunəsi, pedaqoqluqda “yetim-yesir atası”, adamlıqda xoş görülmə butası. Onun tələbələrə yanaşma, müxtəlif (ədib, alim, müəllim) həmkarlarıyla qonuşma “janr”larında da bir mehri istedad, sehri obrazlılıq vardı, vallah...

Bu and-bəndim onu canlı görməyənlərdir. Xüsusən, o çağlar ali məktəblərimiz içrə “universitet” adı daşıyan ADU-da (BDU), az qala, bir ərəliq Müəllimliyinə şahidlik etməmişlərdir. Görsəydiniz, billah, siz də onun sehri bio-“surət”lərindən, kolorital-universal mühazirələrindən ənənəvi-ordinar maariflikdən əlavə, aqil-arifi dirçəlişə, naxış-baxışlarından melo-filoloji dincəlişə qərğ olardınız. Müsahiblərilə münasibətlərinə heyran qalar, rəfiqlərinə ülfətindən şəfəqlənərdiniz.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Ürəkdən güləndə, elə bilərdiniz bütün klassik ədəbiyyatımız gülür, Nuh mayalı folklorumuz uğunur. Tez-tez eşidərdiniz ki, bu Müəllim həmin o “yek universitet”in tarixində ayrıca “dövr” hesab edilən beş Kişidən biridir. Həmin “dövr”lər müxtəsərcə təsnifatlandırılmışdı da: “Hər dəfə auditoriyaya antik ədəbiyyatdan apardığı mühazirələrə uyğun kostyum geyib gələn Əli Sultanlı”, “Elitar professor, eleqant patriot Mir Cəlal”, “Canlı ensiklopediya Əli Fəhmi”, “Ədəbi cəfakeşşünaslıq Fərhadı Abbas Zamanov”, “Milləti-zillətçi Bəxtiyar Vahabzadə”...

Onlar ayrı-ayrılıqda da təsnifatlandırılırdı.

Tələbələrin “Mir Cəlal”ı...

Bu obraz bütün digər “zümre”lərə mənsub Mir Cəlaldan daha sehrli, daha şirin... Bu son ifadə bu an mənə, rəhmətliyin “qadın və daş-qaş” motivli söhbəti zamanı özünəməxsus təbəssümlə nəzərlərini tavana zilləyib, auditoriyaya verdiyi bir sualı xatırlatdı: “Sizcə, hamınızın bildiyiniz belli situasiyada çox ayıq-çevik bir at olan Şəbdiz Şirinin altında nə üçün büdrəyir?” Bu ustad Müəllim tələbələrindən səs çıxmadığını görüb, bir öyrətmən

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

məsuliyyətilə duyğulansa da, ovqat saçan bir təbəssümlə: “Yaxşı, deyək ki, qızlar öz həmcinslərinin zir-zinət aşıqliyini faş etmək istəmir, bəs oğlanlar niyə susur? - deyib, xüsusi bir diqqət-riqqət ab-havası yaradaraq, öz sualını özü cavablandırdı: - Şirinin üst-başındakı qır-qızılın ağırlığından!..”

Hər yeni kurs tələbələri onun özündən öncə sözü-söhbətilə tanış olardı. Müəllimləri “qorxulu”-“qorxusuz” təqsimatına bölən yuxarı kurs tələbələri bu müəllimdən danışanda bütün gör-görkəmlərilə “əla” əhvalına düşərdilər. Xatirələr söylərdilər: “...Dərslərin birində dedim, Mir Cəlal müəllim, niyə yalnız “atalar sözü”, bəs analar heç nə deməyib? Bu pirsifət kişi, öz ipək təbəssümüylə məni söyləyəcəyi mürəkkəb məntiqə hazırlayandan sonra, nə desə yaxşıdır? “Həmin atalar o anaların sözü deyilmi, oğul?”. “...Bir kərə onunla İçərişəhərdə rastlaşan bizim “Tutuquşu Qasım” çox “dağ-aran” sözlərindən sonra qayıdasan ki, Mir Cəlal müəllim, mən Sizin bəzi əsərlərinizi azı beş dəfə oxumuşam! Bu həmişətəbəssüm Müəllim isə bu dəfə belə bir “dodaqaltı”lıq eləyir: “Həə, Mir Cəlalı beş dəfə?.. Bəs Mirzə Cəlili? Susursan... Deməli, “heş” dəfə... Neyləyəsən, oğul, universitet

müəllimini beş dəfə oxuyan tələbə millət müəllimini “heş” dəfə oxuyar, dəə...”

Bizim kursun da ona sevgisi bu kimi söhbətlərdən - “qiyabilik”lərdən başladı. Üçüncü kursda isə hər şey əyaniləşdi. Yuxarı kursçuların “hesab edin ki, siz yalnız Azərbaycan Dövlət Universitetinə deyil, həm də canlı Mir Cəlal universitetinə daxil olmusuz” kimi, ilk eşidimdə ədalət gələn məntiqlərini yavaş-yavaş anlamağa başladıq. Gənc müəllimlərin Stalin və Brejnevē rəğmən işlətdiyi “papalıq qayğısı” atmacaları ilə uzun illər kafedra müdiri işləyən bu pillə müəllimi səciyyələdikləri “atalıq qayğısı” kimi anti-omonim bəhslərinə də yiyələndik. Əsərlərində çox da toxuna bilmədiyi mövcud siyasi rejimin “iç üz”lərini “çöl üz”lərdə - ötəri dəhliz və pilləkən söhbətlərimizdə, sərgi salonları və teatr foyelərindəki rastlaşmalarımızda, yönü Mərkəzi Komitəyə dəfn edilmiş milli qibləlilərimizi ziyarət üçün hərdən birgə getdiyimiz Fəxri xiyabanda (bəzən də lap auditoriyada!) söyləməsinin fərqi vardıq. Bu söyləmələrin biri də, o vaxtlar özünə minik maşını alan sovet müəllimlərinin “antipod” adıyla damğalanma təhlükəsilə bağlı idi ki, bu yupyumşaq kafedra müdiri işə gecikən gənc müəllimlərin üstünə bir kərə də belə “təpinibmiş”:

“Əşi, tramvay-trolleybuslarda boş-boş vaxt itirincə, gedin özünüzə maşın alın, də!..”

Özü xüsusi bir “dövr” olmuş bu sənətkar və -

O dövr...

“Katib” termini “kitab” ifadəsindən çox-çox irəli tutulan o siyasi dövrdə Mir Cəlal kimilərinin sözü, fikir-zikir, mür-münasibət, yumor-aura aləmləri ictimai-xəlqi bir mayak timsalında idi. Qapalı evlərdən belə yoxalmaqda olan ağır-ağsaqqallıq keyfiyyətləri ayrı-ayrı elələrinin şəxsində toparlanıb təmərküzləşir, ümummilli şifahi-səyyari institut rolunu oynayırdı. Uzaq-ucqar ünvanlarımızdan sırf sovet şagirdləri kimi gəlib ali məktəblərə düşə bilənlər elələrinin simasında özgə aləmlərə, bəzən millət-millətçilik eşqinə də düşürdülər. Təhsil aldıkları institutlarda “Sov.İKP-yə eşq olsun!”, “proletariatın dahi rəhbəri” dərslərindən bəzənlərin (ADU-nun filologiya, jurnalistika fakültələri tələbələrilə öləri təmaslardan “nəsə” sezənlərin) bir çoxu bizim auditoriyalara gələr, bu qəbil müəllimlərin mühazirələrinə, milli mədəniyyət, böyük sənətlə bağı-badaş söhbətlərini doymazlıqla dinlərdilər. Mir Cəlal müəllimin bu format-dərslərindən birini, şərti

olaraq “natürmort dərsi” kimi yazmışdıq yaddaşımıza. Bu “dərs”in səbəbkarı həmin o “yerimizi dar eləyən gəlmə tələbələr”dən biri idi. Yazı lövhəsinin yuxarısındakı gözəl alma-armud, gilə-gilənar təsvirli şəkllə baxıb: “Mir Cəlal müəllim, şəkllçəkənləri cansız təbiətin cansız yamsılayıcıları da adlandırmaq olarmı?” deyən o naməlum tələbə bu məlum və məşhur Müəllimdə o anadək təsadüf etmədiyimiz qəribə bir reaksiyaya səbəb oldu. Bu “filosofsayağı” sualın cavabına yığcam bir “giriş”lə başlayan Müəllim sözügedən sənət sahiblərinin - hər xalqın öz dilində “yamsılayan” yox, məhz “rəssam” adlandırıldığını vurğulayıb, sözünü belə yekunlaşdırdı: “Nəhayət, oğul bala, sənin bu “böyük sual”ınla bağlı, balaca uşaqların praktik qiymətləndirməsi kimi də ifadə edə biləcəyimiz “cavab”ını xatırlatmaq istərdim. Fikir vermisizmi, analarının yalvar-yaxarıyla belə meyvədən imtina edən tərs uşaqlar, bəzən bu sayaq unikal şəkllərə baxarkən “ana, ondan mənə!” deyirlər”...
Onun yaradıcılıq dəryasından -

Ləpələr...

“Ləpələr” yazıb... duruxdum. Bu bir məsuliyyət! Axı, bu unikal-universal yaradıcılıq dəryasını bir qəzet səhifəsində necə ləpələndirməli?

Deməli, damlalar...

O bizə - üzünü görmədiyimiz və çoxusunun söhbət-sözünü elə onun öz dilindən eşitdiyimiz azman klassiklərimizi də xatırladırdı. Əksərini bədii, bir qismini elmi əsərləri, təkəmseyrək ictimai xadimləri isə, öz şəxsiyyət səciyyələri ilə. Özümüzü onun “Ədəbiyyatşünaslığın əsasları” kitabında tərifini verdiyi “tip”ə bənzətməyə çalışdıq. “İctimai həyat və inkişafın bütün tələblərinə cavab verən...” o “tip” biz tələbələr qarşısında - bu “tərif”in müəllifinə bənzəmək kimi aşkar istəklərdən tutmuş, onun bəzən ah-qəhərlə danışdığı fədakar sənət-siyasət nəhənglərimizin yolunu davam etdirmək arzu-tələbləri qoyurdu. Hərdən gözümüzə elə “surətxəyal” təsir-təfsirdə görünərdi ki, elə bilərdik, bax-bax bu an o, otuz iki yaşında müdafiə etdiyi namizədlik dissertasiyasını - “Füzulinin poetikası”nı nəzmə çəkir, sonralar yazdığı “Füzuli sənətkarlığı” monoqrafiyasını xəyalında poemalaşdırır! Onun elmi yaradıcılığından söz düşəndə, sözünün sanbalına tam inandığımız adlı-sanlı müəllimlər belə ciddi görkəm alar, “Klassik irs və müasirləri”,

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

“Azərbaycanda ədəbi məktəblər”, “Cəlil Məmmədquluzadə realizmi haqqında” kimi tədqiqatlarını fundamental vəsaitlər kimi dəyərləndirərdilər.

Bu böyük ədibin ədəbi-bədii yaradıcılığı isə serial səhifələr mövzusu! “Dirilən adam”da elə sənətə nə səhnələr var ki, həyatə oxşarlarının kölgəsinə dayanmaz! “Kəmtərovlar ailəsi”ni dərinə oxuyub-anlayanlar arasında bu hekayəni “mənəvi cərrah bıçağı” adlandıranlar olub. Hələ onun zərb-məsələ çevrilmiş “itə ataram, yada satmaram” postulatı!

...Və “Bir gəncin manifesti”! Belə nidalanıb-həyəcanlanmağımın səbəbi tək elə bu əsərin bədii-sənətkarlıq siqlətilə yox, həm də müəllifin özünün də iştirak etdiyi bir xatirə ilə bağlıdır. Bir gün tələbə qızlardan biri təkrarsız bir ədəb-ərkan və incə-mincəliklə əl qaldırıb: “Mir Cəlal müəllim, bilirsinizmi, mən Sizin “Bir gəncin manifesti” romanınızı digər əsərlərinizdən daha çox sevirəm! Bilmirəm niyə...” - dedi. Və o boyda Mir Cəlal müəllim də özünü bu tər-təmiz gənc sadələvhlüyünə “uyğunlaşdırıb”, dedi: “Yəqin ona görə ki, qızım, mən o əsəri gənc yaşlarımda - dənizdə bir otaqda, başım üstəki şərirdən

qələmim altındakı vərəqlərə damcılar dama-dama yazmışam...”

...Və direktiv bir sonluq

Belə ki, bu yarımbaşlıq altında bu bütöv Obraz-Kişinin rəsmi tərcümeyi-halından bəhs ediləcək. Yəni, böyük milli şəxsiyyətlərin harada, nə vaxt doğulmasının, həyatda necə yaşayıb, sənətə necə gəlməsinin əsas məsələyə o dərəcədə dəxli yoxdur, axı...

Amma, hər halda, taleyin yazdıqlarına da toxunmaq gərək.

Mir Cəlal Paşayev 1908-ci ildə Güneyimizdə - Ərdəbil yaxınlığındakı Əndəbil kəndində doğulub. Kiçik yaşlarında Gəncəyə köçüblər. On yaşında ikən burada iki olayla üzləşib; Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurulması və atasının dünyadəyişimi.

Böyük qardaşının himayəsində yaşamalılı olan Mir Cəlal xeyriyyə cəmiyyətinin köməyilə ibtidai təhsil alır. Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra Gəncə Darülmüəlliminə daxil olur, öz fəhm və istedadı sayəsində tələbə təşkilatının, sonralar şəhər tələbə həmkarlar təşkilatının sədri seçilir.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Kazan Şərq Pedaqoji İnstitutunu, Azərbaycan Dövlət Elmi-Tədqiqat İnstitutunun aspiranturasını bitirir, müəllim işləyir. Sonra “Kommunist” qəzetində şöbə müdiri, “Gənc işçi”də məsul katib, Elmlər Akademiyasında elmi işçi, ADU-da dosent, professor, 1961-ci ildən ömrünün sonunadək kafedra müdiri...

Neçə-neçə mötəbər səfərlərin hörmət-izzətli iştirakçısı, orden-medallar təltifatçısı, yüksək adlar-mükafatlar laureatı olan böyük ədibimiz 1978-ci il sentyabrın 28-də vəfat edib...

Tahir Abbaslı

**XX əsr ədəbiyyatının Mir Cəlal
fenomeni**

**www.kitabxana.net və YYSİB-nin
müştərək nəşri**

79

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Mir Cəlal Paşayevin zəngin yaradıcılıq yolu, pedaqoji fəaliyyəti ötən əsr Azərbaycan tarixi ədəbi prosesinin həm təcrübi, həm də nəzəri-estetik təkamül prosesini özündə ehtiva edən dəyərli milli mənəvi sərvətdir. O, XX əsr ədəbiyyatının elə klassiklərindəndir ki, onun bədii və elmi irsi böyük bir zaman kəsiyində bədii fikrin sənətkarlıq uğurları, poetik nailiyyətləri ilə yanaşı, ədəbi tənqidin və ədəbiyyatşünaslığın da nəzəri-metodoloji inkişaf mərhələlərinin mahiyyətini özündə əks etdirir. O, hekayə janrının klassik nümunələrini yaratdığı kimi, roman janrının da poetikasına ciddi yenilik gətirmiş ustad yazıçı olmaqla yanaşı, filoloji fikrin inkişafına təməl olan elmi məktəb yaratmış klassik humanitar alimlərimizdən biridir.

Aprelin 26-da XX əsr Azərbaycan elminin, ədəbiyyatının, təhsilinin inkişafında misilsiz xidmətlər göstərmiş xeyirxah insan, görkəmli yazıçı, böyük alim Mir Cəlal Paşayevin anadan olmasının 110-cu ildönümü tamam olur. Yeri gəlmişkən bildirək ki, görkəmli ədibin 100 illiyi Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamı ilə nəyinki ölkəmizdə, həm də UNESCO-nun baş qərargahında qeyd edilib. Yazıçının yaradıcılığı hər

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

zaman ədəbiyyatşünas alimlərin tükənməz tədqiqat obyektı olub...

Bu gün Mir Cəlalin ədəbi-elmi irsini yaşadan, onun müasirlik missiyasını reallaşdıran hansı sənət meyarları və elmi-nəzəri konsepsiyadır. Bir yazıçı kimi onun nəsrı çağdaş oxucunun mənəvi ehtiyaclarına cavab verən, sənətin əbədiyaşar prinsiplərini özündə cəmləşdirməsidir. Həyat həqiqətini sözün həqiqi mənasında bədii həqiqətə çevirən sənət nümunələrinin tipik nümunələrini Mir Cəlalin klassik nəsr nümunələrində görürük.

Mir Cəlal ədəbiyyata bədii sözün ictimai həyatda güclü nüfuzu olan ötən əsrin 30-cu illərində gəlmişdi. Bu dövrdə ictimai həyata operativ nüfuz edən ədəbi janrlar, xüsusən şeir, oçerk və hekayəyə də çox müraciət olunurdu. Ədəbi prosesin fəal iştirakçılarından biri kimi Mir Cəlalin mətbuatda ilk çıxışı poetik tərcümə nümunəsi olmuşdur. Bu barədə ədib özü yazmışdır: "Bir dəfə Mayakovskinin "Zərbəçi marşı" adlı şeiri əlimə keçdi, onu oxudum və nədənsə tərcümə etmək fikrinə düşdüm. Bir həftə sonra "Zərbəçi marşı" adlı tərcümə şeirim çıxdı. Bu mənim mərkəzi mətbuatda ilk yazım idi". Bu nəşrdən başlayaraq ömrünün sonuna qədər M.Cəlal paralel olaraq bədii və elmi

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

yaradıcılıqla məşğul olmuş, XX əsr ədəbi-elmi fikrimizin klassiki səviyyəsinə yüksəlmişdir. Yazıçının yaradıcılıq psixologiyasını dürüst müəyyən edən akademik Nərgiz Paşayeva yazır: "Təxminən əlli illik bədii yaradıcılığında Mir Cəlal öz oxucuları ilə həmişə səmimi və obyektiv söhbət aparmışdır: həyat materialını hər cür "kosmetik ədəbiyyatlardan" uzaq, bütün həqiqətləri ilə, gözəllik və faciələri ilə, gülməli və ağlamlı tərəfləri ilə canlandırmağı bacarmışdır".

Mir Cəlal, yeni ədəbiyyatı yaradanlardan biri kimi 30-cu illər ədəbi prosesinin ən çevik janrlarına müraciət edir, bədii tərcümə və publisistika sahəsində aktiv fəaliyyət göstərirdi. Onun ilk qələm təcrübələri olan bədii oçerkləri ədəbiyyata gəldiyi tarixi dövrün məntiqindən doğurdu. Bu yazılardakı romantik pafos, çağırış ruhu cəmiyyətdə gedən proseslərin əks-sədası idi. Yazıçı ictimai həyatda baş verən proseslərin mahiyyətinə inanır və səmimi bir inamla onun bədii təsdiqinə çalışırdı.

2013-cü ildə Mir Cəlalin nəşr edilmiş felyeton, şeir, oçerk, tərcümə, xatirə və hekayələrdən ibarət beş cildlik əsərləri onun yaradıcılığının ideya-bədii vüsəti haqqında zəngin təsəvvür yaratdı: ədibin yaradıcılığının poetik təkamülünü obyektiv

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

dəyərləndirmək, bu irsin estetik tutumunu bütün əlvanlığı ilə təhlil etmək baxımından bu beş cildliyin müstəsna əhəmiyyəti vardır.

Mir Cəlal klassik hekayə ənənələri zəminində bu janrın yeni poetik imkanlarını aşkarlamışdır. Lirik təhkiyə ilə incə yumor, xəfif bir romantika, istehza, xoşməramlı gülüş Mir Cəlalin hekayələrində bir-birini tamamlayan bədii vasitələrdir. 30-cu illərdən başlayaraq yaradıcılığı boyu bu janra ardıcıl müraciət edən ədib ictimai-mənəvi həyatın ən dərin qatlarına nüfuz etmiş, insan psixologiyasında baş verən prosesləri dərinlən müşahidə edərək oxucu diqqətini onun mahiyyətini təyin edən sosial-əxlaqi məsələlərin köklərinə yönəlmişdir.

Akademik Məmməd Arif "Mir Cəlal mahir hekayə ustasıdır, onun hekayələri əksəriyyətlə yığcam və ibrətlidir" deyərək öz qələm dostunun yaradıcılıq imkanlarını dürüst müəyyən edir, bu janrın inkişafında onun xidmətlərini yüksək qiymətləndirirdi. Mir Cəlalin "Anket Anketov", "Söyüd kölgəsi", "Təzə toyun nəzakət qaydaları", "Kəmtərovlar ailəsi", "Analar yola çıxdılar", "Qan qardaşı", "İclas qurusu", "Vətən yaraları", "Ərəb qızı", "Elçilər qayıtdı", "Xarici naxoşluq", "Subaylıq fəlsəfəsi" və onlarca digər hekayələrini bu gün də

yaşadan, oxudan hansı ideya-bədii səbəblərdir? İlk növbədə, yazıçının həyat həqiqətinə sadıqlığı, bunun bədii reallığa çevrilməsində münasib ifadə sisteminin seçilməsi, adi bir mətləb zəminində oxucunu səfərbər etməsindədir. Mir Cəlal nəsrində bədii təhkiyənin çevikliyi, mövzu ilə bağlı forma keçidləri təhkiyə poetikasının orijinal nümunələridir. Mir Cəlal hekayə janrına bütün yaradıcılığı boyu müraciət etmişdir. Onun hekayələri fonunda ümumən yazıçının yaradıcılıq təkamülünü izləmək mümkün olduğu kimi, 1930-1970-ci illər Azərbaycan hekayəsinin estetik axtarışlarını, janrın poetikasındakı dinamikanı izləmək mümkündür. Məlumdur ki, 1920-1930-cu illərdə ədəbi fikirdə çox zaman həyat həqiqətinin bədii-məntiqi təsviri zamanı yazıçının fəal publisist müdaxiləsi önə keçirdi. Bu isə ədəbi qəhrəmanları siyasi mühazirəçiyə çevirir, quru və sxematik edirdi. Mir Cəlal klassik hekayə ənənələrinə sadıq idi. Onun qəhrəmanları müasirləri, ictimai mühitin tipik yetirmələri idilər. Mir Cəlal yersiz ritorikalardan, süni pafosdan qaçmağın yeganə və düzgün yolunu həyat həqiqəti ilə bədii reallıq arasında harmoniyaya nail olmaqda, cəmiyyətin mövcud qüsurlarını, onu didib-dağıdan neqativ halları ədəbi

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

mövzuya çevirməkdə görürdü. İbrətəməz haldır ki, Mir Cəlal namuslu bir yazıçı kimi öz sənət kredosuna sadıq qaldı və 1950-1960-cı illərdə yazdığı hekayələrində də cəmiyyətdə müşahidə etdiyi ciddi qüsurları qələmə aldı. "O yana baxan", "Novator", "Mən deyən", "Hesab dostları" kimi hekayələrində müəllifin yaradıcılığı üçün yeni keyfiyyətlər üzə çıxır. Bədii təsvirdə açıq tendensiya sezilmir, əksinə, qəhrəmanların daxili mənəvi təkamülü, psixologiyası diqqət mərkəzində dayanır. Ədib özü bu janrın poetikasından danışarkən yazırdı: "Hekayədə diqqət əsas mətləbə cəlb olunur, müəllif söyləmə, izah, tərffüat, misal, mühakimə və dəlillərə çox da uymur. Söyləmənin özündə bədii sənətkarlığın bir çox mətləbləri – drammatizm, lirika, romantika, yaxud satira, yumor – iştirak edir”.

Əhvalat və xarakter, portret hekayələrinin klassik nümunələrini yaratmış Mir Cəlal Paşayev meşşanlığın, formalizmin, ictimai həyatdakı yeknəsəqliyin insanların həyat vərdişinə çevrilməsi prosesini qələmə alarkən kəskin satira, istehza, ironiya, mənəli gülüş ustası kimi çıxış edirsə, müharibə mövzusunda yazdığı hekayələrində bədii təhkiyənin mərkəzinə xəfif romantik intonasiya gəlir.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Böyük humanist yazıçının insan taleyi naminə vətəndaş yanğını, mənəvi ağırlarını görürük.

Mir Cəlal nəsrində bədii poetik keçidləri, mətnaltı emosional tutumu yazıçının müharibə mövzusunda yazdığı hekayələrdə dəqiq müşahidə edən akademik Mirzə İbrahimov yazırdı: "Mir Cəlal klassik novellalar pişkinliyini xatırladan "Atlı" hekayəsində vətən eşqi ilə çırpınan saf bir insan qəlbinin necə qəhrəmanlıqlara qabil olduğunu təsvir edir".

Yazıçının qələmindən çıxmış "Dirilən adam", "Bir gəncin manifesti", "Yolumuz hayandır", "Açıq kitab", "Yaşlılarımız", "Təzə şəhər" kimi əsərləri roman janrının tarixi təkamülünü əks etdirir. Bu əsərlərin hər biri ədəbi prosesə bir canlılıq gətirmişdir. Roman janrı ətrafında ən çox mübahisələrə, müzakirələrə səbəb olan əsərlər sırasında Mir Cəlalin yaradıcılığı da xüsusi yer tutur.

Görkəmli ədibin romanlarında insan tarixi-inqilabi prosesin axarında təsvir olunur, onun qəhrəmanları yeni ideya-bədii idealın daşıyıcılarıdır. Fərdi talelər yazıçını daha çox düşündürür, lakin ədib yaxın tarixi keçmişin hadisələrini və cəmiyyətin müasir durumunu 1930-1950-ci illərin sosial və inqilabi

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

zaman müstəvisində götürürdü. Bu əsərlərdə sosial tərəqqi ilə şəxsiyyətin uyuşan və ziddiyyət kəsb edən tərəfləri cəsarətlə ümumiləşdirilir. Mir Cəlal romanları ilə ədəbiyyatımıza 1930-1960-cı illər gerçəkliyinin səciyyəvi cəhətlərini, tipik xarakterlərini, şəxsiyyət və mühit probleminin mənəvi-psixoloji tərəflərinin bədii təsvirini gətirdi.

Professor ədəbi-nəzəri fikir tariximizdə xüsusi yeri olan nəzəriyyəçi, ədəbiyyat tarixçisi və pedaqoqdur. Klassik ədəbi irsin tədqiqində Mir Cəlalin poetikaya xüsusi yer verməsi, daha doğrusu, tədqiqatlarının başlıca istiqamətini bu sahəyə yönəltməsi onun araşdırmalarının yaşarılığını ehtiva etməklə ədəbi-nəzəri fikrin sosioloji təhlil üsullarından uzaqlaşmasında böyük tarixi bir missiyanı yerinə yetirmişdir. Nəzərə alsaq ki, 1930-1950-ci illərdə ədəbiyyatşünaslıq və tənqiddə vulqar sosioloji təhlil üsulu baş alıb gedir, sənətin bədii dəyəri arxa xəttə keçir, bədii sözün dəyəri müasir siyasi meyarlar müstəvisində qiymətləndirilirdi, onda 1930-cu illərdə yazılmış “Füzulinin sənətkarlığı” əsərinin böyük tarixi mənası bir daha aşkarlanır.

Mir Cəlal Paşayevin bu monoqrafiyası ədəbiyyatşünaslığımızda ilk əsər idi ki, poetik kateqoriyaların təkamül prosesi sistemli, müqayisəli

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

təhlil üsulu ilə öyrənilirdi. Füzulinin bəşəri bədii təfəkkürünün inkişafında müstəsna rolu milli, regional poetik dəyərlərin müstəvisində üzə çıxarılırdı. Xaqani, Nizami, Nəsimi, Xətai və Həbibinin sənətkarlıq ənənələri fonunda müqayisəli təhlillər şairin poetikasındakı heyrətamiz yeniliyi göstərməyə imkan verir.

"Bədii dil haqqında", "Nəsrimizin baniləri", "Klassik nəsrimiz haqqında", "Nizaminin müsbət surətləri haqqında" məqalələrində "Füzulinin poetik xüsusiyyətləri" monoqrafiyasındakı təhlil üsulu ədəbi irsimizin bir çox şəxsiyyət və abidələrinə müncər edilir. Bu gün milli ədəbi fikrin estetik məzmununu, onun tarixi təkamülünü üzə çıxarmaqda tarixi poetika səpkisində araşdırmaların perspektivi sanballı tədqiqatlarda öz təsdiqini tapmaqdadır. Mir Cəlal müəllimin adıçəkilən əsərlərində ədəbi fikrin daxili inkişaf qanunauyğunluğunun tədqiqi ayrıca bir səciyyə daşıyır. O, bədii dili estetik tutumlu hadisə hesab edir, bədii nəsrin tarixini üslubların tarixi kimi izləyir və əsasən realist üslubun bədii imkanlarını üstün hesab edir.

M.Cəlalin poetika sahəsində araşdırmaları, sözsüz ki, Füzuli irsi üzərində qurulmuşdur. 50-ci illərdə

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Füzuliyə dair tədqiqatlarını davam etdirərək onları “Füzuli sənətkarlığı” adı altında nəşr etdirdi. 30-40-cı illərdə klassik romantik irsin təftişi və inkarı mühitində Füzuli şerinin sənətkarlığının tədqiqi yanlış təsəvvürlərə ən tutarlı cavab idi. “Füzuli nəsrində şer təsirini bir də detalların təsvirində görürük. Burada nəsr sənətinə xas olan təfsilatçılıq, köməkçi faktlar və materialların ümumi, əsas ahəng ilə uyuşdurulması vardır”.

“Füzuli sənətkarlığı”nın nəzəri-metodoloji tutumunun yaşarlığı milli, regional və ümumdünya ədəbiyyatı poetikasını yaratmaq ideyasının ortaya gəlidiyi bir vaxtda bir daha dövriyyəyə gəldi.

Mir Cəlal müəllim farsca bilən, qədim Şərq ədəbi kanonlarına bələd olan, fərdi, regional və milli üslubların təkamülünü bədii materialda müşahidə edən, eyni zamanda, ədəbiyyatın daxili gözəlliyini dərinlən duyan sənət bilicisi idi. O, qafiyə, epitet, təşbeh, lirika, üslub kimi poetik kateqoriyaların bədii fikir tarixində hərəkətini, gəzişmələrini böyük ustalılıqla, tarixilik prinsipi ilə izah edirdi. Onun Füzuli poeziyasının konkret detallarının təhlilindən doğan fəlsəfi-estetik məzmunlu ümumiləşdirmələri sənət haqqında əbədiyaşar aforizmlərə çevrilmişdir. “Füzuli ədəbiyyat tariximizdə qəlb aləminə vaqif

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

olan və bu aləmin həyatını hərtərəfli, xüsusi bacarıqla, gözəl və şirin bir formada ifadə edən dahi şairdir”. “Füzuli ədəbi məktəbi, özünün mənə, məzmun zənginliyi, bədii yüksəkliyi ilə insan hiss və fikirlərinin bədii ensiklopediyasını təşkil edir”.

Əsərin hər bölməsi füzulışünaslıqda yeni bir istiqamətin əsasını qoydu. Azadə Rüstəмова, Vəcihə Feyzullayeva, Sabir Əliyev, Tofiq Hacıyev və Ayaz Vəfəlinin Füzulinin ədəbi-nəzəri görüşlərinə, Füzuli şerinin folklor qaynaqlarına, Füzulinin poetik dil sənətkarlığına həsr edilmiş sanballı tədqiqat işləri M.Cəlal ədəbiyyatşünaslıq məktəbinin dəyərlı davamıdır.

Bu gün Füzuliyə sufi deyib ifrata varanlara Mir Cəlal müəllimi yenidən oxumağı məsləhət bilərdik. İctimai fikirdə baş verən hər ovqatla klassik irsə yanaşmaq olmaz. Füzuli nə sufidir, nə ateistdir. Füzuli orta əsrlər şərqində mövcud olan romantik ədəbiyyatın böyük humanist nümayəndəsidir.

M.Cəlal Füzuli eşqinin romantik məzmununu və onun bədii ifadə fərdiliyini sadə, heç kimə bənzəməyən bir məntiqlə izah edir: “Bu eşqi ifadə üçün şairin istifadə etdiyi surətlər, bədii vasitələr tamam real, maddi həyat hadisələridir. Təbiət, tarix, insan qəlbi, insanın mənəvi həyatı, şairin lirikasını

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

ifadə üçün əsas vasitə və mənbədir. Füzulinin məftun olduğu gözəl həqiqi, real, canlı insandır. Şairin məhəbbəti, məftunluğu da canlı bir insanın vurğunluğudur. Lakin şairin hiss və həyəcanları o qədər dərin və incədir ki, onun qəlbə vaqifliyi o qədər heyrətləndiricidir ki, insan oxuduqda başqa və yüksək bir aləmə çıxdığını güman edir. Füzuli eşqini real zəmindən ayıraraq sırf "ilahi" adlandıranları çaşdıran, yanıldan da bu cəhətdir”.

Müəllif fikrini poetik formanın detallarındakı real həyati məzmunla izah edir. Füzuli sənətinin bədii məntiq, şer mədəniyyəti, peyzaj, lirika kimi kateqoriyaların fonunda təhlili tədqiqatçının geniş erudisiyaya malik olduğunu təsdiq edir.

Nizami poeziyasının milli müəyyənliyini tədqiq etməyə cəhd göstərən bəzi tədqiqatçıların sənətin bədii təkamül mahiyyətinə varmadan formal amillərə əsasən rəy demələri yaşarlı olmur. Bu baxımdan Mir Cəlal müəllimin "Nizami və Füzuli" əsərində bu gün öyrənməli və əsaslanmalı cəhətlər çoxdur. Ədəbi inkişafın mahiyyətini, poeziyanın məzmun və estetik tutumunun təkamülünü mətnin ən dərin qatlarında gizlənmiş bədii sirləri zəminində öyrənən, ədəbiyyatşünaslıq, nəzəri təhlil səpgisində yazılmış nadir əsərlərdən biri Mir Cəlalin "Nizami və

Füzuli”sidir. Mir Cəlal müəllimin mətnlə işləmək məharəti, klassik poeziyanın ən incə mətləblərini duymaq istedadı bu əsərdə heyrətamiz şəkildə üzə çıxır. Nizami sənətinin milli tutumunu, Azərbaycan poeziyasında, tarixi ədəbi prosesində onun iştirakını belə əyani göstərən tədqiqatlar barmaqla sayılır. Nizami ənənələri Füzuli poeziyasında forma – məsnəvi, bəhr, bədii məntiq, bədii paralelizm, didaktika, bədii dil müstəvisində təhlil edilir.

XX əsr Azərbaycan ədəbi-nəzəri fikrində Mir Cəlalin digər böyük xidməti Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında yaradıcılıq metodu və onun tipologiyası probleminin ilk nəzəri əsaslarını yaratmasıdır. Yaradıcılıq problemi dünya ədəbi fikrində incə və mürəkkəb problemdir, xüsusən romantizm, həm də estetik düşüncənin həssaslığının, onun ədəbi prosesin müxtəlifliyini və təkrarsızlığını duymaq göstəricisidir. Nəzəri fikir tariximizdə bədii metod konsepsiyasının təşəkkülü baxımından ötən əsrin 40-cı illərə qədərki məqalələrin, nəzəri müşahidələrin müstəsna əhəmiyyətini göstərməklə yanaşı, onu da etiraf etmək lazımdır ki, onlarda realizm və romantizm bir metod, cərəyan kimi özünün əsaslı nəzəri-metodoloji prinsipə əsaslanan konseptual qoyuluşunu və həllini tapa bilmir.

Mir Cəlal müəllimin "Azərbaycanda ədəbi məktəblər (1905-1917)" monoqrafiyasında XX əsr realizm və romantizmi ilk dəfə ayrıca tarixi-estetik kateqoriya, ədəbi məktəb şəklində dəyərləndirilir. Ədəbiyyatşünaslığımızda romantizm haqqında əvvəlki mülahizələrdən fərqli olaraq, bu əsərdə realizmlə yanaşı, romantizm müstəqil yaradıcılıq üsulu kimi götürülür, milli ədəbiyyatşünaslıqda yaradıcılıq metodlarının bütöv, sistemli nəzəri şərh üçün metodoloji əsas hazırlayır. XX əsr realistlərinin və romantiklərinin əsas nümayəndələrinin yaradıcılığının orijinal təhlili ilə yanaşı, onun daxili tipologiyası, rus, türk, Avropa sənəti ilə əlaqələri, həmçinin təhlil olunan faktları müəyyən bir cərəyan kimi birləşdirən, bir sıra estetik prinsiplərin ilk şərhinə burada təsadüf olunur. Bu əsərin yazıldığı vaxtdan 60-cı illərə qədər romantik ədəbiyyata həsr olunmuş əsərlər özünün milli ədəbiyyatşünaslıqda nəzəri-metodoloji əsasını burada tapır.

Görkəmli alimin ədəbi-nəzəri fikir tariximizdə digər böyük xidməti onun ədəbiyyat tarixçiliyi, klassik irsi dövrləşdirmədə orijinal prinsipləridir. Qədim və orta əsrlər ədəbiyyatının bir kurs və fənn kimi sistemləşdirilməsi Həmid Araslıya, yeni dövr – XIX

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Əsr ədəbiyyatı Feyzulla Qasımzadəyə məxsusdursa, XX əsrin əvvəlləri tarixi mərhələsinin yaradılması Mir Cəlal müəllimin adı ilə bağlıdır.

Azərbaycan ədəbi-nəzəri fikrində ədəbiyyatşünaslığın əsasları və ədəbiyyat nəzəriyyəsi fənləri üzrə ən mötəbər dərslük kimi M.Cəlal müəllimin adı ilə bağlı tədqiqatlar və "Ədəbiyyatşünaslığın əsasları" öz missiyasını bu gün də yerinə yetirir. Çünki alimin ədəbiyyat nəzəriyyəsi ilə bağlı qənaətləri qədimdən mövcud olan nəzəri təlimlərin icmalı deyil və yazıldığı dövrün siyasi kontekstindən də mümkün olan qədər uzaqdır. Digər tərəfdən, Mir Cəlal müəllimin mövcud nəzəri kateqoriyaların şərhində istinad etdiyi əsas elmi qənaətlər Şərq, o cümlədən Azərbaycan ədəbiyyatının zəngin tarixi təcrübəsinə əsaslanır.

Professorun sənət, sənətkar haqqında qənaətləri, yekun fikri elmi aforizmlərə çevrilmişdir. Bu mühakimələrin, müdrik tutumu olan bu mülahizələrin arxasında uzun illərin müşahidələri, seçimləri dayanır. "Füzuli hər şeydən əvvəl qəlb şairidir", "Sənətdə bədi ümumiləşdirmə ən böyük hünər, həm də ən mühüm şərtidir", "Yaxşı ifadə olunmuş fikir, qızıl külçədən istehsal olunan kimi,

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

təmizlənməklə alınır”, “Yazıçının oxucudan fərqi bir də onda olmalıdır ki, o hadisələrin bir tərəfini, yalnız zahirini yox, həm də xüsusi daxilini, mahiyyətini, çoxlarının görə bilmədiyini görsün. Görməklə qalmasın, bədii lövhədə göstərsin. Bununla qalmasın, mənalandırsın, fikirləri, hissləri təşkil üçün müəyyən məqsədə istiqamətləndirsin”, “Bəziləri nadir süjeti, bəziləri isə adi hadisəni, daha bir başqası maraqlı şəxsiyyəti hekayənin mərkəz obyektı alır. Nəyi alırsan al, sözü deməyi və mətləbi mənalandırmağı, sənətkarlığı mühüm şərt al”, “Səməd Vurğun bir çoxları kimi kağız korlamamışdır”, “Sabirdən sonra Səməd Vurğun qədər ürəkləri fəth edən ikinci bir şair görmək çətindir”, “Vurğun mütəfəkkir şairdir. O, yalnız qəlbin müğənnisi deyil, həm də böyük fikirlərin, idealların carçısıdır”, “Səməd Vurğun hər bir ailəyə atadan, anadan əziz bir sima kimi sevilən xoşbəxt sənətkardır”.

Bu deyimlərin hər biri ədəbi inkişafımız, onun nümayəndələri haqqında dərin ümumiləşdirmələrdən xəbər verən, ədəbi-estetik kriteriyaya çevrilən nəzəri yekundur. S.Vurğun haqqında aforizmə çevrilmiş deyimləri tarixin sınağından çıxmış böyük ürək sahibinin, ədəbiyyat

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

səlahiyyətlinin vətəndaşlıq yanğısından xəbər verir və bu dahi şairimizin əleyhdarı olan, ədəbiyyatın hündərində dolanan qeyri-professionallara, tərəddüdcülərə ən yaxşı cavabdır. 20-30-cu illər ədəbi prosesini, xüsusən poeziyanın problemlərinin, onun qadağan olunmuş şəxsiyyətlərinin ədəbi irsinin təhlili göstərir ki, Mir Cəlal müəllimin böyük müdrikliklə əsaslandığı bu fikir dərin elmi zəminə söykənir və heç zaman da dəyişməyəcək: "Azərbaycanı şərəf gətirən Səməd Vurğun oldu" mülahizəsi böyük bir tədqiqatın yekunudur. Təkcə "Azərbaycan" şerinin xalqın milli şüurunun, azərbaycançılığın formalaşmasında xidmətini dərk etməyənlər bilsinlər ki, Səməd Vurğun elə nadir şəxsiyyətlərdəndir ki, qazandığı böyük xalq məhəbbəti və dünya şöhrəti onsuz yaşadığımız yarım əsrin heç bir dönəmində azalmamışdır. Səməd Vurğunun milli-ideoloji baxımdan ən böyük xidməti 30-cu illər kimi mürəkkəb, taleyüklü bir zaman kəsiyində azərbaycançılığı poetik bir məkan tutumundan milli ictimai, ədəbi-bədii şüura çevirməsidir.

Mir Cəlal müəllimin ədəbi-tənqidi görüşlərindən danışarkən "Füzuli sənətkarlığı" səviyyəsində yazılmış "Yeni şerinin manifesti" tədqiqatını ayrıca

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

dəyərləndirmək gərəkdir. Bu əsər S.Vurğun poeziyası haqqında ədəbi-fəlsəfi məhəbbət dastanıdır. Əsil poeziyaya, sənətə yüksək peşəkarlıq səviyyəsində verilmiş qiymətdir. Bu əsər janr etibarı ilə ən çox bədii-fəlsəfi esseyə bənzəyir. "Komsomol poeması"nda bədii həqiqətin ictimai-sosial konteksti, ədəbi qəhrəmanların təbiiliyini, həyatiliyini ehtiva edən bədii ümumiləşdirmə qüdrəti, poemanın bir janr kimi poetikası Mir Cəlal tərəfindən bənzərsiz elmi təhkiyə və intonasiya ilə incələnir. Bu əsər vurğunşünaslıqda öz müasir əhəmiyyətini saxlayan və tarixi missiyasını böyük ləyaqətlə yerinə yetirmiş nadir ədəbi tənqid nümunəsidir.

Ədəbiyyatşünas alimin hər bir klassik haqqında dediyi elmi aforizmin müasir mənası haqqında tədqiqatlar yazmaq olar və yazılacaq da. Mir Cəlal müəllim Azərbaycanda ədəbiyyat adamlarının bir neçə nəslinin müəllimi olmuşdur. Filologiya fakültəsində təhsil almış hər bir tələbə öz ailəsinə, işlədiyi kollektivə, dərs dediyi sinif otağına Mir Cəlal müəllimin sadəlik, paklıq işığından pay aparmışlar. Bu sətirlərin müəllifi və ədəbiyyatımızın təbliği, tədrisi ilə məşğul olan Mir Cəlal müəllimin onlarca tələbəsi onun parlaq xatirəsini əziz tuturlar.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

"Ədəbiyyatşünaslığın əsasları" fənnindən bizə mühazirə oxuyur və bizim qrupda seminar məşğələləri özü aparırdı. Yazdığımız kurs işlərinin müzakirələri zamanı mənim fəallığım onun diqqətini cəlb etdi və oxuduğum beş ildə həmişə onun diqqətində oldum.

Mir Cəlal müəllim heç kimin könlünə dəyməzdi. Tələbə yoldaşımız Həlیمə Rzaquluzadə onun "Qəbul imtahanı" hekayəsi haqqında kurs işi yazmışdı. Xasiyyətə çılğın bir qız kimi tanıdığımız Həlیمə bu hekayənin formal tərəflərindən yapışıb yazıçını özlüyündə kəskin tənqid edir və bundan zövq almırmış kimi tez-tez intonasiyasını dəyişirdi. Mir Cəlal müəllimin çöhrəsindəki təbəssüm dəyişmədi, əksinə tələbəsinin yersiz cəsəretinə müdaxilə etmədən onu axıra qədər dinlədi, sözünü bir dəfə də olsun kəsmədi. Üzünü auditoriyaya tutub dedi: – Ə, Şirindil, gəl fikrini de!

Bu kurs işlərinin müzakirələrində Mir Cəlal müəllim sanki məni daimi opponent təyin etmişdi. Müəlliminin mənə olan rəğbətini hamı bilirdi. Necə danışacağımı gözləyirdilər. Bədii ədəbiyyatın mahiyyəti haqqında Mir Cəlal müəllimdən eşitdiklərim əsasında giriş sözümü qurtarıb dedim ki, Mir Cəlal müəllim, Həlیمə ədəbiyyatın

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

mahiyyətini bilmir, nə dəxli var ki, Maştağadan şəhərə neçə dəqiqəyə gəlibsən, hekayədə əsas yazıçının fikridir.

Mir Cəlal müəllim qolumdan tutub çox təmkinlə dedi: – Ə, Mehdi Hüseyn də belə deyirdi!

Mən də çox məmnun halda və bu məqamda müəllimimin etimadını doğrultmuş bir tələbə ədası ilə gəlib Həlimənin yanında oturdum.

Birinci kursda "Əliağa Kürçaylının son şerləri" mövzusunda yazdığım kurs işini müzakirə edirdik. "Orta nəslin poeziyasının görkəmli nümayəndəsi" ifadəsini eşidən Mir Cəlal müəllim məni saxlayıb soruşdu:

– Orta nəsil deyəndə kimləri və nəyi nəzərdə tutursan?

20-30-cu illər şerindən adda-budda dediyim sözləri dinləyib məni saxladı və təmkinlə, sadə, anlaşılıqlı şəkildə XX əsr (sovet dövrü) şerinin yaşlı, orta və 60-cı illər nəslinin nümayəndələri, bu nəsilləri birbirindən ayıran və bir-birinə bağlayan ideya-bədii keyfiyyətlər haqqında şərh verdi və XX əsr şerinin ideya-bədii təkamülü haqqında aydın təsəvvür yaratdı. Bir neçə il öncə "Orta nəsil şerinin poetikası" mövzusunda etiraz edənlərə Mir Cəlal müəllimin arqumentləri ilə cavab verdim və

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

opponentlərim 38 il öncə inandığım kimi, onlar da razılaşmalı oldular. Mir Cəlal müəllimin bu konsepsiyası ona görə yaşayır ki, o professional ədəbiyyatçı müşahidələrinə əsaslanırdı.

Mir Cəlal müəllim öz kafedrası xətti ilə bizim qrupun bütün imtahanlarına gəlir və məndən imtahanı özü götürürdü. Hələ cavab verməmişdən fənn müəlliminə deyirdi: - Ə, bu əlaçdır! Sonra isə deyirdi ki, "danış, öz ləyaqətini də qoru, mənimkini də”.

II kursda qış sessiyası qədim və orta əsrlər fənni üzrə imtahandan çıxıb dəhlizdə dayanmışdım. Mir Cəlal müəllim məni yanına çağırdı, üzündəki təbəssümü ciddi, narahatlıq dolu bir ifadə əvəz etdi. – Ə, Hüseyn necədir?

Mir Cəlal müəllimin səsindəki doğmalığ, məhrəmlik, nigarançılıq çaları əbədi yaddaşıma köçdü. Qardaşım, şair Hüseyn Kürdoğlu həkimlərin səhvi nəticəsində infarkt diaqnozu ilə xəstəxanada yatırdı və Mir Cəlal müəllimin bu diqqəti kövrəlmiş bir ailə üçün qiymətsiz mənəvi dayaq idi.

Xəstəxanaya gəlib Mir Cəlal müəllimin salamlarını Hüseynə çatdırdım. Bir az kövrəldi və dedi ki, mənim ədəbi taleyimdə Mir Cəlal müəllimin həlledici

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

rolu olub. 1958-ci ildə universiteti bitirərkən Mir Cəlal müəllim Nizami adına Ədəbiyyat Muzeyindən məktub alıb mənə azad təyinat verdi.

Hüseyn öz ustasına çox duyğulu bir şer yazıb və "Ziyalımız –ziyamız" kitabında çap etdirmişdir:

Ustad xatirəsi

Dağ çapanlar çox olub, qalmayıb ancaq nişanı,
Onların təkçə biri eşq ilə Fərhad olmuş.

Qələmi tişəyə döndərdi Məhəmməd babamız,
Bəxtiyarlıq ki, Füzuli bizə əcdad olmuş.

Hər kim açmışsa Füzuli sözünün tilsimini,
Övladından daha artıq ona övlad olmuş.

O qələm sərrafı ki, içdi Füzuli qəmini,
Göydən enmiş vətənə, ruhu bu gün şad olmuş.

Adını qəlbimizə yazmadıq hər dərs deyənin,
Neçə adlar yadımızdan çıxaraq yad olmuş.

Hər müəllim ululuq zirvəsinə yüksəlmiş,

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Vətənin Mir Cəlalı bizlərə ustad olmuş.

Yenə yad eyləmiş öz mürşüdünü Kürdoğlu,
Ustadın xatirəsi şerinə bir dad olmuş.

Bu gün Mir Cəlal müəllimin ədəbi-nəzəri irsi nurlu bir şəxsiyyətin bizə yadigar qoyduğu mötəbər mənbədir. İllər ötdükcə Mir Cəlal Paşayevin təkcə elmi irsi tədqiq edilmir, onun həm də xeyirxahlığı, böyük və əlçatmaz müəllimliyi, bəşəriliyi heyranlıqla qarşılır və sevilə-sevilə qəlblərdə özünə ucalıq abidəsi qurur. Ədibin bu zirvədəki yeri daim qalacaq və onun mərhəmət sevgisi dünya durduqca yaşayacaq.

Şirindil Alışanlı,

Filologiya elmləri doktoru, professor

Həqiqət, düzlük, səmimiyyət aşiqi

Onun adı Azərbaycan ədəbi-bədii fikir və elm tarixində özünəməxsus yer tutur. Hər il sentyabrın 28-də onu yaxından tanıyanlar, doğma və yaxınları bu nurlu insanın məzarını ziyarət edir, onun haqqında xatirələrini bölüşürlər. Mir Cəlal Paşayev bu xatirələrdən böyük alim, Azərbaycan elminin, ədəbiyyatının, təhsilinin inkişafında misilsiz xidmətləri olan pedaqoq, görkəmli yazıçı, ən əsası xeyirxah insan kimi boylanır.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Mir Cəlal Paşayev Cənubi Azərbaycanın Ərdəbil şəhərində doğulub. Kiçik yaşlarında atası dolanışığ dalınca Gəncəyə köçdüyündən Mir Cəlal da uşaqlığını bu şəhərdə keçirib. 1918-ci ildə atasının vəfat etməsi səbəbindən o, böyük qardaşının himayəsində yaşayıb. Mir Cəlal 1918-1919-cu illərdə Xeyriyyə Cəmiyyətinin köməyi ilə ibtidai təhsil alıb və Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra Gəncə Darülmüəlliminə daxil olub. Əvvəlcə tələbə təşkilatının, sonra isə şəhər tələbə həmkarlar təşkilatının sədri seçilib. Mir Cəlal Paşayevin XX əsr Azərbaycan elminin, ədəbiyyatının, təhsilinin inkişafındakı xidmətləri əvəzsizdir. O, Kazan Şərq Pedaqoji İnstitutunun ədəbiyyat şöbəsində, Azərbaycan Dövlət Elmi-Tədqiqat İnstitutunun aspiranturasında təhsilini davam etdirməklə yanaşı, müəllimlik edib və xalqın övladlarına ölkəmizin tarixini, mədəniyyətini, ədəbiyyatını öyrədib. Mir Cəlal 1928-ci ildə ilk qələm təcrübəsi ilə ədəbiyyat aləmində özünü sınayıb. Sonralar hamımızın yaddaşına iz salan "Bir gəncin manifesti" əsəri, həyatı əhəmiyyətli hekayələri klassik bədii nümunələr kimi müəllifinə ədəbiyyat tariximizdə əbədiyaşarlıq qazandırılıb. Görkəmli tədqiqatçının

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

yuxusuz gecələrinin, gərgin zəhmətinin bəhrəsi olan "Füzuli sənətkarlığı", "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı", "Azərbaycanda ədəbi məktəblər (1905-1917)", "Ədəbiyyatşünaslığın əsasları" adlı fundamental əsərləri ədəbiyyatşünaslıq elminə sanballı töhfələrdir. Azərbaycan ədəbiyyatına füzulişünaslığı gətirən məhz Mir Cəlal Paşayev olub. Ərəb, fars və rus dillərini mükəmməl bilən bu görkəmli şəxsiyyətin Azərbaycanın ictimai fikir tarixində özünəməxsus yeri var.

Ötən əsrin 20-30-cu illərində ədəbi aləmdə əvvəlcə şeir, sonra isə oçerk və hekayələri ilə yer alan Mir Cəlal, az sonra orijinal yaradıcılıq üslubu olan yazıçı kimi tanınıb. Yaradıcılığı dövründə isə görkəmli nasir kimi Azərbaycan ədəbiyyatında öz layiqli yerini tutub.

Şeirdən romanadək

1928-ci ildə Mir Cəlalin mətbuatda ilk şeirləri ("Dənizin cinayəti", "Ananın vəsiyyəti", "Müxbir") çap olunub. Daha sonra o, hekayə yaradıcılığına yer ayırır. Yaradıcılığında 300-dən artıq hekayə var. O dövrün "Şərq qadını", "Gənc işçi", "İnqilab və mədəniyyət", "Ədəbiyyat qəzeti" kimi nüfuzlu

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

nəşrlərində "Doktor Cinayətov", "İfşa", "Mərkəz adamı", "Naxələf", "Bostan oğrusu", "Qüdrət nümayişi", "İstifadə", "Heyrət"... hekayələrini çap etdirib. Yazıcının 1932-ci ildə "Sağlam yollarda", 1935-ci ildə "Boy" adlı ilk oçerklər və novellalar kitabları çap olunub.

Mir Cəlalin ilk irihəcmli əsəri - "Dirilən adam" romanı 1935-ci ildə ayrıca kitab kimi nəşr edilib. Ümumilikdə isə görkəmli ədibin nəşr olunmuş altı romanı - "Dirilən adam", "Bir gəncin manifesti", "Yolumuz hayandır" romanlarında keçmiş, "Açıq kitab", "Yaşlıdlarım", "Təzə şəhər" romanlarında müasir həyat lövhələrinin bədii təsviri ustalıqla qələmə alınıb.

"Bir gəncin manifesti" əsəri çapdan çıxanda Mir Cəlalin heç 30 yaşı yox idi. İlk dəfə 1937-39-cu illərdə hissə-hissə "Revolyusiya və kultura" jurnalında nəşr olunan əsər yazıcının həyatında böyük bir dönüş yaradıb və müəllifə böyük oxucu auditoriyası qazandırıb. 1940-cı ildə "Uşaqgəncnəşr"də kitab halında kütləvi tirajla buraxılan bu əsər oxucu tələbatına görə sonrakı illərdə də dəfələrlə təkrar nəşr edilib. Doqquz dəfə müxtəlif illərdə ayrıca kitab halında nəşr olunmuş

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

"Bir gəncin manifesti" Azərbaycanın hüdudlarından çox-çox uzaqlarda da sevilib. İndiyədək yazığının 70-dən çox kitabı nəşr olunub. Akademik Məmməd Cəfər bu böyük sənətkarın şəxsiyyətini və yaradıcılığını yüksək qiymətləndirərək yazırdı: «Mir Cəlal sakit və təmkinli bir yazıçıdır: o, boş və artıq gurultudan, təbiiliyi poza biləcək bir cizgi belə işlətməkdən çəkinən yazıçıdır».

O tələbələrinə arxa idi

Mir Cəlal Paşayevin pedaqoji fəaliyyəti onun ömrünün ən yaddaqalan və mənalı illərini təşkil edir. Bakı Dövlət Universitetinin nüfuzlu professoru tələbələrinin və həmkarlarının yaddaşında xeyirxah və qayğıkeş müəllim kimi qalıb. O, universitetdə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi kafedrasının müdiri idi. Bütün tələbələrinə böyük qayğı ilə, nəvazişlə yanaşardı. Həyat yollarında da tələbələrin yaxın məsləkdaşına çevrilmişdi. Hamı onu çox sevirdi, tələbələri onun mühazirələrinə olduqca həvəslə gəlirdi. Onun qapısı hamının üzünə açıq idi. Mir Cəlal istedadlı tələbələrini öz övladları qədər istəyirdi. Onların qayğısını öz qayğısı bilirdi.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Mir Cəlal Paşayev haqqında ən maraqlı xatirələr bu gün onun tələbələrinin yaddaşında toplanıb. Xalq şairi Nəriman Həsənzadə deyir ki, Mir Cəlalı tanımaq, ünsiyyətdə olmaq onun dövrünün tələbə və aspirantları üçün böyük xoşbəxtlik idi. "Məni elmə yönəldən də elə Mir Cəlal Paşayev olub. Bu xoşbəxtliyi yaşamış insan kimi indi də həmin günlər kino lenti kimi gözümün önündə canlanır..." Mir Cəlal müəllimlə tanışlığının 1954-cü ildən başladığını deyən Xalq şairi xatırlayır: "Məni Bakıdan Sovet ordusunda hərbi xidmətə aparmışdılar. "Salyanski kazarma" deyilən yerdə hərbi hissədə idim. Gəncə Pedaqoji İnstitutunun filologiya fakültəsini bitirmişdim. Şeirlər yazırdım. Bakıya yenidən gəlmişdim. Şəhərdən bir az aralıda Balaxanı qəsəbəsində dərs deyirdim. İcazə alıb, Yazıçılar İttifaqına "Gənclər günü"yə getmişdim. Təzə şeirlərim var idi, oxumaq istəyirdim. Əsgər paltarımı dəyişməmişdim, eləcə paqonda, şinelə gəlmişdim. Şeirlərimi oxuyandan sonra qabaq cərgədə oturan Mir Cəlal müəllim məni təbrik edib, əlimi sıxdı. Hörmətli yazıçımız Əyyub Abbasova dedi ki, yaxşı şeirləri var, kitabını buraxmaq olar. Hərbi xidmətdən sonra Azərbaycan Yazıçılar İttifaqı tərəfindən Moskvadakı ikiillik ədəbiyyat

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

kursuna göndərildim. O ali məktəbi bitirdikdən sonra Maksim Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutuna qəbul olundum. 1961-ci ildə institutu bitirib böyük ümidlərlə Bakıya qayıtdım. Bir gün şəhərdə böyük yazığımız Mir Cəlal müəllimlə rastlaşmağım bütün həyatımı dəyişdi. "Nə axtarırsan?" - deyə soruşanda "İş axtarıram, Mir Cəlal müəllim", - deyə cavab verdim. "İş axtarma, adam axtar. Adam da mən. Gəl universitetə, aspiranturaya" dedi.

N.Həsənzadə danışır ki, Azərbaycan Dövlət Universitetinin Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi kafedrasının aspirantı olaraq Mir Cəlalin elmi rəhbərliyi altında "Azərbaycan- Ukrayna ədəbi əlaqələri" mövzusunda dissertasiya müdafiə edir və filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsinə alır. Mir Cəlal onun universitetdə qalıb işləməsinə də kömək edir. "Mir Cəlal müəllim mənim üçün tarixi bir simadır. Aspirantı olduğum illərdə və ondan sonra da Mir Cəlal mənəvi dayağım oldu, məni oğlanlarından ayırmadı. Mənə rəğbəti çox idi. Bunu ailəsi də görürdü, aspirantları da", - deyə N.Həsənzadə xatırlayır: "Mən Mir Cəlal müəllimin ömrünün sonuna qədər Bakı Dövlət Universitetində rəhbərlik etdiyi kafedranı "universitet içərisində un-

iversitet” adlandırmışam. Çünki məhz Azərbaycan filologiyasının bir çox problemləri onun kafedrasında yalnız praktiki müəllimlik fəaliyyəti ilə auditoriyalarda təhlil edilmir, həm də elmi-nəzəri axtarışlar aparmaq üçün geniş tədqiqata cəlb olunurdu. Bu gün filologiya sahəsində fəaliyyət göstərən alimlərin əksəriyyətinin elmi rəhbəri xeyirxah insan Mir Cəlal Paşayev olub. Təsadüfi deyil ki, onun kafedrasının üzvləri əsasən hazırlıqlı gənclərdən ibarət idi. O, ailəsini sevdiyi kimi, tələbələrini də sevirdi. Bütün dissertasiyaları özü oxuyur, qeydlərini, düzəlişlərini edir, son günə - müdafiəyə qədər, hətta ondan sonra da tələbəsini unutmurdu. İstədiyi tələbələr onun halal süfrəsində çörək kəsiblər. Mən deyərdim ki, indi də onun çörəyini yeyirlər”.

N.Həsənzadə müəlliminin ona sözüən həqiqi mənasında atalıq etdiyini deyir: "Mir Cəlal mənə "şairliyini heç vaxt unutma" – deyir və ədəbi yaradıcılığımı yüksək qiymətləndirirdi. Mən onun aspirantı ola-ola özünəxas böyüklük eləyib özüm və şeirlərim haqqında bir neçə məqalə də yazdı. Mir Cəlal olmasaydı bəlkə də həyatda əldə etdiklərimin heç biri olmazdı”.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Mir Cəlal həmçinin tələbəsinin mənzillə təmin olunmasına kömək edib. O vaxt Yazıçılar İttifaqı gənc yazarlar üçün yaşayış binası tikmişdi. Ev şəraiti acınacaqlı olsa da həmin binadan N.Həsənzadəyə mənzil çatmamışdı: "Bir gün adəti üzrə axşam Mir Cəlal müəllimlə getmişdim. Bu qayğıkeş insan məni də götürüb həyat yoldaşı Püstə xanımla birlikdə Yazıçılar İttifaqının birinci katibi, dostu Mehdi Hüseynin evinə getdik. Sözü düz, özüm də bilmirəm məni niyə aparırdılar. Mehdi Hüseyn Mir Cəlal müəllimin xətrini çox istəyirdi. Mir Cəlal " bir xahişə gəlmişəm" dedi: "Nəriman Həsənzadəni yəqin ki, tanıyırsan. Gənc istedadlı, şairdir. Nərimanın ev şəraiti olduqca acınacaqlıdır. Ona da ev lazımdır". Mehdi Hüseyn: "Nərimana da ev verəcəyik. İndi yox, gələn dəfə. Qoy poemasını yazıb qurtarsın. İndi boş mənzil yoxdur" - söylədi. Mir Cəlal müəllim "Arifin (Mir Cəlal müəllimin oğlu) adını siyahıdan çıxart, Nərimanın adını yaz" - deyə təkid etdi. Mehdi Hüseyn eynəyini düzəldib Mir Cəlalın üzünə baxdı. Mənim mənəvi atam olan Mir Cəlal müəllim: "Mən bu xahiş üçün sənə yanına gəlmişəm, Mehdi", - dedi. Həmin vaxt əslində Mir Cəlal müəllimin ailəsinə də ev lazım idi. Oğlu Arifi evləndirəcəkdi.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Amma Mir Cəlalin və Püstə xanımın alicənablığı, ürəkgenişliyi sayəsində Arif müəllim üçün nəzərdə tutulan ev mənə verildi. Mən "Baksovet" ərazisində yerləşən həmin evdə ailəmlə, övladlarımla yaddaqalan, xoş günlərimi keçirmişəm".

Mir Cəaldan soruşanda "şah əsəri" hansıdır, o da iftixarla "həyatımda yaratdığım ən böyük əsər - ailəmdir" - deyərdi. Mir Cəlalin ailəsinin "şah əsər" statusu qazanmasında ona ən böyük dayaq işə həyat yoldaşı Püstə xanım olub. Onlar övladlarına yüksək təhsil və tərbiyə veriblər. Övladları da valideynlərinin adını həmişə ləyaqətlə yaşadıblar.

Görkəmli yazıçı, alim-pedaqoq Mir Cəlal Paşayevin hər doğum və xatirə günündə yaxınları onun 1920-1940-cı illərdə İçərişəhərdə yaşadığı məkana - "Ədibin evi" nə yığışır. Onlar həqiqət, düzlük, səmimiyyət aşiqi, ailəsini, övladlarını sevən və qoruyan şəxsiyyətdən söz açırlar....

Təranə Məhərrəmov

Adi əhvalatlarda böyük həqiqətlər

**www.kitabxana.net və YYSİB-nin
müştərək nəşri**

112

Ali məktəb həyatının da öz qanunları var. Nə hər müəllim tələbənin yanında, nə də hər tələbə müəlliminin havizəsində qala bilir. Biz nəslin xoşbəxtliyidir ki, universitetdə oxuduğumuz illərdə çox görkəmli şəxsiyyətlərdən dərs aldıq, insanlıq məziyyətləri öyrəndik. Bu sırada adlarını həmişə qürur və iftixarla çəkdiyimiz Mir Cəlal, Nəsir İmanquliyev, Əzizə Cəfərzadə, Qulu Xəlilov, Bəxtiyar Vahabzadə yaddaşımaza əbədi həkk oldular. Haqq dünyasına qovuşmuş bu unudulmaz şəxsiyyətlərdən aldığımız bilik və tövsiyələr bu gün də həyat yolumuza işıq salır. Həqiqətən də sənətin və insanlığın zirvəsində dayananlar heç vaxt unudulmurlar. Əsərlərini həmişə sevə-sevə oxuduğumuz, mühazirələrini, söhbətlərini tez-tez xatırladığımız, həyatımız boyu məsləhətlərinə əməl etməyə çalışdığımız yazıçı Mir Cəlal Paşayev kimi. Nadir istedad sahibləri, klassik sənətkarlar öz yaradıcı təfəkkürləri ilə əsrlərin qovğalarından sıyrılaraq həmişə gələcəyə üz tutublar. Belə şəxsiyyətlər həqiqətən xoşbəxtdirlər. Çünki onların yaratdıqları həmişə yaşamaqda davam edir. Ədəbiyyatımızın əbədi ömür sahibləri çoxdur.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Füzulidən üzü bəri neçə şairin, nasirin, bəstəkarın, rəssamın, memarın adını çəkmək olar. Bu sahə müxtəlifliyində nəsrimizin yeri ayrıca bir mövzudur. Ədəbiyyat tariximizdə hekayə, povest və romanları ilə layiqli yer tutanlardan biri də unudulmaz yazıçı və pedaqoq-alim Mir Cəlal Paşayevdir. O, XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının bünövrəsini qoyanlardan sayılır. Mir Cəlal ədəbi aləmdə atdığı ilk addımlarından sənətin şöhrət zirvəsinə qədər keçdiyi çətin və şərəfli ömrünün 50 ili ərzində zəngin ədəbi irs yaratmışdır. Filologiya elmləri doktoru, professor Qulu Xəlilov nasirin yaradıcılığını əhatəli təhlilə çəkərək yazırdı: "Ədibin əsərlərində klassik ədəbiyyatımızın mütərəqqi ənənələri ilə yanaşı, xalq yaradıcılığının bir sıra işıqlı ünsürləri birləşir, qaynayıb-qovuşur və yeni keyfiyyət kəsb edir. Bu cəhətlərin səmərəli inkişafı həyat həqiqətinə sadiqlik Mir Cəlala müasir insanın psixologiyasının, mənəvi aləminin, onun fikir və duyğularının bədii inikasına geniş imkanlar verir". Mir Cəlal Paşayevin bioqrafiyasından götürdüyümüz rəqəmlərin mənəvi tutumuna diqqət yetirək. O, 1908-ci il aprelin 26-da Cənubi Azərbaycanda - Təbrizin yaxınlığındakı Əndəbil kəndində anadan olmuşdur. Taleyin qəfil rüzgarları

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

hələ uşaq ikən əlindən çox şeyini almışdı. Demək olar ki, çox erkən yaşlarından doğulduğu ana torpağı, valideynlərini itirmişdi. Buna baxmayaraq, həyatın ağır-acılarına mərdliklə sinə gərməyi bacarmışdır. Şimali Azərbaycanda ilk yaşadığı şəhər qədim Gəncə, ilk əmək fəaliyyətinə başladığı rayon Gədəbəy, ömrünün son mənzilinədək geniş ədəbi və elmi fəaliyyət göstərdiyi ünvan Bakı olmuşdur.

Mir Cəlalı yaxından tanıyanlar həmişə bir fikri çox vurğulayırlar ki, o, hər şeydən əvvəl, son dərəcə işıqlı şəxsiyyət idi. Hansı məziyyətlərindən danışmaq istəsən, insanın qəlbinə xoş hisslər, emosiyalar daxil olur. Mənəviyyatındakı saflıq, təmizlik, halallıq, toxluq həyatda, elmdə, yaradıcılıqda, pedaqoji fəaliyyətdə və insanlara münasibətdə həmişə Mir Cəlal müəllimin ən etibarlı yol yoldaşı idi.

Vaxtilə - İkinci Dünya müharibəsi dövründə universitetdə Mir Cəlal müəllimdən dərs almış xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə "Mənim müəllimim" adlı məqaləsində yazıb: "Mir Cəlal yaradıcılığının ən üstün cəhətlərindən biri də onun təmiz, şaqraq və büllur dili idi. Onun dili xalq danışığı tərzinə uyğun, son dərəcə canlı, təbii ifadələrlə zəngin və bədii

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

dildir. Buna görə də istər elmi, istərsə də bədii əsərlərə, ilk növbədə, dilin təmizliyi, qüsursuzluğu, ən ümdəsi isə xəlqiliyi baxımından yanaşır, bu vacib şərtləri hamıdan tələb edirdi". Həyat həqiqətinə sadıqlıq ədibin həqiqi vətəndaşlıq amalına çevrilmişdi. Tənqidçilər yazıcının yaradıcılıq keyfiyyətlərini hansı istiqamətdən təhlilə çəkməklərindən asılı olmayaraq həmişə bir fikirdə köklənirdilər: Mir Cəlal gözəl hekayələr ustası idi. Onun hekayələrində həyatın hər iki qütbü həmişə özünü göstərirdi. Müəllifin "Ərik ağacı", "Şapalaq", "Xarici naxoşluq", "Plovdan sonra", "İclas qurusu", "Əmzik", "Yamanlığa yaxşılıq", "Ad günü", "Dərsini yaz", "Təzə toyun nəzakət qaydaları" adlı hekayələrində toxunulan məsələlər bu gün üçün də aktualdır. Onun sadə və şirin təhkiyəsi nağıllarımızdan gələn xalq danışığı dilindən bəhrələndiyini göstərirdi. Bu səbəbdən də Mir Cəlalin hekayələri həmişə maraqla qarşılanıb. Yarım əsr bundan əvvəl yazılmış "Anket Anketov" adlı hekayəsində müəllifin incə bir üsulla, yumorla, lakin kəskinliklə ifşaya çəkdiyi bir məsələ bu günün oxucusu üçün də maraqlıdır. Hamamlar trestinə rəis təyin olunan Anketov işə götürdüüyü adamlardan min cür "spravka"lar tələb edir. Az qala

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

qəbir evində də yoxlama aparmaq istəyir ki, görsün işçinin babası pinəçi olub, yoxsa varlı-karlı?! Mir Cəlalin hekayələrində avamlıq, cahillik, nadanlıq, yaramazlıq müntəzəm tənqid edilib. Mirzə Cəlili "Yeni realist ədəbi məktəbin banisi", Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevi isə "Yeriyən Azərbaycan" adlandıran Mir Cəlal özü canlı ədəbiyyat idi. Professor Qara Namazova məxsus fikirdir ki, Mir Cəlal müəllim sadə hekayələrdə sadə adamların dili ilə gizli mətləblərə toxunurdu. Onda Mirzə Cəlilə xas olan "adi əhvalatlarda böyük həqiqətləri" açmaq məharəti var idi. Mir Cəlal Azərbaycan ədəbiyyatının klassiklərindən olan Səməd Vurğun və tənqidçi Mehdi Hüseynlə yaxından dostluq edib. Bu barədə ədəbiyyatşünas-alim Firidun Hüseynov öz xatirələrində belə yazıb: "Mir Cəlal müəllim mənəvi cəhətdən saf və təmiz bir insan idi. Tamah hissindən uzaq, az-çoxa qane olan, gözü-könlü tox, təmiz bir ziyalı idi. Özü də həmişə deyərdi ki, Səməd Vurğun məni bir dost kimi sevərdi, tərifi-dən sonra zarafat eləyərdi: "Mir Cəlal, sənin bir böyük eyibin var, sən "silişkom paryadoçnu adamsan". Ədibi bir alim, ədəbiyyatşünas kimi başqalarından fərqləndirən mühüm cəhət tək-cə elmi təfəkkürü deyil, həm də

zəngin mənəviyyatı və sadəliyi idi”.

Gözəl və nəcib duyğuların, düşüncələrin sahibi olan yazıçı öz əsərlərində insanı mənəvi cəhətdən saflaşdıran, zənginləşdirən problemlərlə bağlı ələ mövzulara müraciət edib ki, onun yaradıcılığında tarixin, dövrün, quruluşun bütün rəngləri öz əks-sədasını tapırdı. Ömrünün sonunadək müxtəlif mövzularda kiçik və lakonik hekayələr yazan Mir Cəlal Azərbaycan ədəbiyyatında roman janrının inkişafında da özünəməxsus xidmətlər göstərib. "Dirilən adam", "Bir gəncin manifesti", "Yolumuz hayandır", "Açıq kitab", "Yaşlıdlarım", "Təzə səhər" adlı romanlarında hekayələrinə məxsus bir məziyyətlər öz əksini tapıb. Yazıçının tədqiqatçıları bu fikirdədirlər ki, o öz romanlarında tarixi hadisələri realist boyalar, tipik obrazlar və canlı həyati lövhələr vasitəsilə verməyə çalışıb. Mir Cəlalin romanlarında xalqımızın ötən əsrdəki mübarizələrlə dolu həyatının bütöv mənzərəsi var.

Mir Cəlal filologiya elmləri doktoru, professor idi. O, görkəmli ədəbiyyatşünas-alim kimi də fəaliyyət göstərmişdir. Klassik Azərbaycan ədəbiyyatının mükəmməl və bacarıqlı tədqiqatçılarından biri idi. Bədii əsərlərində olduğu kimi, elmi əsərlərində də

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Mir Cəlal aydın məqsədli, milli təfəkkürlü tədqiqatçı kimi diqqət çəkirdi. Mir Cəlal həqiqətən ədib kimi də, alim kimi də həyatın enişli-yoxuşlu yollarını büdrəmədən məqsəd aydınlığı ilə keçməyi bacarıb. Bu aydınlıqdan da çox talelərə işıq düşüb. Ədəbiyyatşünas Pənah Xəlilova məxsus fikirdir: "Alim Mir Cəlal Paşayevin elmi əsərlərinin dili, üslubu öz qələm yoldaşlarının heç birinin dilinə, üslubuna oxşamır. Onun əsərlərində nə publisistika var, nə də qəliblənmiş elmi terminli tədqiqat dili. O, elmi əsərlərini yazıçı Mir Cəlalın qələmindəki yığcamlıq və şirinliklə, amma dərin və axıcı elmi mühakimə tutumu olan dillə yazardı. Bu yazı indi də təkraredilməz örnekdir".

1948-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin professoru seçilən Mir Cəlal 1961-ci ildən ömrünün sonuna kimi bu ali məktəbin Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi kafedrasında çalışmışdır. Biz nəslin çoxuna dərs demiş Mir Cəlal hər kəsin ürəyində möhtəşəm müəllim abidəsi yaratmışdı. Bəlkə də bizim universitet həyatında onun qədər qayğıkeş, yumşaq təbiətli müəllimimiz olmamışdı. Kitablarının ilk nüsxəsini payladığı oxucular elə öz tələbələri oldadı. Ömründə bir dəfə də jurnalı yoxlamazdı. Amma hər kəsin nə işlə məşğul olduğunu dəqiq

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

bilərdi. Hamının maddi vəziyyəti ilə maraqlanardı. Qəlbi insanlara qarşı məhəbbət və mərhəmətlə dolu idi. Tələbəyə heç vaxt "kafi" yazmazdı. Çünki o, təqaüddən düşə bilərdi. Deyim ki, "əla" almaq da zor idi. Zarafatı çox sevərdi. Yumorlu atmacaları indiyə kimi ürəklərə xoş ovqat yayan lətifəyə çevrilirdi. Bəzən dərsin şirin yerində başı söhbətə qarışmış tələbələrə deyərdi: "Bağışlayın, biz sizə mane olmuruq ki?"

Mir Cəlal müəllim bizə dərs deyəndə yaşı 70-ə yaxın idi. Amma yaşlılarından çox ahıl görünürdü. Həyatın ağrı-acıları onun varlığına hopmuşdu. Amma çöhrəsində qəribə bir mülayimlik vardı. Adamı hey özünə çəkirdi. Bu ünsiyyətdə sanki öz doğmanla üzləşirdin. Hamıya əziz və mehriban idi. Mühazirə vaxtı isə "Ədəbiyyatşünaslığın əsasları" kitabını az qala sətirbəsətir əzbər deyərdi. Hər kəsi müəyyən rənglərlə, geyimlərlə əlaqələndirib çağırırdı. O dövrdən bir qənirədən artıq vaxt ötməsinə baxmayaraq, indi də hərdən qulaqlarıma Mir Cəlal müəllimin "qırmızı köynəkli qız" ifadəsi səslənməkdədir. Biliyimizdən, xasiyyətimizdən, dolanışığımızdan, bir sözlə, bütün tələbələrin məişət qayğılarından xəbər tutmağı vacib bilərdi. Yadımdadır, tələbə yoldaşlarımızdan birinin

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

vəziyyəti çox ağır idi. Mir Cəlal müəllim sinif nümayəndəsi ilə pünhan söhbət edərək o tələbə qıza özünün də xəbəri olmadan maddi kömək göstərmişdir. Son dərəcə həssaslığı həmişə onun köməyinə çatırdı. Bu səbəbdən də tələbələrin hər birini üzündən, gözündən, hərəkətlərindən, səsindən tanıyırdı.

Mir Cəlal müəllim həqiqətən çox sadə və genişürəkli bir insan idi. Xatırlanacaq bu əhvalat onun böyüklüyünü şərtləndirən bir nümunədir. Mənə bir kurs işi vermişdilər: "Mir Cəlalin yaradıcılığında imperializmin tənqidi". Kömək üçün ona müraciət edəndə çox təəccübləndi. Eynəyini gözlərindən çəkərək dedi: "Sən jurnalistikada oxuyursan. Mir Cəaldan niyə kurs işi yazırsan?" Öz əli ilə mövzuda belə düzəliş etdi: "Mirzə Cəlilin felyetonlarında imperializmin tənqidi". Üstəlik, məsləhət verdi, planın da tutulmasında kömək etdi. Mir Cəlal belə ürəyin və əqidənin sahibi idi.

1998-ci ildə ümummilli lider HeydərƏliyevin sərəncamı ilə Mir Cəlalin anadan olmasının 90 illiyi dövlət səviyyəsində qeyd edildi. Bu münasibətlə onun həmkarlarının, tələbələrinin, doğmalarının qələmə aldıkları yazılardan ibarət bir xatirələr kitabı çapdan çıxdı. Yazıçının qızı Ədibə xanımın bizə

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

bağışladığı həmin kitabı vərəqlədikcə müxtəlif xatirələrdən Mir Cəlal müəllimin işıqlı obrazı boylanır. Unudulmaz alimin vaxtilə professor Firudin Hüseynovla birgə yazdığı "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" kitabı 2000-ci ildə İstanbulda çap edilmişdir. Türkiyəli oxucular bu kitab vasitəsilə Azərbaycan ədəbiyyatının tarixini mükəmməl öyrənmək imkanı qazanıblar. Çox fərəhli məqamdır ki, UNESCO-nun xətti ilə görkəmli Azərbaycan yazıçısının 100 illik yubileyi geniş miqyasda qeyd edildi. Bu münasibətlə məmləkətin hər bölgəsində Mir Cəlalla bağlı müxtəlif yubiley tədbirləri keçirildi. Vaxtilə yaşayıb işlədiyi Gəncədə, Gədəbəydə, Bakıda yazıçının yaradıcılığını əks etdirən muzeylər açıldı, guşələr yaradıldı.

Məhəbbəti qəlblərdə yaşayan unudulmaz yazıçı və pedaqoq Mir Cəlal Paşayev aprelmə dünyaya gəlmişdi. Bir payız günündə - sentyabrın 28-də dünyaya və canından artıq sevdiyi doğmalarına "əlvida" dedi. Vaxtilə ürəklərdə yandırdığı çıraq yenə də eyni şövqlə alovlanmaqdadır. Həqiqətən də el məhəbbəti qazanan insanlar heç vaxt unudulmurlar. Vaxtilə bu gözəl və müdrik insandan çox yaxşılıq, qeyri-adi himayədarlıq görmüş xalq şairi Nəriman Həsənzadə öz müəllimi haqqında

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

ehtiramla danışır: "Mir Cəlal müəllim həqiqətən peyğəmbər təbiətli insan idi. Xeyirxahlıq onun qanında, canında idi".

Mir Cəlal bir nur çeşməsi idi. Bu çeşmədən pay götürənlər çox olub. Sevinirik ki, biz öz sevimli müəllimimizdən bir ömür manifestinin cizgilərini dərinədən öyrənə bilmişik. Xalq şairi Süleyman Rüstəmin Mir Cəlalın 50 illik yubileyinə yazdığı şeirdə belə bir misrası var: "Sadə ürəklərdə yandırır çıraq, qazandı ellərin məhəbbətini". El məhəbbəti qazananlar isə heç vaxt unudulmurlar. Yaradıcı insanlar bir də ona görə xoşbəxtdirlər ki, onların yaratdıqları həmişə yaşamaqda davam edir. Ədəbiyyatımızın belə əbədi ömür sahiblərindən olan Mir Cəlal barəsində hər dəfə yazdıqca elə bil onunla yenidən görüşür və səsini eşidirəm. Məsləhət və tövsiyələri həmişə mənimlədir. Hazırda çalışdığım İctimai Televiziyada rəhbəri olduğum “Yadigarlar” layihəsinin bir sayını da unudulmaz müəllimim Mir Cəlala həsr etdiyim üçün qürur duyuram.

Flora Xəlilzadə,
Əməkdar jurnalist

İllərin ucalığında

Azərbaycan ədəbiyyatının elə nümayəndələri var ki, illər ötdükcə ədəbi ərməğanlarının ömrü daha da uzun olur. Onların yazdıqları öz dövrlərinin ab-havasından çox gələcəklə bağlı, xoş niyyətlərdən ibarət olduğundan əsərlərindəki ideyalar, toxunduqları mövzular bütün zamanlar üçün əhəmiyyət kəsb edir. Arzu və istəkləri həmişə təzə-tər görünür. Bax elə haqqında yazdığım unudulmaz yazıçımız Mir Cəlal Paşayev kimi...

Biz nəslin xoşbəxtliyidir ki, Bakı Dövlət Universitetində oxuduğumuz illərdə çox görkəmli şəxsiyyətlərdən dərs aldığımız, insanlıq məziyyətləri öyrəndik. Bu sırada adlarını həmişə qürur və iftixarla çəkdiyimiz Mir Cəlal, Nəsir İmanquliyev,

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Əzizə Cəfərzadə, Qulu Xəlilov, Bəxtiyar Vahabzadə yaddaşımıza əbədi həkk oldular. Haqq dünyasına qovuşmuş bu unudulmaz şəxsiyyətlərdən aldığımız bilik və tövsiyələr bu gün də həyat yolumuza işıq salır. Həqiqətən də sənətin və insanlığın zirvəsində dayananlar heç vaxt unudulmurlar. Əsərlərini həmişə sevə-sevə oxuduğumuz, mühazirələrini, söhbətlərini tez-tez xatırladığımız, həyatımız boyu məsləhətlərinə əməl etməyə çalışdığımız yazıçı Mir Cəlal Paşayev kimi.

Nadir istedad sahibləri, klassik sənətkarlar öz yaradıcı tefəkkürləri ilə əsrlərin qovğalarından sıyrılaraq həmişə gələcəyə üz tutublar. Belə şəxsiyyətlər həqiqətən xoşbəxtdirlər. Çünki onların yaratdıqları həmişə yaşamaqda davam edir. Ədəbiyyatımızın əbədi ömür sahibləri çoxdur. Füzulidən üzü bəri neçə şairin, nasirin, bəstəkarın, rəssamın, memarın adını çəkmək olar. Bu sahə müxtəlifliyində nəsrimizin yeri ayrıca bir mövzudur. Ədəbiyyat tariximizdə hekayə, povest və romanları ilə layiqli yer tutanlardan biri də unudulmaz yazıçı və pedaqoq-alim Mir Cəlal Paşayevdir. O, XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının bünövrəsini qoyanlardan sayılır. Mir Cəlal ədəbi aləmdə atdığı ilk addımlarından sənətin şöhrət zirvəsinə qədər

keçdiyi çətin və şərəfli ömrünün 50 ili ərzində zəngin ədəbi irs yaratmışdır. Filologiya elmləri doktoru, professor Qulu Xəlilov nasirin yaradıcılığını əhatəli təhlilə çəkərək yazırdı: "Ədibin əsərlərində klassik ədəbiyyatımızın mütərəqqi ənənələri ilə yanaşı, xalq yaradıcılığının bir sıra işıqlı ünsürləri birləşir, qaynayıb-qovuşur və yeni keyfiyyət kəsb edir".

Mir Cəlal Paşayevin bioqrafiyasından götürdüyümüz rəqəmlərin məna tutumuna diqqət yetirək. O, 1908-ci il aprelin 26-da Cənubi Azərbaycanda - Təbrizin yaxınlığındakı Əndəbil kəndində anadan olmuşdur. Taleyin qəfil rüzgarları hələ uşaq ikən əlindən çox şeyini almışdı. Demək olar ki, çox erkən yaşlarından doğulduğu ana torpağı, valideynlərini itirmişdi. Buna baxmayaraq, həyatın ağrı-acılarına mərdliklə sinə gərməyi bacarmışdır. Şimali Azərbaycanda ilk yaşadığı şəhər qədim Gəncə, ilk əmək fəaliyyətinə başladığı rayon Gədəbəy, ömrünün son mənzilinədək geniş ədəbi və elmi fəaliyyət göstərdiyi ünvan Bakı olmuşdur.

Mir Cəlalı yaxından tanıyanlar həmişə bir fikri çox vurğulayırlar ki, o, hər şeydən əvvəl, son dərəcə

işıqlı şəxsiyyət idi. Hansı məziyyətlərindən danışmaq istəsən, insanın qəlbinə xoş hisslər, emosiyalar daxil olur. Mənəviyyatındakı saflıq, təmizlik, halallıq, toxluq həyatda, elmdə, yaradıcılıqda, pedaqoji fəaliyyətdə və insanlara münasibətdə həmişə Mir Cəlal müəllimin ən etibarlı yol yoldaşı idi.

Vaxtilə - İkinci Dünya müharibəsi dövründə universitetdə Mir Cəlal müəllimdən dərs almış xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə "Mənim müəllimim" adlı məqaləsində yazıb: "Mir Cəlal yaradıcılığının ən üstün cəhətlərindən biri də onun təmiz, şaqraq və büllur dili idi. Onun dili xalq danışığı tərzinə uyğun, son dərəcə canlı, təbii ifadələrlə zəngin və bədii dildir”.

Həyat həqiqətinə sadıqlıq ədibin həqiqi vətəndaşlıq amalına çevrilmişdi. Tənqidçilər yazıçının yaradıcılıq keyfiyyətlərini hansı istiqamətdən təhlilə çəkmələrindən asılı olmayaraq həmişə bir fikirdə köklənirdilər: Mir Cəlal gözəl hekayələr ustası idi. Onun hekayələrində həyatın hər iki qütbü həmişə özünü göstərirdi. Müəllifin "Ərik ağacı", "Şapalaq", "Xarici naxoşluq", "Plovdan sonra", "İclas qurusu", "Əmzik", "Yamanlığa yaxşılıq", "Ad günü", "Dərsini yaz", "Təzə toyun nəzakət qaydaları" adlı

hekayələrində toxunulan məsələlər bu gün üçün də aktualdır. Yarım əsr bundan əvvəl yazılmış "Anket Anketov" adlı hekayəsində müəllifin incə bir üsulla, yumorla, lakin kəskinliklə ifşaya çəkdiyi bir məsələ bu günün oxucusu üçün də maraqlıdır. Hamamlar trestinə rəis təyin olunan Anketov işə götürdüyü adamlardan min cür "spravka"lar tələb edir. Az qala qəbir evində də yoxlama aparmaq istəyir ki, görsün işçinin babası pinəçi olub, yoxsa varlı-karlı?! Mir Cəlalin hekayələrində avamlıq, cahillik, nadanlıq, yaramazlıq müntəzəm tənqid edilib.

Mirzə Cəlili "Yeni realist ədəbi məktəbin banisi", Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevi isə "Yeriyən Azərbaycan" adlandıran Mir Cəlal özü canlı ədəbiyyat idi. Professor Qara Namazova məxsus fikirdir ki, Mir Cəlal müəllim sadə hekayələrdə sadə adamların dili ilə gizli mətləblərə toxunurdu. Onda Mirzə Cəlilə xas olan "adi əhvalatlarda böyük həqiqətləri" açmaq məharəti var idi.

Mir Cəlal Azərbaycan ədəbiyyatının klassiklərindən olan Səməd Vurğun və tənqidçi Mehdi Hüseynlə yaxından dostluq edib. Bu barədə ədəbiyyatşünas-alim Firudin Hüseynov öz xatirələrində belə yazıb: "Mir Cəlal müəllim mənəvi cəhətdən saf və təmiz bir insan idi. Tamah hissindən uzaq, az-çoxa qane

olan, gözü-könlü tox, təmiz bir ziyalı idi. Özü də həmişə deyirdi ki, Səməd Vurğun məni bir dost kimi sevərdi, tərifdən sonra zarafat eləyərdi: "Mir Cəlal, sənün bir böyük eyibin var, sən "slişkom paryadoçnu adamsan". Ədibi bir alim, ədəbiyyatşünas kimi başqalarından fərqləndirən mühüm cəhət təkəcə elmi tefəkkürü deyil, həm də zəngin mənəviyyatı və sadəliyi idi".

Ömrünün sonunadək müxtəlif mövzularda kiçik və lakonik hekayələr yazan Mir Cəlal Azərbaycan ədəbiyyatında roman janrının inkişafında da özünəməxsus xidmətlər göstərib. "Dirilən adam", "Bir gəncin manifesti", "Yolumuz hayandır", "Açıq kitab", "Yaşlıdlarım", "Təzə səhər" adlı romanlarında hekayələrinə məxsus məziyyətlər öz əksini tapıb. Yazıçının tədqiqatçıları bu fikirdədirlər ki, o öz romanlarında tarixi hadisələri realist boyalar, tipik obrazlar və canlı həyati lövhələr vasitəsilə verməyə çalışıb.

Mir Cəlal filologiya elmləri doktoru, professor idi. O, görkəmli ədəbiyyatşünas-alim kimi də fəaliyyət göstərmişdir. Klassik Azərbaycan ədəbiyyatının mükəmməl və bacarıqlı tədqiqatçılarından biri idi. Ədəbiyyatşünas Pənah Xəlilova məxsus fikirdir: "Alim Mir Cəlal Paşayevin elmi əsərlərinin dili,

Üslubu öz qələm yoldaşlarının heç birinin dilinə, üslubuna oxşamır. Onun əsərlərində nə publisistika var, nə də qəliblənmiş elmi terminli tədqiqat dili. O, elmi əsərlərini yazıçı Mir Cəlalin qələmindəki yığcamlıq və şirinliklə, amma dərin və axıcı elmi mühakimə tutumu olan dillə yazardı. Bu yazı indi də təkraredilməz örnekdir”.

1948-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin professoru seçilən Mir Cəlal 1961-ci ildən ömrünün sonuna kimi bu ali məktəbin Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi kafedrasında çalışmışdır. Biz nəslin çoxuna dərs demiş Mir Cəlal hər kəsin ürəyində möhtəşəm müəllim abidəsi yaratmışdı. Bəlkə də bizim universitet həyatında onun qədər qayğıkeş, yumşaq təbiətli müəllimimiz olmamışdı. Kitablarının ilk nüsxəsini payladığı oxucular elə öz tələbələri olardı. Ömründə bir dəfə də jurnalı yoxlamazdı. Amma hər kəsin nə işlə məşğul olduğunu dəqiq bilərdi. Hamının maddi vəziyyəti ilə maraqlanardı. Qəlbi insanlara qarşı məhəbbət və mərhəmətlə dolu idi. Tələbəyə heç vaxt "kafi" yazmazdı. Çünki o, təqaüddən düşə bilərdi. Deyim ki, "əla" almaq da zor idi. Zarafatı çox sevərdi. Yumorlu atmacaları indiyə kimi üreklərə xoş ovqat yayan lətifəyə çevrilirdi. Bəzən dərslərin şirin yerində başı söhbətə

qarıxmış tələbələrə deyərdi: "Bağışlayın, biz sizə mane olmuruq ki?"

Mir Cəlal müəllim bizə dərs deyəndə yaşı 70-ə yaxın idi. Amma yaşlılarından çox ahıl görünürdü. Həyatın ağır-acıları onun varlığına hopmuşdu. Amma çöhrəsində qəribə bir mülayimlik vardı. Adamı hey özünə çəkirdi. Bu ünsiyyətdə sanki öz doğmanla üzləşirdin. Hamıya əziz və mehriban idi. Mühazirə vaxtı isə "Ədəbiyyatşünaslığın əsasları" kitabını az qala sətirbəsətir əzbər deyərdi. Hər kəsi müəyyən rənglərlə, geyimlərlə əlaqələndirib çağırırdı. O dövrdən bir qənirədən artıq vaxt ötməsinə baxmayaraq, indi də hərdən qulaqlarımda Mir Cəlal müəllimin "qırmızı köynəkli qız" ifadəsi səslənməkdədir. Biliyimizdən, xasiyyətimizdən, dolanışığımızdan, bir sözlə, bütün tələbələrin məişət qayğılarından xəbər tutmağı vacib bilərdi. Yadımdadır, tələbə yoldaşlarımızdan birinin vəziyyəti çox ağır idi. Mir Cəlal müəllim sinif nümayəndəsi ilə pünhan söhbət edərək o tələbə qıza özünün də xəbəri olmadan maddi kömək göstərmişdir. Son dərəcə həssaslığı həmişə onun köməyinə çatırdı. Bu səbəbdən də tələbələrin hər birini üzündən, gözündən, hərəkətlərindən, səsindən tanıyırdı.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Mir Cəlal müəllim həqiqətən çox sadə və genişürəkli bir insan idi. Xatırlanacaq bu əhvalat onun böyüklüyünü şərtləndirən bir nümunədir. Mənə bir kurs işi vermişdilər: "Mir Cəlalin yaradıcılığında imperializmin tənqidi". Kömək üçün ona müraciət edəndə çox təəccübləndi. Eynəyini gözlərindən çəkərək dedi: "Sən jurnalistikada oxuyursan. Mir Cəaldan niyə kurs işi yazırsan?" Öz əli ilə mövzuda belə düzəliş etdi: "Mirzə Cəlilin felyetonlarında imperializmin tənqidi". Üstəlik, məsləhət verdi, planın da tutulmasında kömək etdi. Mir Cəlal belə ürəyin və əqidənin sahibi idi.

1998-ci ildə ümummilli lider Heydər Əliyevin sərəncamı ilə Mir Cəlalin anadan olmasının 90 illiyi dövlət səviyyəsində qeyd edildi. Bu münasibətlə onun həmkarlarının, tələbələrinin, doğmalarının qələmə aldıkları yazılardan ibarət bir xatirələr kitabı çapdan çıxdı. Yazıçının qızı Ədibə xanımın mənə bağlıladığı həmin kitabı vərəqlədikcə müxtəlif xatirələrdən Mir Cəlal müəllimin işıqlı obrazı boylanır. Unudulmaz alimin vaxtilə professor Firidun Hüseynovla birgə yazdığı "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" kitabı 2000-ci ildə İstanbulda çap edilmişdir. Türkiyəli oxucular bu kitab vasitəsilə

Azərbaycan ədəbiyyatının tarixini mükəmməl öyrənmək imkanı qazanıblar. Çox fərəhli məqamdır ki, UNESCO-nun xətti ilə görkəmli Azərbaycan yazıçısının 100 illik yubileyi geniş miqyasda qeyd edildi.

Məhəbbəti qəlblərdə yaşayan unudulmaz yazıçı və pedaqoq Mir Cəlal Paşayev aprelin 26-da dünyaya gəlmişdi. Bir payız günündə - sentyabrın 28-də dünyaya və canından artıq sevdiyi doğmalarına "əlvida" dedi. Vaxtilə ürəklərdə yandırdığı çıraq yenə də eyni şövqlə alovlanmaqdadır. Həqiqətən də el məhəbbəti qazanan insanlar heç vaxt unudulmurlar. Vaxtilə bu gözəl və müdrik insandan çox yaxşılıq, qeyri-adi himayədarlıq görmüş Xalq şairi Nəriman Həsənzadə öz müəllimi haqqında ehtiramla danışır: "Mir Cəlal müəllim həqiqətən peyğəmbər təbiətli insan idi. Xeyirxahlıq onun qanında, canında idi".

Mir Cəlal müəllim Azərbaycan ədəbiyyatının əbədiyaşar simasına çevrilməklə yanaşı, özünün söylədiyi kimi, ən əbədi töhfələrdən biri də "Həyatımda yaratdığım ən böyük əsər - ailəmdir." Bu müdrik fikrin davamı kimi elə yazıma da Xalq şairi Nəriman Həsənzadənin sözləri ilə yekun vuraraq xəyalımdakı o işıqlı portreti tamamlamaq

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

istəyirəm: “Mir Cəlalin zəkası, ürəyi, ailəsi bir harmoniya təşkil edirdi. Sadə yaşayırdı, amma alicənab idi. Asta addımları var idi, amma çox şax yeri yirdi. Çox danışmazdı, amma dediyi söz yadda qalırdı”. Sərrast və səlis deyimdi. Elə yadda qaldığı üçün də Mir Cəlal heç vaxt unudulmur. Yaşanan illərin ucalığında biz onu həmişə zirvələrdə görürük.

Flora XƏLİLZADƏ,
əməkdar jurnalist

“Bizi innovativ-kreativ birləşdirən kitab: Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti". YYSİB-nin kulturoloji layihəsi

Azərbaycan Respublikası Gənclər Fondunun grant müsabiqəsi çərçivəsində maliyyələşdirdiyi, Yeni Yazarlar və Sənətçilər İctimai Birliyi oktyabrın ortalarından “Bizi innovativ-kreativ birləşdirən kitab: Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti" adlı növbəti maraqlı kulturoloji layihəsini həyata keçirilir.

Layihə gənclərin vətənpərvərlik tərbiyəsi işinin

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

gücləndirilməsi, Azərbaycan dilinin, tarixinin, mədəniyyət və incəsənətinin təbliğinə xidmət edən intellektual oyunların, müsabiqələrin, olimpiadaların, festivalların keçirilməsi və animasiya və bədii filmlərin (sosial çarxların) hazırlanması mövzusunda. Layihə görkəmli yazıçı, dəyərli alim və pedaqoq Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti" əsəri vasitəsilə dünyanın müxtəlif ölkələrinə səpələnmiş 55 milyonluq azərbaycanlılar, xüsusən uşaq, yeniyetmə və gənc soydaşlarımız - kreati-intellektual düşüncə sahibləri arasında tarixi vətənləri olan Azərbaycana sevgi və saygını artırmaq məqsədilə innovativ-vətənpərvərlik aksiyaları özündə cəmləyir. İnternet resurslarından - sosial şəbəkələr, yeni media orqanları, videopaylaşım platformalarının imkanlarından yararlanaraq, elektron-virtual formada Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti" əsəri ilə motivasiya formasında yeni nəsil arasında vətənpərvərlik tərbiyəsi işi gücləndirilməsinə yönəldilir. Bunun üçün respublikamızın bir sıra yerlərində, eləcə də xaricdə yaşayan diasporumuzun görkəmli simaları, gənc bloqqlər, şəbəkə istifadəçiləri, tanınmışlar və sadə oxucular

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

tərəfindən əsərin audio-vizual formatda, oxucular tərəfindən səsləndirməklə, video çəkiliş aparmağı, film formasında hazırlanması və İnternetdə yayımının təşkili, kitabın bir sıra dillərdə tərcümə variantının elektron formada şəbəkə resursları və e-kitabxanaya hazırlanması, həmçinin, yayımı, o əsər haqqında yazılan filoloji materiallardan ibarət e-almanax hazırlayıb e-kitabxanada yerləşdirmək, müəllifin aforizmlərindən ibarət kitabın çapı, yayımı, təqdimatı, sosial şəbəkələrdə təbliğatı nəzərdə tutulur. Kitabdən parçalar oxuyanlarda Azərbaycançılıq, vətənpərvərlik, milli-mənəvi dəyərlərimizə maraq artacaq.

Görkəmli yazıçı, dəyərli alim və pedaqoq Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti" əsərinin elektron variantda hazırlanaraq gənclərə çatdırılması, həm də yeni media və sosial şəbəkələrdə layihəyə İKT dəstəyi verilməsi üçün kreativ innovasiyalar yaratmaq.

Əsas məqsəd Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti" əsərindəki vətənpərvərlik intonasiyanı gənclərimizi innovativ-kreativ birləşdirən bütöv milli-mənəvi kitab kimi motivasiya formasında təbliğ etməkdir. Gənclərin yeni İKT texnologiyaları, Feysbuk, Youtube, Instagram,

Tvviter, TikTok, həmçinin, Vatsap kimi plotformalarından yararlandığını nəzərə alaraq bu əsərin səsli və görüntülü formasını (audio-video format), eləcə də elektron variantda yayıma hazırlamaqla İnteretdə trend yaratmaq mümkündür.

Layihə icraçıları aşağıdakı vəzifələri qarşılıqlarına məqsəd kimi qoyublar:

Azərbaycan ədəbiyyatını vətənpərvərlik nümunəsi olaraq gənclərə sevdirmək.

Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti" əsərindəki vətənpərvərlik ruhunu yeni formalarla 55 milyonluq diasporumuzun yeni nəsil nümayəndələrinə çatırmaq.

İnternetdə Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti" əsərindən vətənpərvərlik trendi kimi istifadə edərək motivasiya kim yeni nəsillə aşılamaq. Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti" əsərini müxtəlif şəxslər tərəfindən səsli - audio kitab formasında hazırlamaq və bu yönə gəncləri həvəsləndirmək.

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

Müxtəlif insanlar tərəfindən Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti" əsərinin parça-parça müəlliflərini təşkil etməklə vizual kitab - video film formasında hazırlamaq və bu yönə gənclərin imkanlarından bəhrələnmək.

Yazıçı-alimin "Bir gəncin manifesti" əsəri haqqında yazılan filoloji materiallardan ibarət e-almanax hazırlayıb e-kitabxanada yerləşdirmək, yaymaq.

Ədibin həyat və yaradıcılığı, "Bir gəncin manifesti" əsərinin gənclərin vətənpərvərlik ruhda böyüməsindəki rolu haqqında tədbir təşkil etmək. Müəllifin aforizmlərindən ibarət kitabçanın çapı, yayımı, təqdimatı, sosial şəbəkələrdə təbliğatı nəzərdə tutulur.

Layihənin fəaliyyət mərhələləri:

1. Azərbaycan ədəbiyyatını vətənpərvərlik nümunəsi olaraq gənclərə sevdirmək məqsədilə Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti" əsərinin vətənpərvərlik ruhunu yeni formatlarda 55 milyonluq dünya azərbaycanlılarına, xüsusən də

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

yeni nəsil nümayəndələrinə çatırmaq üçün aşağıdakı formalarda nəşrə / yayıma hazırlamaq:

- Səsli - audio kitab formasında: "Bir gəncin manifesti" əsərin maraqlı hissələri müxtəlif şəxslər tərəfindən parçalarla ifası hazırlamaq və geniş ictimaiyyətə, eləcə də əngəlli gənclərə çatdırmaq.

- Görüntülü - vizual kitab formasında: "Bir gəncin manifesti" əsərinin maraqlı hissələri müxtəlif şəxslər tərəfindən parçalarla ifası videoya almaq, yayıma hazırlamaq, İnternetdə və sosial şəbəkələrdə, videopaylaşım portallarında yerləşdirmək, Ümumazərbaycan milli-mənəvi dəyər kimi dünyada yaşayan 55 milyonluq soydaşlarımıza, geniş ictimaiyyətə, eləcə də əngəlli gənclərə çatdırmaq.

2. Elektron kitab: imkan daxilində müxtəlif dillərdə "Bir gəncin manifesti" əsərinin elektron formatda hazırlamaq, e-kitabxanalarda, İnternet resurslarında yerləşdirməklə Mir Cəlal Paşayev yaradıcılığını və Azərbaycan ədəbiyyatını populyarlaşdırmaq.

3. Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti" əsəri haqqında yazılan filoloji materiallardan ibarət e-almanax hazırlayıb e-kitabxanada yerləşdirmək, yaymaq, sosial şəbəkələrdə təbliğatı.

5. İnternetdə Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti" əsərindən vətənpərvərlik trendi kimi tanıtmqla bu istiqamətdə motivasiya məhsulu kim yeni nəslə aşılamaq, bu yöndə gəncləri həvəsləndirmək.

6. Sosial şəbəkələrdə - İnternetdə yeni müaliə və virtual-kreativ aksiyaya başlanılacaq, müxtəlif gənc insanlar tərəfindən Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti" əsəri parça-parça müaliəsini təşkil etməklə vizual kitab - videofilm formasında hazırlan məhsul vasitəsilə sosial şəbəkələrdə vətənpərvərlik hərəkəti kimi gənclərin imkanları səfərbər ediləcək.

7. Mir Cəlal Paşayevin həyat və yaradıcılığı, "Bir gəncin manifesti" əsərinin gənclərin vətənpərvərlik ruhda böyüməsindəki rolu haqqında real/virtual tədbir həyata keçirmək.

8. İnternet, Feysbuk, Tvviter və Youtube və b. şəbəkələrdə bu istiqamətdə fəaliyyətlərin dəstəklənmək, ayrıca sosial şəbəkə resursunun yaradılması, gənclərin, yeniyetmələrin, məktəblilərin intellektual səviyyəsini yüksəltmək üçün fəaliyyətlərin qurulması.

Layihənin yetərinə təbiği və ictimaiyyətə çatdırılması işi düzgün işlənmiş media-plan

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

vasitəsilə gerçəkləşdiriləcəkdir. Virtual aksiyaların təşkili, İnternet, Feysbuk, Tvvtiter və Youtube və b. şəbəkələrdə bu istiqamətdə fəaliyyətlərin dəstəklənmək, ayrıca sosial şəbəkə resursunun yaradılması, gənclərin, yeniyetmələrin, məktəblilərin intellektual səviyyəsini yüksəltmək üçün fəaliyyətlərin qurulmasına xüsusi diqqət ayrılacaqdır. Fəaliyyətlər zamanı layihənin təqdimatına və təbliğinə xüsusi önəm veriləcəkdir: istər ölkə daxilində, istərsə də dünyada əngəlli gənclərin kreativ-kulturoloji potensialının, ədəbi resurslarının geniş yayılmasına səbəb olacaq. Televiziyada və mətbuatda («525-ci qəzet», “Təzadlar”, “Bakı-xəbər” kimi ölkənin nüfuzlu mətbu orqanlarında, Space TV, “Dünya” TV, İNK TV kimi televiziya kanallarında və digər KİV-də, İnternet saytlarında), müxtəlif sosial şəbəkə və foto-videoideo paylaşım platformalarında layihə, virtual mərkəz, e-kitab və rəqəmsal nəşrlər, elektron kitabxanadakı ayrıca bölüm haqqında rəylər, fikirlər, məqalələr çap olunacaq, müzakirə xarakterli reportaj və süjetlər hazırlanacaqdır.

Layihənin nəticələri:

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

1. Vətənpərvərlik nümunəsi olaraq Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti" əsəri fərqli, İKT texnologiyalarına uyğun olaraq yeni formatlarda 55 milyonluq dünya azərbaycanlılarına, xüsusən də yeni nəsil nümayəndələrinə, gənclərə çatırmaq üçün aşağıdakı formalarda nəşri və yayımı təşkil olunacaq.
2. "Bir gəncin manifesti" əsərinin bəzi hissələri müxtəlif şəxslər tərəfindən parçalarla ifası hazırlamaq və geniş ictimaiyyətə, eləcə də əngəlli gənclərə çatdırmaq üçün yeni səsli - audio kitab hazırlanacaq.
3. "Bir gəncin manifesti" əsərinin maraqlı hissələri müxtəlif şəxslər tərəfindən parçalarla ifası videoya alınacaq, yayıma hazırlanaraq İnternetdə və sosial şəbəkələrdə, videopaylaşım portallarında yerləşdiriləcək, ümumazərbaycan milli-mənəvi dəyər kimi dünyada yaşayan 55 milyonluq soydaşlarımıza, geniş ictimaiyyətə, eləcə də əngəlli gənclərə çatdırılacaq görüntülü - vizual kitab, bədii-sənədli videofilm hazırlanacaq.
4. Müxtəlif dillərdə "Bir gəncin manifesti" əsərinin elektron kitab formasında hazırlanacaq, e-kitabxanalarda, İnternet resurslarında yerləşdiriləcək, Mir Cəlal Paşayevin yaradıcılığı

və Azərbaycan ədəbiyyatı gənclər arasında populyarlaşdırılacaq.

5. Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti" əsəri haqqında yazılan filoloji materiallardan ibarət e-almanax hazırlanacaq, e-kitabxanada yerləşdirilərək, gənclərin azad istifadəsi üçün yayılacaq.

6. Müəllifin aforizmlərindən ibarət cib kitabı formasında toplunun çap ediləcək, gənclərə, tələbələrə paylanacaq, e-variantı İnternetdə və e-kitabxanada sərbəst yayım üçün yerləşdiriləcək, geniş ictimaiyyət üçün təqdimatı, sosial şəbəkələrdə güclü təbliğatı aparılacaq.

8. İnternetdə Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti" əsərindən vətənpərvərlik trendi kimi tanıtmaq və bu istiqamətdə motivasiya modeli kimi yeni nəslə aşılacaq, bu yöndə gəncləri həvəsləndiriləcək.

9. Sosial şəbəkələrdə - İnternetdə yeni mütalifə və virtual-kreativ aksiyaya başlanılacaq, müxtəlif gənc insanlar tərəfindən Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti" əsəri parça-parça mütaliəsini təşkil etməklə vizual kitab - videofilm formasında hazırlan məhsul vasitəsilə sosial şəbəkələrdə

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

vətənpərvərlik hərəkatı kimi gənclərin imkanları səfərbər ediləcək.

10. Mir Cəlal Paşayevin həyat və yaradıcılığı, "Bir gəncin manifesti" əsərinin gənclərin vətənpərvərlik ruhda böyüməsindəki rolu haqqında real tədbir təşkil olunacaq.

11. İnternet, Feysbuk, Tvviter və Youtube və b. şəbəkələrdə bu istiqamətdə fəaliyyətlərin dəstəklənmək, ayrıca sosial şəbəkə resursunun yaradılması, gənclərin, yeniyetmələrin, məktəblilərin intellektual səviyyəsini yüksəltmək üçün fəaliyyətlər qurulacaq.

Layihənin qiymətləndirilməsi:

Müvafiq qanunvericilik aktları, qanunlar, normativ sənədlər, eyni zamanda Azərbaycan Gənclər Fondunun tələblərinə uyğun olaraq qiymətləndirmə indikatorları müəyyənləşdiriləcək və ona uyğun olaraq qiymətləndirmə aparılacaq. Xüsusən də aşağıdakı cəhətlərə əhəmiyyət veriləcək:

- tərəfdaş və əlavə donörə haqqında məlumat;
- layihə çərçivəsində fəaliyyət haqqında Fondun əvvəlcədən məlumatlandırılması;

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

- layihə çərçivəsində fəaliyyət zamanı Fondun adının və loqosunun nümayiş olunması;
- layihə sənədlərinin uyğun strukturu; layihə üzrə əmrlər;
- layihədə çalışan işçilərin sayı, işçilərlə bağlanmış əmək, mülki-hüquqi xarakterli və könüllü müqavilə;
- layihənin iştirakçılarının sayı;
- layihə çərçivəsində tədbirə dəvət olunmuş şəxslərin sayı və tərkibi;
- layihə ilə bağlı ictimaiyyətin məlumatlandırılması;
- layihə çərçivəsində tanıtım materialları, gündəlik və proqramlar;
- nəşr – paylama materiallarının (e-kitab, vizual məhsullar, sosial media və İnternet TV proqramları və s.) iştirakçılara verilməsi;
- layihə çərçivəsində xidmətlər; layihə fəaliyyətinin icra planına uyğunluğu, işlərin yerinə yetirilib-yetirilməməsinin müəyyən edilməsi;
- tədbir zamanı qoyulan mövzunun layihə mövzusunə uyğunluğu;

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

- layihə çərçivəsində iştirakçılarla qiymətləndirmə işinin aparılması.
- mütəxəssislər tərəfindən bu layihənin həm peşəkar dairələri, həm geniş ictimaiyyət tərəfdən müzakirəsi, mətbuatda işıqlandırılmasına şərait yaradılacaq;
- layihənin iştirakçılarının sayı;
- layihə çərçivəsində tədbirə dəvət olunmuş şəxslərin sayı və tərkibi;
- layihə ilə bağlı ictimaiyyətin məlumatlandırılması;
- layihə çərçivəsində tədris materialları, gündəlik və proqramlar;
- nəşr – paylama materiallarının (e-kitab, vizual məhsullar, sosial media və İnternet TV proqramları və s.) iştirakçılara verilməsi;
- layihə çərçivəsində xidmətlər; layihə fəaliyyətinin icra planına uyğunluğu, işlərin yerinə yetirilib-yetirilməməsinin müəyyən edilməsi;
- tədbir zamanı qoyulan mövzunun layihə mövzusunə uyğunluğu;
- layihə çərçivəsində iştirakçılarla qiymətləndirmə işinin aparılması.

Layihənin davamlılığının təmin edilməsi istiqamətində nəzərdə tutulan fəaliyyətlər:

Layihə uğurla yekunlaşdırıldıqdan sonra da fəaliyyətlər davam etdirilərək aşağıdakı istiqamətdə işlər həyata keçiriləcək:

- Davamlı olaraq o istiqamətdə İnternetüstü fəaliyyətlər daha da genişləndiriləcək və ardıcıl işlər görülməkdir;
- Yaradılacaq sosial şəbəkə resurslarında yenə də bu mövzuda müxtəlif materiallar paylaşılacaq;
- İnternetdə, elektron kitabxanada, sosial mediada yeni formatlarda, vətənpərvərlik mövzusunda elektron kitablar, rəqəmsal nəşrlər, eləcə də yeni kreativ materiallar sosial şəbəkələrdə onlayn-oflayn yayımlanacaq, daimi fəaliyyət göstərəcəkdir;
- Elektron kitablardan ibarət virtual sərgi ardıcıl təşkil olunacaqdır.
- Mütəxəssislər tərəfindən bu layihənin həm peşəkar dairələri, həm geniş ictimaiyyət tərəfdən müzakirəsi, mətbuatda işıqlandırılmasına şərait yaradılacaq;

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

- Gələcəkdə Mircəlalşünaslıq və vətənpərvərlik ədəbiyyatının müxtəlif qollarına aid sahə elektron kitabxanaları, eləcə də şəbəkə nəşrlərini özündə birləşdirəcək resurslar yaradılacaq;
- Milli Virtual-Elektron Kitabxana daha da genişləndiriləcək, eyni zamanda ölkəmizin daxilində və xaricdəki anoloji İnternet kitabxanaların şəbəkəsinə qoşulması, qarşılıqlı-faydalı əməkdaşlığa xüsusi əhəmiyyət veriləcəkdir;
- Layihənin növbəti mərhələsi hazırlanaraq donor təşkilatlara təqdim olunacaq və s.

Xatırlatmaq yerinə düşər ki, YYSİB milli və dünya mədəniyyəti, elm və ədəbiyyatı hadisələrinin təbliği, real, eyni zamanda məsafəli - elektron təlim və kursların təşkili, Azərbaycan intellektual sərvətlərini, ədəbiyyatını, mədəniyyətini inkişaf etdirmək, zənginləşdirmək, xaricdə tanımaq, İnternet resursları, elektron kitabxana istiqamətində yeni nəsillə yaradıcı insanları səfərbər etmək və s. sahələrdə fəaliyyətini qurub.

Təşkilat 22 ildir respublika əhəmiyyətli və beynəlxalq səviyyəli mədəniyyət, elm, ədəbiyyat, sənət, kitab nəşri və təbliği, qəzetçilik, yeni mass-

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

media, bloqerlik, e-kitabxana və İnternet resurslarının zənginləşdirilməsi kimi sahələrdə fəaliyyəti ilə məşğul olur. 13 dəfə Bakı Kitab Bayramı – illik Milli Kulturoloji layihə həyata keçirib, 12 kitab nəşr etmiş, çoxsaylı mətbuat-ədəbiyyat layihələri həyata keçirmişdir. Hazırda İnternetdə və ictimai düşüncədə “Virtual Azərbaycan” layihəsini gerçəkləşdirir. Qurumun dəyərli layihəsi əsasında www.kitabxana.net ünvanlı Milli Virtual-Elektron Kitabxana - İnternet portalı yaradılıb və fəaliyyət göstərir. İnternetdə və sosial şəbəkələrdə 20-yə yaxın resursları fəaliyyət göstərir. İndiyəcən bir neçə virtual e-kurs yaradıb və 3000-dən artıq elektron kitabı hazırlayaraq İnternet istifadəçilərinin azad istifadəsinə təqdim edilib. Təşkilatın fəaliyyəti milli, eləcə də dünya mədəniyyətini və ədəbiyyatını həm ölkə daxilində, həm də xaricdə təbliğ etmək, yeni nəsil yaradıcı insanların əqli-intellektual, sosial və müəlliflik hüquqlarının qorunması istiqamətində fəaliyyət göstərmək, sənət adamlarının yaradıcılığını cəmiyyətə tanıtmaq, çağdaş mədəniyyəti və ədəbiyyatı inkişaf etdirməklə milli kulturoloji-intellektual düşüncənin zənginləşməsinə yardımçı olmaq, mədəniyyətlərarası dialoqu,

“Mir Cəlal”. Ədəbi-elmi almanax. N 1

sivilizasiyaların inteqrasiyanı gücləndirməklə qloballaşan dünyada Azərbaycanın inkişafına, estetik-bədii irsini yüksək səviyyəyə çatdırmaqdır. QHT fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq ədəbi-mədəni, kulturoloji hadisələr gerçəkləşdirir, hüquqi-mədəni maariçilik, gənc yaradıcı insanların ictimai maraqlarını ifadə edir, mədəniyyətlə, ədəbiyyat, İnternet, sosial şəbəkələr, virtual resurslar, elektron kitabxanalar, kreativ innovasiyalarla bağlı kulturoloji layihələri hazırlayır və uğurla həyata keçirir, qarşısına qoyduğu məqsədlərə çatmağa çalışır.

www.kitabxana.net

Milli Virtual-Elektron Kitabxananın təqdimatında

“Bizi innovativ-kreativ birləşdirən kitab: Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti” adlı kulturoloji layihəs kulturoloji layihə. Elektron Kitablar.

Bu elektron kitablar Azərbaycan Respublikasının Gənclər Fondunun maliyyə dəstəyi ilə (2020-ci il maliyyə yardımı müsabiqəsi), Yeni Yazarlar və Sənətçilər İctimai Birliyi tərəfindən həyata keçirilən, www.kitabxana.net - Milli Virtual-Elektron Kitabxananın “Bizi innovativ-kreativ birləşdirən kitab: Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti” adlı kulturoloji layihəs çərçivəsində nəşrə hazırlanıb və yayılır.

**Kreativ-bədii layihənin bu hissəsini
maliyyələşdirən qurumlar:**

Azərbaycan Respublikasının Gənclər Fondu

<http://youthfoundation.az>

Yeni Yazarlar və Sənətçilər İctimai Birliyi:

www.yysq.kitabxana.net

Bu silsilədən olan digər digər e-kitablarını buradan oxuyun:

http://kitabxana.net/?oper=e_kitabxana&cat=192

“Bizi innovativ-kreativ birləşdirən kitab: Mir Cəlal Paşayevin "Bir gəncin manifesti” adlı kulturoloji layihə çərçivəsində hazırlanan Feysbukda səhifəmizi və virtual kursu buradan izləyin:

<https://www.facebook.com/YeniYazarlar>

Aydın Xan Əbilov,

Yeni Yazarlar və Sənətçilər İctimai Birliyinin sədri,

Prezident təqaüdçüsü, yazıçı-kulturoloq